

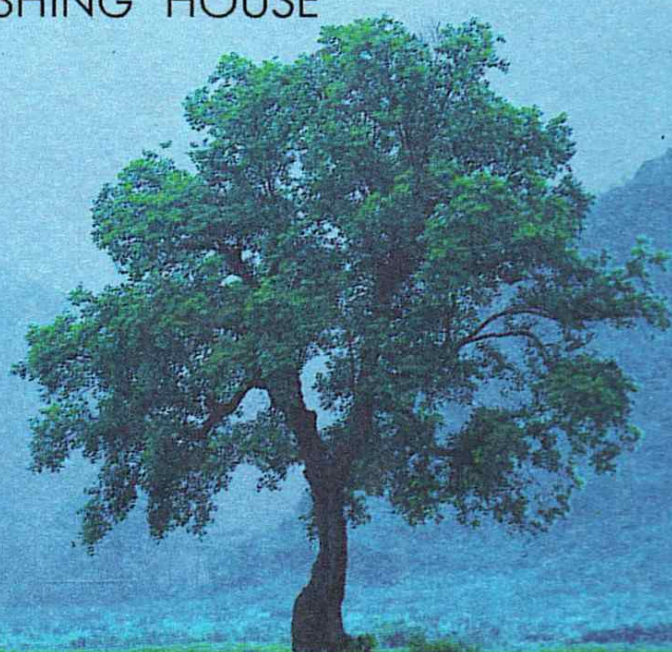
Tufan Minnullin

Almandar from Aldermesh

Әлдәрмештән
Әлмәндәр

Альмандар
из Альдермеша

MAGARIF PUBLISHING HOUSE

Almandar from Aldermesh

Әлдермештән Әлмәндәр

Альмандар из Альдермеша

WORLD ASSOCIATION
OF WRITERS
P.E.N. INTERNATIONAL

TATAR P.E.N. CENTRE

Tufan Minnullin

**Almandar
from Aldermesh**

**Әлдәрмештән
Әлмәндәр**

**Альмандар
из Альдермеша**

Editorial Board:

Tufan Minnullin

President of the Tatar P.E.N.Centre

Razil Valeyev

Vice-President of the Tatar P.E.N.Centre

Mudaris Valeyev

Director of Magarif Publishing House

Akhat Mushinsky

Executive Director of the Tatar P.E.N.Centre

Translated by *Alexei Sakharov*

Tufan Minnullin

Almandar from Aldermesh

*Comedy in 2 acts, 4 scenes with prologue,
interlude and epilogue*

To aksakals¹ of my native village who have seen a lot and experienced a lot in their lifetime, but did not loose zest for life, I dedicate this work.

CHARACTERS:

Almandar, an old man from the village of Aldermesh, 91 years old

Iskandar, the elder son of Almandar, 70 years old

Ommia, wife of Iskandar, daughter-in-law of Almandar, 65 years old

Hamdebanu, an old woman from the village of Aldermesh, 70 years old

Evstigney, a friend of Almandar from the neighbouring village of Antonovka, 85 years old

Gulfira, great-granddaughter of Almandar, 17 years old

Yuzumbike, wife of Almandar, the audience sees her at the age of Gulfira

Ilsur, a boy from the village of Aldermesh, 5-6 years old

Mansur, a lad from the village of Aldermesh, 18 years old

Azrail — Angel of Death, age is unknown, but looks quite old

Messenger of Death, he is also not young

Secretary to Angel of Death

¹ *Aksakal* (Tatar), an old man.

PROLOGUE

The curtain is raised. Lights show the next curtain. It contains a map of hemispheres of the Earth. The Messenger of Death stands by the map with a ruler in his hands. He murmurs some strange melody. The Messenger of Death tries to find the village of Aldermesh on the map. Having lost hope to find it, he takes a phone from his pocket.

Angel of Death (by phone): It's you? Come in.

Secretary comes in.

Secretary: Yes, Mr. Azrail.

Angel of Death (points to the map): What's this?

Secretary: Map of the Earth.

Angel of Death: So, where is the village of Aldermesh then?

Secretary (looking for Aldermesh on the map): Aldermesh... Aldermesh... Aldermesh... Is it a town or a village?

Angel of Death: Village. Some fifty houses, perhaps.

Secretary: Aldermesh... Aldermesh... This village should be somewhere in the East of Europe or West of Asia. Aldermesh... Aldermesh... Here it is! Here's Aldermesh!

Angel of Death (shaking the ruler): Just look at it. Hidden somewhere... Go and bring me the Angel of Death number one thousand five hundred and fifty.

Secretary leaves. Some time later the Angel of Death comes in.

Messenger of Death: May I?

Angel of Death: Come in. What's good? How are you?

Messenger of Death: Bearable.

Angel of Death: Enough work? May be getting bored without business?

Messenger of Death: Nothing of the kind. No time to rest, you know.

Angel of Death: Go on a business trip, very urgently.

Messenger of Death: Where?

Angel of Death (pointing to Aldermesh on the map): There, to Aldermesh.

Messenger of Death: Who's there?

Angel of Death: An old man named Almandar.

Messenger of Death: Very bad?

Angel of Death: On the contrary, full of life.

Messenger of Death: Then why?

Angel of Death: I was studying the lists of people living on Earth. And I came across a list of people living in the village of Aldermesh. And what did I see there? From its very foundation none of them lived for over ninety years. Almandar is ninety-one. Just think of it, ninety-one! How dares he to live longer than the others? Who gave him the right to live longer than established without my permission? Go to Aldermesh right now. I give you half an hour. Almandar must be here.

Messenger of Death: Yes sir! The order must be fulfilled. Please, repeat what is his name?

Angel of Death: Almandar. Almandar from Aldermesh.

Messenger of Death: Where can I find his biography?

Angel of Death: Take the file from my secretary.

Messenger of Death: Good-bye, I go down to Aldermesh.

The lights go off.

1 ACT

1 SCENE

Almandar's yard in the village of Aldermesh. The audience can see a corner of his house and its side window. Workbench. Next to it lie the rough boards. By the fence stands a ladder that looks like a ramp. On the upper pace of the ladder is a swivel chair, from which he can survey the entire village. Near the house is a road with people passing by. The house, the fence and the ladder are brightly painted. All this has been made by hands of the old Almandar.

Almandar stands by the workbench and dresses the boards, singing:

Almandar: Grey crow — queen-bird,
You swore not to fly —
Well, it's your business. But I didn't swear
Not to look at beauties...

(Reclines the dressed board to the workbench, comes to the window that faces the yard and shouts.)

Hey, Who's there? Bring me tea!

(Climbs the ladder and, having seated, continues to sing.)

Grey crow — queen-bird,
At which oak you're singing?

(The passers-by greet him. He answers their greetings with pleasure and starts conversations with some of them.)

Alive, as you can see... Thank you, Saifulla. Why not sit a bit, that's what we can. Hurrying to work? Listen, Saifulla, if you meet the foreman Gabdrahman, tell him that he is a fool. Why? He offended me. He does not call me to work. Says, «You are old». He orders me to rest. Have a good day, Saifulla. May luck be with you in your deeds!

Grey crow — queen-bird...

Good, my dear child, very good. Granddad Almandar will dance at your wedding. You say you are not planning to get married? Do not say

so, my dear child... Going to the spring? Good-bye. May your road be good, may your life be as light and pure as spring water.

Grey crow — queen-bird...

(Having noticed someone in the street, turns his back to him.)

I shall not greet you. I am offended. So what if you studied at Kazan and became a foreman. If I had studied at Kazan... *(Turns sharply to the street.)* What did you say? Repair the sheep house? Thank you, Gabdrahman! Your study at Kazan was not in vain. A man of reason can be seen at once. Be always reasonable. *(Sings in a higher mood.)*

Grey crow — queen-bird...

At which oak you're singing?

If you don't want to sing, then I will —

I will choose a beautiful girl for myself.

(Having seen Hamdebanu in the street.) Hamdebanu... *(Descends the ladder hurriedly and opens a wicket.)*

Hamdebanu appears.

Hamdebanu: How's your health, uncle Almandar?

Almandar: Best of all, Hamdebanu. Where are you mincing?

Hamdebanu: I can run no longer. Just walking.

Almandar: Come to the yard, Hamdebanu. Let's sit and talk. *(Hamdebanu comes to the yard. Almandar locks the wicket.)* Make yourself comfortable. Have a seat.

Hamdebanu *(pointing to the boards):* Always busy? What are you making, uncle Almandar?

Almandar *(sliding his scull cap to the back of his head):* A dacha.

Hamdebanu: What?

Almandar: Dacha, Hamdebanu, dacha! I visited my granddaughter in Kazan, my great-granddaughter took me out of the city. They have a house there: knocked up of boards. They call it dacha.

Hamdebanu: Really? So, do you want to make the same?

Almandar: To build. It will be in the garden.

Hamdebanu: Your house is spacious. Don't you have enough room?

Almandar: Little. My daughter-in-law gets more and more wicked. The older, the more wicked. Bad luck for my son, oh, bad luck. His wife lives too long.

Hamdebanu: Don't say so, uncle Almandar, and you yourself, thanks Allah...

Almandar: What myself? Nothing like that... I am a man. What kind of man is it if he did not buried two wives in his lifetime?

Hamdebanu: Allah, forgive us...

Almandar: Don't be afraid, Hamdebanu. I said two, not three. You will live for a long time. What can we do? Yuzumbike and Fahrijamal lived for a short time in the land of the living. The first died when she was sixty, the other when she was seventy-four. You know it yourself. It was not my fault, they died a natural death... So, I wanted to tell you for a long time, Hamdebanu... Being alone is probably hard for you too... May be... Will you marry me?

Hamdebanu: Allah, forgive us...

Almandar: I will carry you in my arms. In summer, we will live in the garden, in the dacha.

Hamdebanu: How do you have the heart to say so? You speak nonsense, uncle Almandar. It is a sin to mock at a seventy years old woman!

Almandar: I didn't have a slightest intention to mock at you, Hamdebanu. It is no good for such a strong man to depend in everything on his daughter's-in-law moods...

Hamdebanu: Stop it, uncle Almandar. It seems you still didn't get old. All these years that I know you, you make people laugh.

Almandar: So, what have I done wrong?

Hamdebanu: I didn't say 'wrong'. I said 'make people laugh'.

Almandar: So what?

Hamdebanu: Nothing, but...

Almandar: Do not seek my drawbacks, Hamdebanu. You won't find anyone better than me anyway. Don't waste the time, Hamdebanu.

Curly, curly,
The wind blows the curls.
She will not say 'yes'
To tie the heart of a young man tighter.

Hamdebanu: Forgive us, Allah... Phooey, You should be ashamed of yourself! (*Stands up sharply and makes her way to the wicket.*) Invited me and started to mock at an old woman. (*Attempts to open the wicket.*) What happened to it?

Almandar: It's locked, Hamdebanu.

Hamdebanu: What?

Almandar: I said it's locked.

Hamdebanu: Open it!

Almandar: Why this shouting? Nobody compels you. It's not old times any longer. Everything is being settled by mutual agreement. Go, go wherever you wish... I thought it would be better for you... (*Opens the wicket and lets Hamdebanu out. Then mutters under his breath.*) Good oldie, stands firm.

Voice of Mansur: How do you do, granddad Almandar.

Almandar: Hi, come in.

Mansur comes in.

Mansur: I have no time. Granddad Almandar, has Gulfira come?

Almandar: Who's Gulfira?

Mansur: Don't laugh at me, granddad Almandar.

Almandar: I just wanted to laugh. If you don't say who's Gulfira, I won't answer you.

Mansur: Your granddaughter.

Almandar: Wrong. Great-granddaughter. Why do you need my great-granddaughter?

Mansur: What do you mean by 'why'? For no particular reason.

Almandar: Go away. If you need her for no particular reason, I won't talk to you.

Mansur: She didn't?

Almandar: Don't know.

Mansur: Tell me, granddad Almandar.

Almandar: And you tell me why you need her. Say, I love her, you, blunderer. No, she has not come yet. When she comes, I'll tell you.

Mansur: Good-bye, granddad Almandar.

Almandar: Keep well. (*Closes the wicket behind Mansur and once again comes to the window.*) Hey! I say, hey! Are you sleeping? Bring me tea!

Getting no answer, he starts knocking on the glass. The window opens and Ommia appears.

Ommia: What happened?

Almandar: Have you all stuffed your ears with cotton wool? I've been calling you for half an hour, but you don't hear.

Ommia: Okay, okay, father, don't make noise. What do you need?

Almandar: What do you need... Tea!

Ommia: Samovar is on the table. Come in.

Almandar: Do you think I have enough time to sit with you by the table and drink tea for hours? I have a job to do.

Ommia: Who orders you to work? If it were something useful for the house then it would be good. But you just spoil the boards.

Almandar: Talking too much. You are my daughter-in-law and should know your place.

Ommia: Stop it. I've been keeping silent for forty years. A fool I was.

Almandar: All that you've stored up over forty years you've spoken over for ten years with interest. You dare! You know my temper, daughter-in-law...

Ommia: Temper... So, what would you do, then? (*Closes the window.*)

Almandar: Bad luck for my son, bad luck. Lived his life in vain. Yeah... The young years have passed. (*Comes to the workbench.*)

Ommia comes out of the house with a cup of tea.

Ommia: Where should I put it? How do you want your tea: with honey or jam?

Almandar: Put it here.

Ommia puts the cup onto the workbench.

Almandar: I sweat from honey, bring me sugar. (*Ommia goes.*) Came to reason. If you don't teach her some sense, she immediately shows her bad temper... (*Ommia brings sugar and goes to the house.*) Don't get lost or you won't hear me shouting! (*Having settled on the workbench, starts drinking tea.*) Whatever you may say, one cannot live without his wife. I remember, when I drank tea made by Yuzumbike I felt like I was flying for three days.

(Behind the fence appears the dishevelled head of Ilsur.)

Ilsur: Hi, granddad!

Almandar: A-a-ah... Ilsur has come. Come here, my friend.

Ilsur: No-o-o.

Almandar: Why?

Ilsur: You will feed me sweets.

Almandar: So what?

Ilsur: I eat them, and then my teeth start aching.

Almandar: Come in, I will not give you sweets.

(Ilsur comes in and sits onto the workbench thriftily.)

Well, Ilsur, my dear friend, let's shake hands. As men. (*Extends hand and Ilsur loudly claps his hand on Almandar's hand.*) That's right. And now let's wipe your nose. Good. You shouldn't be going sniffing. You are a big boy, girls will be laughing at you.

Ilsur: I wipe, but it keeps running.

Almandar: Well, have you learned any new songs?

Ilsur (*singing loudly*):

A willow grows on the bank
The willow needs clear water
If a lad is short
He needs a tall girl.

Almandar: Wonderful!

Ilsur (*singing even louder*):

White clothes do not suit
A dirty creature
Do not hurry to say I love you
If she does not like you!

Almandar: Good! More! More!

Ilsur: I don't know any more yet.

Almandar: Next time learn more, eh?

Ilsur: All right.

Almandar (*comes to the window*): Daughter-in-law! Hey, daughter-in-law, I'm talking to you!

Ommia (*opens the window*): What else happened?

Almandar: Give me honey... and a spoon.

Ommia: I'm dying! You've just said that you sweat from it.

Almandar: It's not for me.

Ommia (*having seen Ilsur*): There are many of them here. All village boys are in our yard.

Almandar: Do as I say...

Ommia: Now they want honey, they don't like sweets any more.

Almandar: His teeth are aching from sweets.

Ommia: His stomach will be aching from honey then.

Almandar: Talking too much!

Ommia: Father, think for yourself... (*Ommia disappears from the window and appears on the threshold with a spoonful of honey and gives it to Almandar. Almandar comes to Ilsur.*)

Almandar: Come, my friend, open your mouth wider.

Ilsur: Please, no.

Almandar: How come? Don't be so touchy... Be a man. Now, open your mouth. (*Ilsur opens his mouth. Almandar feeds him honey.*)
Tasty?

Ilsur: Aha.

Almandar: Of course, aha. Now let's smear the remainders of honey around your mouth. If you simply eat honey it will not leave its taste in the mouth. But now you will be licking it off for a long time. (*Smears honey around Ilсур's mouth.*) Go, your friends are already waiting for you.

Ilсур: Thank you, granddad. (*Runs away licking his lips.*)

Ommia (*she was looking at the boy and Almandar from the window*): He is a child, and you are a child.

Almandar: It's better than be an old woman from cradle like you. You brought up seven children and still you don't like them. What is this world for without children? I have no more tea, bring me some tea

Ommia: I'm dying! When did you manage to drink everything? I'm not a waitress for you.

Almandar: Same old stew? Shorten your tongue, it's too long.

Ommia: Short or long, my tongue and I will do whatever I want.

Almandar: Your tongue is from shaitan¹.

Ommia: So what? You yourself is not a nightingale.

Almandar: Stop swearing at me. I am your father-in-law. You dare! You know my temper, daughter-in-law...

Ommia: Temper... So, what will you do then? (*Closes the window.*)

Almandar: Look at her. Chatters all the time. Has three words for every word. Bad luck for my son. If she were my wife... Ah, skip it, even if it were I, nothing would be different. My temper is easy. I touched neither my first nor my second wife even with finger.

Iskandar comes out of the house. He holds a cup of tea in his hand.

Iskandar: Aye-aye, father, you don't even give me a chance to lie a bit. Is it difficult for you to drink tea at home, by samovar.

Almandar: It is. I have no time to sit drinking tea for hours, forgetting about everything. You go and drink lying sideways.

Iskandar: You know I'm ill.

Almandar: You walking pip! At your age! Lying in bed at seventy!

¹ Shaitan, evil spirit.

Iskandar (*gives the cup to Almandar*): I wish you saw what I had seen.
(*Sits on the logs.*)

Almandar: What so peculiar have you seen?

Iskandar: I spent four years at war.

Almandar: Heh! And I had to feed your five small children over those four years. And they knew how to eat! They ate everything to the last drop. I was the head of the collective farm for three years and had to quarrel with chatterboxes like your wife. She alone is worth ten fascists. So what if you fought?

Iskandar: My whole body is covered with wounds...

Almandar: You fool. Sad sack, that is why you are all covered with wounds. You had a gun in your hands, but still wounded. During the Japanese War we had just bayonets, we were attacking, not hiding ourselves behind the gun, and still we have survived.

Iskandar: Right-oh! It's useless to argue with you.

Almandar: That's right! What else can be said, you have yourself to blame. You have convinced yourself that you are ill and slug in bed. Illness is always looking for those who is laid up, and is afraid of those who work, because it cannot catchhold of them and has to slip away. Go home, lie down, don't be an eyesore to me. Take the cups. Tell your wife to cook a meat soup for dinner, but let her cut the noodles herself.

Iskandar takes away the cups. Almandar follows him with his eyes.

Dirty dog Hitler. Mutilated such a hero. He would have never been lying in bed waiting for death. He is only seventy and has to sit and wait for Angel of Death to come and take him...

The wicket opens quietly and Angel of Death comes in.

Messenger of Death: Saliam Aleikum.

Almandar: So far Vagaleikum Saliam. Come in.

Messenger of Death: I have to. (*Comes closer to Almandar.*) Are you an old man named Almandar?

Almandar: Almandar is my name, but I didn't see an old man around. Who are you? I don't recognise you...

Messenger of Death: Let's shake hands, Almandar.

Almandar: I have no habit of shaking hands with a stranger.

Messenger of Death: I see. All right. Is anybody else in the yard?

Almandar: Why are you looking about like a spy? I have nothing to hide from people.

Messenger of Death: Don't hurry, Almandar. (*Speaks in a demanding voice.*) Answer me!

Almandar: As you can see, I am alone here.

Messenger of Death: Excellent. Come closer. Sit down. (*Sits down himself.*)

Almandar (*Does not come closer.*): Who are you?

Messenger of Death: I said, don't hurry. Sit down. (*Almandar does not move, and he comes to the old man himself.*) The fact is that, Almandar. (*Takes out a notepad from pocket and turns over its pages.*) So, your name is Almandar, your father's name was Jigangir, and your grandfather's name was Morathuja. If you want, I can name your ancestors down to seventh degree. Three days ago you became ninety-one. Married two times. To put it shortly, I have a very detailed information on you here.

Almandar: Fantastic... So, who are you?

Messenger of Death: You didn't extend your hand to me, Almandar, so now listen to me without hurry. Your grandfather died at forty, and your father died at forty-five. How did it happen that you reached the age of ninety-one?

Almandar: What business is that of yours?

Messenger of Death: I'm asking, it means it is my business, Almandar. Answer me!

Almandar: You know everything about me, you should know about this too. I wanted to live and that is why I lived. What does it matter to you?

Messenger of Death: Ha! Wanted to live! Everybody wants to live. But human beings are not immortal.

Almandar: Listen, go to hell with your talks. I have a lot of things to do, do not disturb me. (*Takes a plane in his hands.*)

Messenger of Death (*Takes the plane away from his hands.*): I'm not joking, Almandar. I cannot joke.

Almandar looks at Messenger of Death in amazement and, as if having recognised him, starts back.

Did you recognise me, Almandar?

Almandar: It seems that I have seen you somewhere.

Messenger of Death: You are right, Almandar. We met three times. This time is the fourth and final.

Almandar: Tell me at last, who are you?

Messenger of Death: I also recognised you at once. You've changed a bit, but still recognisable. The first time we met in 1905. It was the Japanese War. You were wounded and I came for you. But you did not want to obey me. We struggled for a long time. You were young, strong and you defeated me. I got angry, but there was nothing I could do and I had to stand back. Remember?

Almandar: No, I don't.

Messenger of Death: All right. Our second meeting took place in 1915. You fled from captivity. You were drowning in a swamp. I came for you. You said 'let me get out of the bog and take me'. I waited and you got out of it and ran away. You cheated me.

Almandar: You...

Messenger of Death: The third time was in 1930. Someone hit you with pitchforks for building collective farms. You were lying on a forest path. I came for you. But then appeared a man named Evstigney and took you out of my hands. Do you remember me now?

Almandar: Are you Angel of Death?

Messenger of Death: Exactly.

Almandar: Why did you come?

Messenger of Death: Why Angel of Death comes to people?

Almandar: I didn't call you.

Messenger of Death: You didn't call me the past three times either.

Almandar: But I'm not wounded, I'm safe and sound.

Messenger of Death: This time is different. You live longer than you were allowed. The most you had been given was ninety years. (*Takes out a paper.*) Sign here.

Almandar: What's this?

Messenger of Death: A notice. Come on, you are not the only one. Sign and you will go directly to my boss, Angel of Death — Azrail.

Almandar: Stop telling me lies.

Messenger of Death: I never cheat. Sign, I have little time. I have to fulfil the plan. This time you will not defeat me. I won't give you a chance to deceive me, and no one will help you. Sign.

Almandar: 'It's time', you say?

Messenger of Death: It is.

Almandar: All right. I'll think it over.

Messenger of Death: Don't say 'I'll think it over'. Who are you? It's no use to argue with me. Tsars, thinkers, all signed such paper at their time.

Almandar: I have a lot of things to do yet...

Messenger of Death: No one could complete all deeds. It is impossible. What your descendants will do then? They will go mad doing nothing.

Almandar: So, you say 'it's time'?

Messenger of Death: What a silly question. I'm telling you that I'm short of time. I have to visit million places.

Almandar: I see...

Ommia (*in the window*): Father, hurry up!

Messenger of Death: Who's that old woman?

Ommia: Iskandar feels bad! (*The window closes.*)

Messenger of Death: Who's that old woman?

Almandar: You know everything about me, you should also know her then.

Messenger of Death: Sorry, I didn't take interest in her so far.

Almandar: Daughter-in-law.

Messenger of Death: Iskandar is your son? Is he ill?

Almandar: It's probably because of you. (*Goes to the house. Messenger of Death follows him.*) And where are you going?

Messenger of Death: I'll have a look. May be my help is needed.

Almandar: Don't you dare to step into my house. You came to me, didn't you? So sit here until I come out.

Messenger of Death: All right, Almandar. Don't be late.

Almandar goes away. Messenger of Death goes around the house, looks at boards put by Almandar. Then he tiptoes to the window and attempts to see what is happening inside. Having heard a sound of an opening door, runs away from the window. Almandar comes out.

Messenger of Death: Well...

Almandar: What do you mean?

Messenger of Death: I mean how's your son, Iskandar?

Almandar: What can become of him? Healthy as a bull. I have raised a lazy-bones, who is always lying in bed slugging. And his wife is well matched for him, always shouting at every trifle.

Messenger of Death: Lie! I see it in your eyes that you lie!

Almandar: You see too much, going round here. You don't give me a chance to work. (*Comes to the workbench and gets busy with boards.*)

Messenger of Death: What are you doing? We have agreed with you!

Almandar: About what? We didn't! You were talking. I was listening.

Messenger of Death: You said 'wait for me until I come out'. Sign!

Almandar: I will, don't hurry. Here, hold this end of the board.

Messenger of Death: Don't talk to me like that! You shouldn't make me angry. My anger is terrible. I have no mercy to those who do not obey.

Almandar: Can't you see, I'm preparing!

Messenger of Death: No one saws boards before death.

Almandar: Fool! Do I need a fence around my tomb? Yes, I do. For this I have to plane the boards.

Messenger of Death: It makes it different. Go on, work faster.

Almandar: When you are ninety-one you can't do it faster. Hold that end of the board...

Messenger of Death: I came here not to get busy with boards.

Almandar: Then wait. (*Planes the boards and sings.*)

Red bird — grey crow,
You swore never to die
You swore, and I decided
Not to welcome Azrail.

Messenger of Death: What are you hinting at?

Almandar: No hints. It is just a song. (*Stops working.*) Can you sing?

Messenger of Death: Keep on working, don't stop. You said, 'I have little time'. I spend too much time on you.

Almandar: Don't hurry me, I'm a bit tired. A crow lives long. How can it be that man cannot live even as long as a crow can?

Messenger of Death: It is outside of my competence.

Almandar: Competence... But you have come to me uninvited.

Messenger of Death: Don't insult me, please.

Almandar: He is so well-mannered...

Messenger of Death: I urge you to continue planing the boards for the fence on your tomb.

Almandar: If you are in a hurry, do it yourself.

Messenger of Death: I'm not in this kind of business.

Almandar: You will learn fast.

Messenger of Death: What a loutish behaviour! Don't forget that it is me who came for you, not you for me!

Almandar: Nothing would happen to you if you work a bit. You have come for me, but I'm not afraid. Not at all. (*Keeps planing the boards.*)

Messenger of Death: Why are you doing it yourself? The others would do it when you die.

Almandar: I have always done my work myself.

Messenger of Death: Well, I look at you... And...

Almandar: What «and»?

Messenger of Death: Well... Don't talk so... I saw many of your kind...

Almandar: And I saw you too.

Messenger of Death: Aha! I begin to like you, old man. Some start loosing themselves, when they see me and sign with their hands trembling. It is not even interesting. It's fun to be with you. All right, I will wait. Plane your boards properly.

Almandar: Go away, don't croak. Go have a walk in the street.

Messenger of Death: No, I won't go anywhere from here.

Almandar: What's the use of standing by the man who's busy, go and stand by someone who's pissing. It would be more interesting.

Messenger of Death (*laughs heartily with his mouth wide open*): Good! I didn't laugh like this for a long time. Stop it, Almandar, come here, sit next to me, make me laugh again.

The wicket opens and Gulfira comes in.

Gulfira: Granddad! I have come!

Almandar did not hear her.

Granddad! I've arrived!

Almandar (*turns to her*): Aye, my daughter has arrived. Come to me, embrace the old man.

Gulfira (*runs up to him and embraces Almandar*): I'm shouting to you, and you don't hear me.

Almandar: I was just talking.

Gulfira: Who's that?

Almandar: Well, some nasty old man.

Gulfira: Don't say so, granddad. You said yourself that we shouldn't use bad words to name people. Are you happy to see me, granddad?

Almandar: I don't know who is happier with your arrival.

Gulfira: You... I...

Almandar: And he too...

Gulfira: Are granddad and grandma at home?

Almandar: At home, daughter, at home. How are your parents?

Gulfira: Good. They asked me to give their regards to you. They also sent you a very beautiful shirt.

Almandar: Thank you, daughter. Go home.

Gulfira runs into the house.

Messenger of Death: Beautiful girl.

Almandar: You should not look at young people. You have enough old men, like us.

Messenger of Death: Almandar, would you mind if I tell you something clever?

Almandar: No need. I have my own mind. The clever things said by the others do not stay for long, the wind blows them away.

Messenger of Death: All right, as you wish. But what is interesting, Almandar, there are some who wait for me, call me, but I don't come to them. You did not wait for me, but I came. It's just as with people, the uninvited are never late.

Almandar: Stop chattering. Go to hell and mind your own business.

Messenger of Death: What do you mean by 'go'? How should I understand it?

Almandar: Exactly as I said. I will not sign your paper. Let your Messenger of Death come himself.

Messenger of Death: It cannot be so.

Almandar: I'm short of time. I have to get married.

Messenger of Death (*laughing heartily*): Well, you are an odd fellow!

Almandar: What's so funny? If you want to know, two of my four sons who didn't come back from war did not even get married. I got married once for myself, the second time was for my one son, and now it is time to get married for the second one. And you, blunderer, ask for my soul.

Messenger of Death: Sorry, Almandar, I'm not asking, I demand.

Almandar: Do you think you've frightened me? Not even a moustache of Almandar stirred.

Messenger of Death: So, that's how you are talking now. (*Moves threateningly towards Almandar.*)

Almandar (*raising a board*): Just come closer and...

Messenger of Death (*stops*): If I didn't have pity for you the last time...

Almandar: You shouldn't have done that.

Messenger of Death: Come on, Almandar, think it over quietly...

Almandar: I'm short of time. Take those boards.

Messenger of Death: What shall we do?

Almandar: We shall carry the boards.

Messenger of Death: Where? Why?

Almandar: Don't ask me. You will see for yourself later.

Messenger of Death: I'm sunk.

The lights go off.

2 SCENE

Apple-tree garden. It is enclosed by latticed fence, along which runs a path. The passers-by greet Almandar. Almandar responds them. Almandar and Messenger of Death build a small house. Messenger of Death nails the boards. Almandar helps hold the board.

Almandar: Come on, Messenger of Death, come on.

Messenger of Death: Don't say so anymore.

Almandar: Don't say so, my dear, anymore
 It tears my soul apart...

Don't hold the hammer like this, you fool, you will hit your finger. Do it like this. Now, pace.

(Messenger of Death spikes the nails industriously.)

Well, how is it now, my Angel, more convenient?

Messenger of Death: This is not a work.

Almandar: Got tired? Sweating your guts out? That's it! All right, have a break. Suppose what if you go to the better world instead of me. And I will have to answer for you.

Messenger of Death: I'm immortal. *(Having stopped working, starts philosophising.)* This is very bad, Almandar. Death is good. That is why

you, human beings, are so happy. What's the use of a billion years that I lived? They are not worth even one year of your lives. You build, you hope. I have no hope. I am a destroyer.

Almandar: Do not destroy. Who's forcing you?

Messenger of Death: That is how life is organised.

Almandar: All right, keep on spiking then.

Messenger of Death: Let's rest.

(Makes himself comfortable.)

Almandar: Will you still take me?

Messenger of Death: I have to, Almandar.

Almandar: Right now, eh?

Messenger of Death: Yes, Almandar.

Almandar: Can you wait a bit?

Messenger of Death: How long?

Almandar: Fifty years.

Messenger of Death: Don't joke, Almandar.

Almandar: Suddenly I feel it's so good to live.

Messenger of Death: Impossible.

Almandar: Ten years at least.

Messenger of Death: Impossible.

Almandar: One year.

Messenger of Death: I told you, Almandar, it's impossible. Impossible.

Almandar: A month, a week...

Messenger of Death: Don't ask for impossible.

Almandar: Don't you understand? I have grandsons, great-grandsons. They must be with me when I die, hear my advice for the last time. They are far away. They all have to be informed.

Messenger of Death: Send them a telegram, and they will immediately arrive today.

Almandar: It's easy for you to counsel. A telegram... Do you think they don't know themselves? They are at state service.

Messenger of Death: Working as ministers?

Almandar: Fool. It doesn't matter who they work as. They are needed at their place of work, they cannot be distracted from work so simply. I have to visit them myself.

Messenger of Death: Sorry, this will not happen. The only thing I can do for you is to give you the time to finish your tomb fence.

Almandar: You are bargaining as if you are at a market.

Messenger of Death: I have a lot of work to do, Almandar. My boss warned me: do it quickly. I can incur a penalty because of you. And I don't want it.

Almandar: So, why don't you go and finish other things. Come back after that.

Messenger of Death: To each his own, Almandar. Come on, let's get started. This time you spike the nails and I will hold the board.

Almandar: I see... Tell me, what will happen when a goat becomes six years old?

Messenger of Death: What a silly question. How a goat is related to all this?

Almandar: Just answer.

Messenger of Death: Why should I know? I have never kept goats.

Almandar: Then you should know that after a goat becomes six years old, she will be in her early seventh year.

Messenger of Death: Stop this nonsense.

Almandar: Come, spike.

(Mansur comes to the fence.)

Mansur: Granddad Almandar, has Gulfira come?

Almandar: Why do you need her?

Mansur: I love her, granddad Almandar.

Almandar: I see. No, she has not.

Mansur: I saw some girl entering your yard.

Almandar: My granddaughter is not «some girl».

Mansur: Has she come, granddad Almandar?

Almandar: Yes, she has.

(Mansur runs away.)

Messenger of Death: Who's that?

Almandar: Why are you asking about everybody you see?

Messenger of Death: Getting acquainted a little. May be it will be of use.

Almandar *(bringing his fist close to the nose of Messenger of Death)*: Have you ever seen something like this?

Messenger of Death: I see.

Almandar: Then keep on working.

Messenger of Death: Can't I say a word? You made me a farm labourer.

Almandar: That's right. I have hired you. And I pay you with my life.

(They start working and work for some time without saying a word.)

Almandar: Tell me the truth, why should I sign this paper of yours?

Messenger of Death: I've told you already. You lived an extra year. You broke the law, which Messenger of Death has issued for your village.

Almandar: Even so?

Messenger of Death: Yes.

Almandar: All right, let it be. I broke the law you have invented. And does your Azrail know anything else?

Messenger of Death: Like what?

Almandar: I had five sons, real heroes. In 1941 they all went fighting. Four of them did not come back. The eldest was 36, the youngest was 20. If your boss Azrail does not allow the citizens of our village to live more than 90 years, why then he did not allow my sons live until 90?

Messenger of Death: It is outside of my competence, Almandar.

Almandar: Outside of your competence! Just press you a bit, and your competence disappears.

Messenger of Death: Human beings invented the war. They start it themselves.

Almandar: Not human beings, but thugs. Why doesn't your Azrail take lives of those who start the war?

Messenger of Death: He did.

Almandar: After they have spoiled so many lives. He should have screwed their heads off as soon as he has seen what they had been planning.

Messenger of Death: Don't dig too deep.

Almandar: Deep? All right, I will not. Go and tell your Messenger of Death that it is too early for Almandar to die. He has to live the lives of his four children, which is approximately one hundred and thirty years. But I am not greedy. Thirty or forty years will be enough for me. Come after that. Am I right?

Messenger of Death: From your point of view, you are probably right... But think it over, Almandar. What will be the use of these thirty years? Who needs you?

Almandar: Don't joke, Messenger of Death. You heard yourself what the head of the collective farm said when we met. He specially stopped when he was driving by in his car. He said, why, granddad Almandar, didn't you come to make hay and stack it?

Messenger of Death: He was smiling. You saw it yourself.

Almandar (laughing): I got you, Messenger of Death. If people smile when they meet me, it means they need me. They come from me elevated, they smile and the others smile to them in response. So many people smiling because of me. How can it be after that that no one needs me?

Messenger of Death: Decided to get married. Stop these tricks! Who will marry a ninety years old man?

Almandar: If you have a fiance, you will always find a bride.

Messenger of Death: All right, let's assume you will find a bride and get married. What's the interest?

Almandar: Heh, my friend. A married man has his own interest.

Messenger of Death: Bragging...

Almandar: Why not? A man brags and work gets along. I have something to boast. (*Spikes a nail with one hit.*) Let's sit and rest a bit.

Ilсур runs to the fence.

Ilсур: Hello, granddad.

Almandar: A-ah... Ilсур, come in.

Ilсур: No, a bee will bite me.

Almandar: Have you licked off your honey?

Ilсур: Yes.

Almandar: Come in, then. It will not touch you.

Ilсур: I don't want any more honey.

Almandar: What do you want then?

Ilсур: An apple. Give me three. One for Ildus and one for Rinat.

Almandar: Why don't they come in?

Ilсур: They are busy. Arranging goose fights by the pond.

Almandar: Wait, I'll be right back. (*Collects a full scull cap of apples and shakes them off into the lap of Ilсур's shirt.*)

Ilсур: Should I sing?

Almandar: You said you are in a hurry.

Ilсур: What are you building?

Almandar: Dacha.

Ilсур: Why?

Almandar: To sleep.

Ilсур: At night as well?

Almandar: Of course, at night. Who sleeps at daytime?

Ilсур: Not afraid?

Almandar: What should I be afraid of? Go, run, your friends must be waiting for you.

Ilсур: Thank you, granddad (*Runs away.*)

Almandar (*comes back to the building*): How can I go and leave these goslings? What shall they be doing without me? I have to teach them, give them in marriage...

Messenger of Death: They will forget you in a month.

Almandar: Will they?.. So be it. What can I do? Everyone has his own way. I can only wish them not to sweep away the others on it.

Messenger of Death: Listen, Almandar! You cheated me again. You said you were building a tomb fence, but you are building a dacha. And when asked why, you said «to sleep».

Almandar: Fool! What should I have said to a gosling, who does not know anything about death. How could I tell him about a tomb fence? And, don't interfere with my talks with children.

Messenger of Death: And, besides. Why are you doing it in the yard? There's a cemetery for such purposes.

Almandar: What people would think if I, alive, shall be installing a tomb fence at the cemetery? They will follow my example and start building their tombs. Why should I hurry them up?

Messenger of Death: You have an answer to every question.

Almandar: So, keep silent and don't ask questions.

Messenger of Death: Keep silent... What should I do with you? If I get angry, you will not even let a squeak. I don't why, but I don't want to get angry.

Almandar: Stop! Hamdebanu is coming. My future spouse. Step aside. Let me discuss everything with Hamdebanu quietly. I have to make it in my own way. Let her give consent. And, whether I will marry her or not is not so important.

Messenger of Death: Don't be a child. People will laugh at you.

Almandar: No, no one has ever laughed at me so far. I have never allowed considering my words as a joke. Women never laughed at me.

Messenger of Death: What if Hamdebanu agrees, will you sign the paper?

Almandar: We will see.

Messenger of Death: Swear, or I will be interfering.

Almandar: What a masher you are. All right. I will sign. Happy now?

Messenger of Death: Go, take your chance.

Hamdebanu appears near the fence. Almandar comes closer to her.

Almandar: Hamdebanu!

Hamdebanu does not answer and passes by.

Hamdebanu, are you angry with me?

Hamdebanu (*coming back*): How can I be not angry, uncle Almandar. How can I look into people's eyes after such words? I am ashamed of myself. I have not heard such words for thirty years. If it were someone else, he would surely have tested the taste of this stick!

Almandar: Why didn't you hit me then?

Hamdebanu: Though I didn't like your words, there is nothing bad in them.

Almandar: Thank you, Hamdebanu, for these words. They are so beautiful, you put it so well. Now, if you also agree to marry me...

Hamdebanu: You start it again...

Almandar: Don't be angry, Hamdebanu. You don't like my words, but I'm telling the truth. My wish is sincere. I'm saying it with all my heart...

Hamdebanu: Look, I'll hit you with this stick for these sincere wishes of yours...

Almandar: If you didn't hit me the first time, you will not do it now...

Hamdebanu: Don't try my patience...

Almandar: Just wait and you will agree, Hamdebanu. It is very difficult to live alone.

Hamdebanu: Thanks Allah. I don't have to go to people for a piece of bread. My pension is sufficient.

Almandar: They have spoiled old women with pensions. If you were hungry, you would run to Almandar yourself.

Hamdebanu: Don't mock at me.

Almandar: I'm not mocking, I pity you, Hamdebanu.

Hamdebanu: Don't pity me. I don't need your pity.

Almandar: Sometime you will want to be pitied, but it will be late. You already go on three feet. What if you get ill? Who will take care of you? It will be good if death will not be late, but what if you'll have to wait for it for a long time?

Hamdebanu: Don't intimidate me. People will not leave me alone. We don't live in a forest.

Ommia appears from the orchard. Having seen Almandar and Hamdebanu, she starts listening.

Almandar: What a stubborn woman you are. So, is this your final answer? Do you refuse to marry me?

Hamdebanu: I told you, don't say stupid things, uncle Almandar. You have always been molesting me. At first you tried to find me a match, now you want marry yourself. I thought you were joking, but it turns out that you are not.

Almandar: When you were younger, the younger men were your matches. But now even I would match. Think it over, Hamdebanu.

Hamdebanu: There is nothing to think over here. If you don't want to offend me, don't start speaking about it again. (*Goes away.*)

Almandar: If you decide positively, come. I will not run after you persuading. Think it over, Hamdebanu (*Looks where Hamdebanu has went, then shudders from voice of Ommia.*)

Ommia: Ee-ee-ee... Oh, Allah! I'm dying! I'm dying! What do you have on your mind?

Almandar: Stop shouting. You've been listening in?

Ommia: I'm dying! He shouts the entire street can hear him and he says that I was listening in. I was pondering what he's been sawing and planning, what he has on his mind. And it happens that he wants to get married and is building a house for himself. I'm dying!

Almandar: If you want, you may. I'm not intended.

Ommia: I will go and tell everything to your son. I will tell everybody in the street, let them know who you are...

Almandar: Stop chattering.

Ommia: I will tell everything to Iskandar. (*Goes away.*)

Almandar (*shouting to her*): Daughter-in-law!

Messenger of Death: Have you seen it, Almandar?

Almandar: What do you mean? What are you so happy about?

Messenger of Death: They laugh at you, Almandar.

Almandar: They don't understand. That's why they are laughing.

Messenger of Death: There's nothing to understand here. Come on, sign the paper and we will go from here in an amicable way.

Almandar: Hamdebanu did not agree, you heard it yourself.

Messenger of Death: You will not hear her saying 'yes'. Don't hope for impossible.

Ommia, Gulfira and Iskandar come... Gulfira leads Iskandar arm-in-arm and is laughing without restraint.

Ommia: Look for yourselves. Ask him yourselves. Here, at this very place, he was singing as a nightingale.

Iskandar: Father, what's happening?

Almandar (*runs out towards Ommia*): I'm sick and tired of you, shrewish daughter-in-law!

Ommia: I'm dying! (*Hides herself from Almandar*).

Gulfira (*Embraces and stops Almandar who is running after Ommia.*): Granddad, stop, granddad, don't do it.

Almandar: Let me go, daughter, let me go. Your grandmother has become too impudent.

Gulfira: Don't do it. You are so clever, so good, granddad. Grandma is mistaken. Sit, calm down.

Ommia (*to Gulfira*): Why are you defending him? Who is mistaken?

Gulfira (*embraces Ommia*): No, grandma, you are not mistaken, and you are also right. (*Having seen that Almandar raises, runs to him.*) No, granddad, you are very good. You are all so good. I missed you all so much. Let us sit down all together.

Ommia: I don't want to sit. He is disgracing not only himself, but also all of us... I'm dying! He wants to get married.

Gulfira: What is wrong about it?

Iskandar: Daughter, it's not your business. You don't understand anything yet.

Gulfira: Why do you say that I don't understand? Granddad lives alone. What would be wrong if he gets married?

Ommia: Why alone? And what about us?

Gulfira: There are two of you. Granddad is your husband, and you are his wife. And granddad Almandar is all-alone.

Almandar: Thank you daughter, you understand. They are in their seventies, but still cannot understand this.

Iskandar: It is not so, father. You got married. After mother's death you lived alone less than ten years and got married again. Nobody told you a word.

Almandar: Who didn't say a word? Tell me that your wife was silent.

Ommia: I did not say anything. I was hiding my tongue and kept silent.

Almandar: You dinned it into ears of your husband. Do you think I didn't hear?

Iskandar: All right, it's all over and done with. But now, when you are hundred...

Almandar: Don't count my years.

Gulfira (to Iskandar): Granddad, you are wrong. Not hundred, but 'the one who has not reached hundred yet'. For you, granddad, it is really early to get married. Wait until you are hundred and then get married.

Ommia: Don't incite him. It's fun for you. I will write to your father that you incite your grandfather. We take care of him here, not you.

Iskandar: Let's speak quietly, father. With everything else in our house, all is as you want. You are the host here. And your daughter-in-law, Ommia... Doesn't she dance before you, listening to your every word?

Almandar: Oh yeah, you have a very, very obedient wife.

Iskandar: Don't get excited. We didn't say a word for your sawing the new boards and knocking this hut in the orchard.

Almandar: I wish I saw you prohibit it to me.

Iskandar: Would you listen to me until I finish?

Ommia: Iskandar is ill. Why are you bothering him?

Almandar: Don't interfere with the conversion between father and son.

Iskandar: Go, Ommia, go home, both of you. Let us two talk.

Ommia: Do you think he will listen to you? He does not consider you as a grown up man.

Gulfira giggles.

Why are you laughing all the time? You are not a little girl any longer. It's time you get clever.

Gulfira: But it's interesting.

Ommia: You want nothing but giggle.

Gulfira: Is that bad?

Ommia: Your grandfather has always been saying «it's interesting». Now look at what he's doing. It is interesting to him, but we feel ashamed. Let's go home.

Gulfira: No, I won't. I want to sit with granddad Almandar. Granddad, can I sit next to you?

Iskandar: Gulfira, you should listen to the old.

Gulfira: I wish I were old. May be you would listen to what I'm telling you then. Let's go, grandma. (*Takes Ommia at her elbow and they go away.*)

Iskandar: That's how it is, father.

Almandar: What do you mean?

Iskandar: Well, just that's how it is.

Almandar: You yourself don't know what you mean, son. Your wife says that I have always been looking for joy and something interesting, but she does not understand what it means. And you swear at me, together with her.

Iskandar: I don't swear at you, father.

Almandar: Go on, swear at me. I will not be offended. If your four brothers would have come back and swore at me, I would have been happy... How are you doing, son?

Iskandar: Nothing good. It's over.

Almandar (*changes suddenly*): Don't complain! Don't you dare to complain!

Iskandar: But you asked me how I am doing.

Almandar: Then say that you are all right. Sing! Dance! This is the true meaning of your «that's how it is». Imagine you complaining, me complaining, you whimpering and me following you, what would it be? (*Raises.*) Sit a bit.

Iskandar: Where are you going?

Almandar: I know where I'm going. (*Goes away and then returns with a bottle.*) Come closer, it is safer here.

Iskandar: Let's talk without it.

Almandar: I know what you will tell me. And you know what I will tell you. If we drink a bit of sour honey and sing together, it will be better for both of us. I have scraped the remains of honey from frames and left it to ferment. It should be mature now. (*Takes a tankard that hung on an apple-tree branch and sits down close to Iskandar.*) You can say whatever you want, but your wife is wicked. She does not allow me to place the bottle at home. What's wrong about it? It is a genuine honey. You know that I never brought vodka to the house. (*Pours the drink to the tankard.*) Come on, taste it.

Iskandar: It won't make my head heavier?

Almandar: If your father orders you, it won't.

Iskandar drinks a bit from the tankard and hands it over to Almandar. Almandar drinks the rest.

That's how it is, my son.

Iskandar: What do you mean?

Almandar: Don't hurry to die.

Iskandar: I don't hurry...

Almandar: You do. You have to live for your four brothers. It will be interesting when Messenger of Death comes to you and says 'Say farewell to life, Iskandar. You are ill'. And that sort of things. And you yourself agree because you think that it's better than suffer... Don't agree. You should deceive Azrail.

Iskandar: How can you deceive him?

Almandar: Do it. Deceive him. Messenger of Death comes to you because he thinks that it's your time. And you should behave as usual. While he is busy with you, he is late for other people. And the others live longer in this world because of you. That's how it is...

Red bird — grey crow,
At which oak you're singing?
You have accepted your fate,
I will not, don't even ask me.

Come on, son, let's sing together.

Iskandar: I can't.

Almandar: Sing!

Iskandar: Red bird — grey crow... No, I can't, father.

Almandar: You, over-boiled potato! Muff! (*After a pause.*) Heh, son... (*Takes off his waistcoat and puts it onto the ground.*) Come, lean on me.

Iskandar: I will go to the house.

Almandar: We didn't finish talking, son.

Iskandar: We did, father, that's enough. (*Tries to raise, but fails. Almandar tries to help him.*) No. I can manage alone. (*Raises with difficulty and goes to the house.*)

Almandar: Tell your wife to bring me some tea. (*Follows Iskandar with his eyes and sings under his breath.*)

Red bird — grey crow...

Messenger of Death: I see, Almandar.

Almandar: What do you see, Messenger of Death?

Messenger of Death: You have yourself revealed your secret. You keep cheating me. That's no good, Almandar. You return evil for good. In such case... Sign right now. Don't try to cheat me, old man, it won't help you.

Almandar: Stop shouting. Nobody tells you that I will not sign. Give me your paper.

Messenger of Death (*Takes the paper from his pocket and puts it in front of Almandar.*) Sign legibly.

Almandar: Where? Here?

Messenger of Death: Here.

Almandar: I can't write. That's the problem.

Messenger of Death: Don't try to cheat me. You worked as chairman of the collective farm.

Almandar: I did. But, my dear, it was the time when nobody paid attention to that.

Messenger of Death: Come, I will direct your hand.

Almandar: Don't touch me. I can write Almandar in Arabic. Wait a little. Let's drink some sour honey.

Messenger of Death: Let's not do it, Almandar.

Almandar: What can go wrong because of sour honey.

Messenger of Death: I know you. You offer sour honey, but at the same time you have something on your mind.

Almandar: No. Don't be so suspicious. Come, sit down. Don't stand as a scarecrow. (*Pours sour honey into tankard.*) Here, drink to my health.

Messenger of Death: No, no. First, I can't. Second, how can I drink to your health? I didn't come here to wish you health and many years of living.

Almandar: Then drink to my immortal soul. Quick, I have to sign the paper.

Messenger of Death: If so... (*Drinks sour honey from tankard.*)

Almandar: That's fine. (*Pours sour honey for himself and drinks.*) That's good. Well, did you like it?

Messenger of Death: If it were not good, you wouldn't have lived until ninety-one.

Almandar: Exactly. Let's drink another one. We won't see each other again to sit like this and speak. You will later recall this meeting and tell how we were sitting nicely.

Messenger of Death: Just a bit.

Almandar pours, and Messenger of Death drinks. Almandar pours himself and also drinks.

Almandar: Now we can talk.

Messenger of Death: Just as I said. You try to cheat me. You are at it again!

Almandar: Relax, Messenger of Death, my friend. You've been waiting for so long. Wait a bit longer. Would you mind if I sing to you?

Messenger of Death: But don't sing about the crow.

Almandar: You don't like the song?

Messenger of Death: It scares me.

Almandar: Aha. So, you can be scared. You, little fool, simply don't understand its meaning. Almandar has never sung to scare someone. All right, the hell with you, I will sing the other one.

I sing: byrdyi
Byrdyi, byrdyi and shyrdyi
I sing, but you don't like it
Then, try to sing something like this.

Well, what do you think?

Messenger of Death: It's OK.

Almandar: Listen, then.

I sing: byrdyi
Byrdyi, byrdyi and shyrdyi
I would have never sung shyrdyi,
But the listener is a fool.

You like it?

Messenger of Death: I, Almandar, right as I came to you, do you understand? I do everything as you say. You understand? But you mock at me all the time, understand? You laugh at me, understand? That's not right. That's not right, Almandar. Because I love you. If I don't like someone, then I waste no time for conversations. (*Almandar laughs loudly.*) Well, what are you laughing at? Why are you laughing?

Almandar: It's funny.

Messenger of Death: What's so funny? Tell me, what's so funny?

Almandar: Death. Death is funny.

Messenger of Death: There's nothing funny about it.

Almandar: It is funny. Man has climbed to the seventh heaven. He flew round the Earth. Man flies under the very nose of Messenger of Death and when he comes back to Earth, he dies because of some trifle. Isn't that funny? That's how it is...All right, I can do it, but the young ones, healthy and firm, they die too.

In an orchard, in a garden,
Walked a maiden...

Do you understand this «in an orchard, in a garden»? Do you know what's this? You don't. And I do.

Messenger of Death: I like you, Almandar. I swear, I wouldn't have touched you even with my finger... But what can I do? Come, Almandar, let me embrace and kiss you...

Almandar: We can do without it, Messenger of Death.

Messenger of Death: You don't like me, Almandar. I know. You treat me as enemy. Heh... (*Lies onto Almandar's waistcoat and falls asleep, snoring.*)

Almandar comes to him and, having made sure that Messenger of Death sleeps like a log, takes his waistcoat from under him and disappears.

Curtain falls.

2 ACT

Interlude

The stage is the same as in the Prologue. Angel of Death and his Secretary.

Angel of Death: Any news from Messenger of Death number 1550?

Secretary: No.

Angel of Death: Where the hell is he? It's twelve hours since he'd left and still there's no news from him. Almandar is still alive. What does that mean?

Secretary: I don't know. May be he cannot find the village of Aldermesh?

Angel of Death: That's stupid. He has a map of Earth in his pocket.

Secretary: But you also could not find Aldermesh on the map.

Angel of Death: Don't talk too much. Go and do your own business.

Secretary goes away and Almandar comes in.

Messenger of Death: May I?

Angel of Death: Ah, at last. Where's Almandar?

Messenger of Death (lowers his head): No.

Angel of Death: What do you mean by 'no'?

Messenger of Death: I pitied him.

Angel of Death: What?

Messenger of Death: I pitied him. He is a healthy, strong and wonderful man.

Angel of Death: Stop this nonsense.

Messenger of Death: It is not nonsense. It is simple truth.

Angel of Death (*rushing to Messenger of Death*): You! What were you doing there instead of bringing Almandar here? What's this? What's this?

(A bell rings. Messenger of Death picks up a telephone from his pocket.)
Yes, speaking. Just a minute. You can't do even such thing without me. (to Messenger of Death) Stay here. Wait for me here. (Goes away quickly.)

Secretary comes in.

Secretary: Caught it?

Messenger of Death: A bit.

Secretary: Why late?

Messenger of Death: Don't interrogate me too.

Secretary: I know.

Messenger of Death: What do you know?

Secretary: You've lost Almandar.

Messenger of Death: How do you know?

Secretary: I know everything.

Messenger of Death: Where's Almandar?

Secretary: Should I tell you?

Messenger of Death: Stop mincing. You see my position.

Secretary: I see. I see a lot. And... And you will owe me. I was sorting the papers today and found a lot of interesting about you. The boss sent you for Almandar 70, 60 and 45 years ago. And you...

Messenger of Death: Be quiet.

Secretary: Don't be afraid. I didn't tell him.

Messenger of Death: You should have said.

Secretary: I'm not an informer. I respect you because you don't kowtow to Azrail.

Messenger of Death: Thank you. If so, tell me where's Almandar?

Secretary: In Antonovka. You will find him at the house of an old man named Evstigney.

Messenger of Death (finds Antonovka on the map): Look at where he's hidden himself, an old fox. Thank you. This time you will not escape, Almandar.

Secretary: You are so worrying about Almandar. Why?

Messenger of Death (*testily*): Worrying? Yes, I am. Don't I have the right for this? If you want to know, my dear, the world is built not only on death. I'm fed up! If I could, I would have changed places with Almandar. Who the hell we are, you and me? What's the use of our immortality? The only thing we can do is to bring grief, misfortune and tears.

Secretary: You've come back very different.

Messenger of Death: Unfortunately, I can't. I cannot change. If I could, I would never gave Almandar to boss.

Secretary: Almandar, Almandar. Who's he? A scientist? He made a great discovery? May be he's a popular singer?

Messenger of Death: No.

Secretary: Then, may be a football or ice hockey player?

Messenger of Death: No.

Secretary: May be...

Messenger of Death: No.

Secretary: Or...

Messenger of Death: No.

Secretary: So, who is he then? What so peculiar has he done?

Messenger of Death: Nothing special. He's an ordinary man. But I have never met a man who had valued life so much. Who loved it so much. Even in the hardest times he didn't loose the zest for life, elevated spirit. He brings joy to the people of his village. They look at him with hope. When they talk to him they forget about their problems. At least, for some time. They hope they too will reach the age of Almandar. Is this not enough? Heh, what else can I say? We don't understand much about it.

Secretary: Why should we understand? May be it's better not to understand.

Messenger of Death: May be. But still...

Secretary: Nevertheless, you should know that this time boss will not forget it.

Messenger of Death: Understood.

Secretary: He's coming... I respect you. That's why I decided to warn you. (*Goes away.*)

Angel of Death (*coming in*): Go to Aldermesh. Don't come back without Almandar. Otherwise I will punish you and you will never forget it!

Lights go off.

3 SCENE

Garden of an old man Evstigney in Antonovka. Evstigney is busy in his bee garden. Having heard Almandar calling him 'Yastegney', takes off the net.

Almandar (*he is not visible yet*): Yastegney!

Evstigney: Who's there?

Almandar: Do you know who's here? If you don't know, I will punch you.

Evstigney: Almandar?

Almandar (*steps out from behind the trees and speaks Russian with heavy Tatar accent*): You knew. I will not punch you. I came as guest. Give me tea, give me woman.

Evstigney (*putting aside the net and goes to Almandar*): Shaitan! How are you doing, Almandar! Good!

They greet each other.

Almandar: Good! You good?

Evstigney: Good! Very good! Where did you come from?

Almandar: Village. My village. Have not seen you long.

Evstigney: Good! Very good! Come on, come here, sit down. I thought of visiting you. But now I'm busy with bees. Need Honey. Lots of honey. Do you have honey?

Almandar: A lot. Good year, rain, sun, many flowers, bees fly here and there, many of them. I fled from Messenger. Messenger slept, Almandar fled to Yastegney.

Evstigney: Messenger ? What Messenger ?

Almandar: Death. Came. Says, 'come on, old man. Come on, Almandar. Here-there, to die. I also, here-there. Fled to you. Shall sing together, shall meet women.

Evstigney (*laughing*): Joker. Good! Very good! We have honey, Almandar, we have Evstigney, we have an old woman.

Almandar: Don't give me old woman, I need young woman. I went for three versts¹. If no young woman, I will run back.

Evstigney: No-o! Kunak²! Friend! Almandar!

Almandar: Know you for long. Know you well.

Evstigney: Come on, Almandar, come in the house.

Almandar: No house. Here is good. No old woman, no tea, no sour honey. I need a song. Let's sing a song. In an orchard, in a garden. Come on, Yastegney. (*sings*)

In an orchard, in a garden.

Come on, Yastegney.

Evstigney (*Sings. Almandar listens with pleasure.*)

In an orchard, in a garden.

There walked a maiden.

She is followed, she is followed

By a daring young man.

He carries after her, he carries after her

Rich gifts.

Almandar: Thank you, Yastegney. We lived well, didn't we? We lived the whole life with songs. We didn't give up. So many years together. Sixty years together. Just think of it. Heh. Neighbours, friends. Remember us dancing together at haymaking, and I embraced Maruchka from your village? Yuzumbika then swore at me, called me shameless. Also, remember when the whites have come to our region, we together have found the reds in the forest and went with them? And also, you have saved me from death, when we were building collective farms, remember, during the war...

Evstigney: Yes. Many things have happened.

Almandar: Few, Yastegney. Very few. I want to live so much, Yastegney. I wish I were fifty now. Life is so good, Yastegney. I don't want to go. Death has come to me. That's why I came to you. I came here on foot to say good-bye to you. Death has come.

¹ Verst, Russian measure of length. 1 verst = 3500 ft.

² Kunak, a friend (Caucasian)

Evstigney: Don't talk rubbish, Almandar.

Almandar: It is not, I feel it. You know I never whined. I liked to live, and I lived with pleasure. I never gave up. I don't like weepers, and I don't want you to think that I came to weep. No, I don't complain. Even with Messenger of Death I talked jokingly.

Evstigney: That's right. I too never let the chance slip. We will live some more, Almandar.

Almandar: Yes. I was happy to see you in good health. How's your health, Yastegney?

Evstigney: Still young.

Almandar: Right! Stand firm! You are six years my junior.

Evstigney: Still a greenhorn.

Almandar: That's right. Exactly. Let's sing.

Evstigney (sings): Red bird — grey crow...

Almandar: That's right.

Red bird — grey crow
Why are you sitting on an oak?
If you don't know
Why you choose the top of the oak?

Remember, Yastegney, a certificate of death come for your Ivan and my Hairetdin? On the same day...

Evstigney: Yes.

Almandar: Let's go to us, Yastegney. Let Messenger of Death search for me. He will be searching for me, and we will have a good time... We will sit in my dacha. I have built a dacha in my orchard.

Evstigney: No, Almandar. You are my guest. You will stay for a night in my house.

Almandar: Your daughter-in-law will be angry.

Evstigney: No. My daughter-in-law is good. She loves you. Sit here a bit, I will tell her... (*Goes away.*)

Almandar takes on the net of Evstigney and goes to beehives, but suddenly loses his strength and stops. Messenger of Death appears.

Messenger of Death: That's how it is, Almandar. Fled from me?

Almandar (*takes the net off and sits onto ground*): I didn't even manage to think what happened, and it happened to be you.

Messenger of Death: It's me, your obedient servant. I told you that you would not escape from me. Let's go, Almandar. We are coming back to Aldermesh.

Almandar: Give me your paper. I will sign and get rid of you, the damned.

Messenger of Death: No. We will come back to Aldermesh first.

Almandar: Why is it so important for you?

Messenger of Death: You made me plane the boards and spike nails there. And we will cast accounts there as well.

Almandar: I don't have the strength for return.

Messenger of Death: Don't cheat me. Let's go, Almandar, in an amicable way. Let's not quarrel because of a trifle. Stand up. It makes no difference where you sign the paper. I'm doing my best for you. In your own house, in a hut that you have begun building for yourself...

Almandar: You think it would be better this way? All right. Let Yastegney go out. I will say good-bye to him.

Messenger of Death: May be better not do it?

Almandar: Why?

Messenger of Death: Why 'why'? Think for yourself. He is young. If he sees that you feel bad, he will get upset. You don't want people to get upset, don't you?

Almandar: That's right.

Messenger of Death: Stand up. Let's go slowly. It's not difficult for you to go for three versts, isn't it? For you to feel a bit easier, I will keep my distance from you.

Almandar (*stands up*): You sing too sweet this time.

Messenger of Death: Does it matter how I am talking? I was angry with you for your fleeing from me, but still I admire you. You must have courage to take a decision to go for three versts at ninety-one. Probably, you forgot that you would have to come back the same distance. Well,

how are you? Feeling better? May be you'd really better to wait for Evstigney to come out? He would help you to get a car to take you to your village.

Almandar: No. I don't like to disturb people. Let's go.

They leave the orchard slowly. Evstigney appears.

Evstigney: Almandar. Where are you? Still playing tricks? Joker.

Lights go off.

4 SCENE

Orchard of Almandar. On the floor of the incomplete hut sit Almandar and Messenger of Death. It's nighttime. There can be heard the sounds of a Tatar accordion and people singing.

Messenger of Death: Lie a bit, have some rest, Almandar. The road wore you down.

Almandar: Headful! Convincing me to have some rest to make me fall asleep forever?

Messenger of Death: Stop it. Who do you take me for? It's you who's cheating me all the time. I'm always telling you the truth. I will not touch you until you sign... I will be punished because of you. But still I present this last night to you.

Almandar: You have something on your mind.

Messenger of Death: Word of honour. I don't want to take you this night. You will go at dawn, in the beginning of the new day. Your soul has always been full of light and you have to go at daytime. So, tonight you can do whatever you want.

Almandar: Summer nights are so short. What can I do for this time?

Messenger of Death: Think of it. May be correct something, repent.

Almandar: No. I have never done anything I could repent for. Everything I had planned I have fulfilled. The only incomplete thing is this hut and... and... this world remains. Imperfect world. I would like to make it for everybody to feel good in it. Even if we cannot evade death, I wish people lived until my age and die a natural death. Didn't burn down.

Messenger of Death: Why are you so sad, Almandar? It was fun being with you, and suddenly you have faded away. Don't mope. Don't be down in the mouth. Stand up. Let's finish your hut.

Almandar: I don't want to make noise at night. It is not good. People are sleeping.

Messenger of Death: What should I do with you then?

Almandar: Give me your paper.

Messenger of Death: Almandar...

Almandar: Give it to me.

Messenger of Death: Why? I offer you...

Almandar: But remember. Don't boast that you defeated Almandar and made him sign. I sign myself.

Messenger of Death: Say good-bye to your son, daughter-in-law, and granddaughter at least.

Almandar: Let them sleep.

Messenger of Death: All right. There's nothing to be done. But don't get offended then. (*Gives the paper and pencil to Almandar.*) Almandar, I wish you knew how I don't want to take you. Really, I want to help you so much. But I don't know how. (*Suddenly an idea strikes him.*). I've got an idea! I've got an idea, Almandar. You will live!

Almandar (*dropping the paper*): Tell it. Quickly!

Messenger of Death: Iskandar! Your son, Iskandar! The surname is the same, the names are similar. Boss will not see anything. I will do everything accurately. Iskandar longs for death anyway. I will run to him. Let him sign the paper.

Almandar (*jumping to his feet*): What are you talking about? What do you propose, evil-doer? My only son? (*pounces upon Messenger of Death*).

Messenger of Death: What are you doing? Let me go.

Almandar: What do you want me to do?

He grasps Messenger of Death. Messenger of Death resists. They wrestle and then fall to the ground having lost their strength. They roll on the ground and then, exhausted, sit back to back and rest.

Messenger of Death: One might think I do it for myself.

Almandar: Shut up!

Messenger of Death: I think of you. You said you want to live.

Almandar: A said 'shut up'!

Messenger of Death: All right. All right. Go to hell. Do as you want. You don't have the brains. The only thing you can do is to sing songs about the crow. If you want to know, crow is a mean bird.

Almandar: So what? It is also a living being.

Messenger of Death: Who needs it?

Almandar: If it lives in this world, then someone needs it.

A pause.

Messenger of Death: Sorry, Almandar. It was stupid to speak about Iskandar. I forgot I speak to Almandar. Heh, life... In an orchard, in a garden... Listen, Almandar. What about Evstigney? May be he would do?

Almandar turns quickly to Messenger of Death, and Messenger of Death looses balance and falls.

Almandar: Again?

Messenger of Death (*moving back*): All right, all right. No more. Don't be angry with me. (*Raises the paper from the ground.*) All right. Let it be as you want it. Everything as you want it. Here is the pencil.

Almandar takes the paper and the pencil. At the same moment Gulfira and Mansur come to the fence. Mansur does not come close to Gulfira and stands at a distance from Gulfira. Almandar forgets about the paper and begins listening to their conversation.

Mansur: Gulfira, why weren't you born in our village?

Gulfira: You ask such strange questions, Mansur.

Mansur: May I not?

Gulfira: What do you think?

Mansur: I don't think.

Gulfira: Think before asking such questions.

Mansur: It is always like this in the village. Nobody thinks before asking a question. It is in cities they are always thinking and thinking... One might think they are different from us. They have a pair of legs and we have a pair of legs too.

Gulfira: A hen also has a pair of legs, and a goose too.

Mansur (*laughing*): You can poke fun at people.

Almandar: Then, you do it too, muddler. Stop gaping around. A hero, but in other situations.

Messenger of Death: Wait, Almandar. Let's listen.

Almandar: Why are you so interested about a talk between a lad and a girl?

Messenger of Death: It is interesting. What will it come to?

Gulfira: Why have you left the games?

Mansur: You left too.

Gulfira: So what of it. My granddad Almandar said to me to be home before ten o'clock.

Almandar: Look at this puny person. She's cheating him and doesn't even blush.

Mansur: Granddad Almandar is not at home. I saw him going to Antonovka. He usually comes back from there in two or three days.

Almandar: Good boy!

Mansur: He told me 'your Gulfira has come'.

Gulfira: What does it mean 'your'?

Almandar: Heh, you missed, boy.

Messenger of Death: Quiet!

Almandar: I can't be quiet. This is my great-granddaughter.

Mansur: I don't know. That is what granddad Almandar said.

Gulfira: He will pay for that. All right, Mansur, good-bye. I have to go. I want to sleep.

Mansur: When speaking to a young man, a girl should not say that she wants to sleep.

Gulfira: Why?

Mansur: This is not good. This is not cultural. Village girls don't speak like that.

Gulfira: Then go to village girls.

Mansur: Why are you talking with a jeer?

Gulfira: Stop molesting me. Every time I come, you molest me.

Mansur: Because I want to talk with you. That is why I wait so much for your arrival.

Gulfira: May be you even think of saying that you love me?

Mansur: No, I don't. Why should I think to say 'I love'? One should think before saying 'I don't love'.

Gulfira: Why?

Almandar: They speak very different. Not as it was at my time. The talk is pleasant.

Messenger of Death: What's so pleasant? Here-there.

Almandar: That's the point. At my time only we, the guys, spoke. Women loosened their tongues only ten years after marriage. At night they used to move aside, to the edge of bed. What is the joy to embrace a woman that fears you? Let her slide into your arms herself. Even if she would swear at you a bit.

Messenger of Death: Old rake you are, Almandar.

Almandar: Why not?

Gulfira: Why? Say something. Don't be silent.

Mansur: I will, if you will be addressing me as a friend.

Gulfira: But you first started speaking as if we were not introduced.

Mansur: I wanted it to be in a cultural way...

Gulfira (laughing): I'm dying! You will make me die of laughing.

Mansur: That's how it is, Gulfira. There is no need to think before saying «I love» because you say what you have in your heart. But you should think well before saying «I don't love». Because you can be mistaken. But if you say «I don't love», to say «I love» would be more difficult.

Gulfira: You can be mistaken if you say «I love».

Mansur: Heart cannot be mistaken.

Gulfira: Thank you for the lecture. I will remember it. When will you join the army?

Mansur: Why do you ask me of that?

Gulfira: I would walk freely about the village then.

Mansur: You will get rid of me this year. But in two years I will meet you again.

Gulfira: In two years I will not be coming to the village.

Mansur: Where will you be going then?

Gulfira: This year I will enter a university. When I become a student I will be going with student teams in summer.

Mansur: Are you sure you will enter a university?

Gulfira: I'm not like you. I have only excellent marks.

Almandar: She's like me. Likes to boast a bit. That's right, my girl. Don't surrender. Your granddad never let the chance to slip.

Mansur: You, Gulfira, ask when you will get rid of me, but when you see me you are glad.

Gulfira: How do you know?

Mansur: Mansur feels it. You also come to village because of me.

Gulfira: This is not true.

Mansur: Don't hurry to say that it is not, Gulfira. Some day you will have to admit that it is.

Gulfira: Look at him!

Mansur: That's what I am. I was shy before. But now... I will join the army soon. They don't like shy guys there. Don't be offended with me when I say that you come here because of me. There's nothing to be offended for. I also wait for you to come. I miss you. And you feel that I miss you too.

Gulfira: I'm dying!

Mansur: I said it is a pity that you were born not in our village.

Gulfira: I remember.

Mansur: If you were born in our village, if you grew up here, we would have always been together then. You would have embroidered a handkerchief for me before I joined the army...

Gulfira: I'm dying! Nobody embroiders handkerchiefs even in villages nowadays.

Mansur: You would have done it, Gulfira.

Almandar: That's right! She would have embroidered it. If I would have been seriously in love, I would ... I would have twisted a rope of sand!

Messenger of Death: So where is your rope then?

Almandar: What rope?

Messenger of Death: You have never been in love?

Almandar: Oh, that's what you are talking about. I am not a fool to twist a rope of sand. I can't write with pitchforks on water. I didn't twist ropes. But when Iskandar was born, I made such a beautiful cradle. Before, I had never held an axe in my hands. But it was not just a cradle. It was a nightingale's nest.

Gulfira: Mansur... You... Why don't you... don't you say that you love?

Mansur: You would say that you don't love me...

Gulfira: I will think first.

Mansur (*embracing Gulfira*): I love you, Gulfira.

Almandar (*doesn't knowing what to do with joy*): Kiss each other quickly. What's wrong about it?

Messenger of Death: Be quiet, Almandar. (*having seen that Gulfira and Mansur are kissing*) I wish I were a human being.

Gulfira (*moving away from Mansur*): Is it true, Mansur?

Mansur (*shouts with all his might*): I love! I lo-o-o-ve!

Gulfira: What are you doing, silly boy!

Mansur (*sings*):

I would have combed your curls
With a comb from Ufa
My heart is breaking

With just once glance of yours
 I have found a comb from Ufa
 By a river, by the Agidel
 You have tied all my thoughts
 To you for all my life.

Gulfira: What are you doing, Mansur? People will hear you!

Mansur: There's no one here, Gulfira. There are only two of us in this world.

Almandar (*shouts for Gulfira and Mansur to hear him*): And me? Where will you put me? Here I am, a witness!

Mansur and Gulfira disappear having heard him. Almandar stands up to his full height:

And me? I am here, in this world! I'm alive! Go away, Messenger of Death. Go away for some time! Yeah! (*Walks about the orchard singing a song of Mansur.*)

Who has combed your curls
 With a comb from Ufa?
 They say that life is hard
 But who has lifted it?
 I lost a comb from Ufa
 When I was about to comb the curls...

Ommia enters the orchard. She looks at Almandar in surprise. Almandar continues to sing and comes closer to her with his hands on his hips.

How beautiful is the homeland
 And how hard is life in a foreign country.

Ommia: Are you mad? You were not at home. They said that you had gone to Antonovka. When have you come back?

Almandar: Sing with me, daughter-in-law.

Ommia: Forgive me, Allah! (*Goes away almost running.*)

Almandar: You, cad! (*Goes to his hut and murmurs.*). She does not have zest for life. They are so young, but they fall asleep with hens. I wish I were twenty years my younger. (*Sits down on the floor of the hut.*) Thirty years my younger. Forty... Fifty... Sixty... Seventy...

Yuzumbike appears from behind the apple-trees with a yoke on her shoulders. She resembles Gulfira with her face and voice. But her clothes are different.

Almandar: Yuzumbike!

Yuzumbike (*stops and covers her face with a kerchief*): Who's that?

Almandar: It's me, Yuzumbike, Almandar.

Yuzumbike: What are you doing here at the bridge?

Almandar: I am guarding the Moon.

Yuzumbike: The moon? Can someone steal the moon? It is so far away. No one can reach it.

Almandar: I mean the Moon on the Earth. I am guarding the Moon with a yoke on her shoulders and a pair of buckets, Yuzumbike.

Yuzumbike: Do you mean me?

Almandar: Are you the moon?

Yuzumbike: Chatterbox. Go away. Don't sit on my way.

Almandar: What if I won't? What will you do?

Yuzumbike: I will throw you off to water.

Almandar: And then you will pick me up and hang me on a rope to dry?

Yuzumbike (*laughing*): You, probably, are a fool! Sitting here on the bridge at night.

Almandar: But you went for water at night too. You were not afraid.

Yuzumbike: I don't have time at daytime.

Almandar: Neither do I.

Yuzumbike: My father praises you. He says you work for ten. He saw you mowing.

Almandar: I have the chance then.

Yuzumbike: What chance?

Almandar: If I ask in marriage, your father will not object.

Yuzumbike: My father does not like matchmakers. He says his daughters should choose their husbands they love.

Almandar: It's even better. We will marry in autumn then.

Yuzumbike: I'm not going to marry you.

Almandar: Why?

Yuzumbike: You are so strange. You cannot be trusted. You wink at all girls in the village.

Almandar: There is a secret here, Yuzumbike. It may seem that I wink at other girls, but in fact I look at them with just one eye, and I feast my both eyes on you.

Yuzumbike: Why are looking at me so?

Almandar: The other girls are like sheep. They walk in flock. Afraid of their own shadow. You are the only one who, like a young beautiful she-goat, walks alone in the middle of the road.

Yuzumbike: That is what my father asked me to do. He says, «Allah did not give me sons. So let my daughters be brave. I will not allow anyone to offend them».

Almandar: That is why they call you a lad?

Yuzumbike: I don't care.

Almandar: Come, sit down next to me, Yuzumbike.

Yuzumbike: What for?

Almandar: We will look at a water-spirit combing her hair.

Yuzumbike: What if someone sees us?

Almandar: But you are not afraid of anyone, aren't you?

Yuzumbike: I'm not afraid when I'm alone.

Almandar: Let someone just try to say a word, and I will show him... Why are you laughing?

Yuzumbike: You are not malicious.

Almandar: You like the malicious?

Yuzumbike: No, I don't. Nobody likes malicious people. (*Sits down onto the ground of the hut, far from Almandar.*)

A pause.

Almandar: Do you know why the Moon shines so brightly, Yuzumbike?

Yuzumbike: No, I don't, Almandar.

Almandar: It's because the clouds move and polish it.

Yuzumbike laughs with pleasure.

Do you know why stars twinkle?

Yuzumbike: No, I don't.

Almandar: There is a beautiful girl, like a picture, sitting on the bridge, and they narrow their eyes to see who's she.

Yuzumbike: Silly boy!

A pause.

Almandar, will the moon be shining so brightly as it is now when we grow old?

Almandar: No.

Yuzumbike: And how will it be shining then?

Almandar: I will get it and nail it on the roof of our house.

Yuzumbike: Don't say so, Almandar. The others also need the Moon.

Almandar: All right, I will not touch it. Let it hang.

Yuzumbike: Shall we grow old, Almandar?

Almandar: Only the unhappy grow old.

Yuzumbike: Shall we die, Almandar?

Almandar: Can you find another subject?

Yuzumbike: What should we talk about?

Almandar: Only the unhappy die.

Yuzumbike: You can't evade what has been directed by Allah.

Almandar: I don't know what is written there. I can't read.

Yuzumbike: Don't say so, Almandar.

Almandar: Why are you talking as if you are a wife of a mullah? Churtu-Matyr...

Yuzumbike: What does it mean 'churtu-matyr'?

Almandar: My father learned it from Russian men in Antonovka. They say it when they get angry.

Yuzumbike: Don't get angry, Almandar. Don't say these words to me.

Almandar: Don't drive me mad, and I will not say them.

A voice of a cock is heard.

Yuzumbike (raises): The dawn is coming, the cocks are singing.

Goes to the side from which she has come. Almandar is laughing.

Yuzumbike (turns to him): Why are you laughing, Almandar?

Almandar: You forgot to fill the buckets.

Yuzumbike: Then let me pass.

Almandar: Try to pass me by.

Yuzumbike: The bridge is narrow, I will fall.

Almandar: I will hold you.

Yuzumbike: Oh!

Almandar: Coward.

Yuzumbike: You coward. (*Steps onto the floor of the hut.*) Don't touch me with your hands. All right?

Goes on the floor. Almandar stands on the edge. Giving the way to Yuzumbike, he stands on one foot.

Almandar: Take water quickly. My foot got tired.

Voice of Yuzumbike: Don't romp or you will fall.

Right after these words Almandar sways and stands onto two feet. Ommia and Iskandar enter the orchard.

Ommia: Look with your own eyes.

Almandar: I'm careful, Yuzumbike, I'm careful.

Iskandar (comes closer to Almandar): Father...

Almandar (looks narrowly at Iskandar): Son? Is that you?

Iskandar: It's me, father.

Almandar: I was just talking to your mother.

Ommia: What next!

Almandar: Daughter-in-law? You here too?

Ommia (*with fear*): Here, father, here.

Almandar: Don't be angry, daughter-in-law.

Ommia: I'm not angry, father. I'm not angry.

Almandar: I have never offended you with a rude word. And, I swore at you as between friends, loving you.

Ommia: Yes, father, yes...

Almandar: Well, my dear... You talk so sweet. Just like a nightingale. You've been hiding these abilities for forty years from me.

Iskandar: Father, let's go into the house.

Almandar: Swearing at me gave you pleasure, daughter-in-law? Your slow-witted husband cannot say three words at once. But a woman needs to talk. Is that right, daughter-in-law?

Ommia: True, father, true. (*whispering to Iskandar*): We need to inform the children.

Almandar: What are you talking about, daughter-in-law?

Ommia: Praising you, father.

Almandar: That's right, daughter-in-law. Or... Come, sit closer. (*sits onto the ground of the hut*) Son, you sit on my right hand and you, daughter-in-law, on my left hand.

Ommia: We will, father. Of course, we will.

They sit down. Ommia tries to sit farther.

Almandar: Closer, daughter-in-law, closer. That's right. It's dawning, my children. Do you see? Soon the sun will rise. (*to Iskandar*) Why are you so lightly dressed? It's chilly at this time in the street. (*Takes off his jacket and puts onto Iskandar's shoulders.*)

Ommia: Father, what is aching?

Almandar: My soul is not in its place. It flies as a bird.

Ommia: I see... Do you know where you are and what you are doing?

Almandar: Daughter-in-law, go and call Hamdebanu.

Ommia: Hamdebanu? She's probably sleeping.

Almandar: Who sleeps at dawn?

Ommia: Everybody. You should lie too... You will feel better.

Almandar: Do as you are told.

Ommia: Iskandar, what should I do?

Iskandar: Go and call her.

Ommia: Oh, Allah.... (*Murmuring something, she goes to the wicket and meets Gulfira and Mansur.*). Where are you going at this time? Granddad Almandar...

Gulfira: What's happened?

Ommia: It happened... He is not all there. Go and call grandma Hamdebanu.

Gulfira: Why?

Ommia: You know it. He wants to get married. I'm dying! Makes a laughing stock of us. That's how it can be if you don't die at the right time. Go and call her. Let him be happy for a while.

Almandar: Daughter-in-law, do not reassign my request to you.

Ommia: I'm dying! He hears everything. Oh, Allah... (*goes away*).

Gulfira (*runs to the orchard to Almandar*): Granddad...

Almandar: And where's our beloved?

Gulfira: Granddad...

Almandar: Go and call him.

Gulfira: There's no one there.

Almandar: Call him.

Gulfira goes to the wicket and calls Mansur. Mansur approaches Almandar timidly.

Almandar: Why are you standing there as if you have stolen something?

Mansur: How do you do, granddad Almandar. How do you do, granddad Iskandar.

Almandar: In good health. Can it be different? How did you say it? There are only two of us in this world? You said well, fine fellow. If you let someone third between you, I will tear off your ears. Here, Iskandar, is the fiance of your granddaughter. Did you know that?

Iskandar: Father....

Almandar: There was no need to say. I know who I am talking to. (to *Gulfira*) You look very much like your great-grandma. If Allah so wishes, you will be as happy as she was. Come, sit next to me. And you, fiance... Your name is Mansur, isn't it?

Mansur: Mansur.

Almandar: And you also have a brother, *Ilsur*?

Mansur: Yes, I have.

Almandar: Where is he?

Mansur: I think he is sleeping.

Almandar: Bring him here.

Mansur: Here?

Almandar: If I tell you, probably, here, then.

Gulfira: Granddad...

Almandar: If you fail to wake him up, take him here. Go, my dear, go. Man does not make himself to be begged.

Mansur goes away.

Iskandar: Father, let's come home.

Almandar: I have called guests to the orchard. Should I myself go to the house then? Will it be right, daughter?

Gulfira: Granddad, you are pretending to be ill, aren't you?

Almandar: What did you say?

Gulfira: You are just joking, aren't you?

Almandar: Your granddad has been joking his all life, daughter.

Hamdebanu and Ommia near the wicket.

Ommia: What can we do, *Hamdebanu*? He has never been witty, and now he has lost the remains of his wit. It's a shame, but what can we do?

Hamdebanu: Let's not think of the bad.

Almandar: Why don't you come in, *Hamdebanu*?

Hamdebanu: Coming, uncle *Almandar*, coming.

Comes to the hut together with Ommia.

Almandar: You slept, Hamdebanu?

Hamdebanu: No, uncle Almandar, I woke up already.

Almandar: Cannot sleep long alone? The same with me.

Hamdebanu: You will, if Allah so wishes.

Almandar: Say we will, Hamdebanu.

Hamdebanu: Oh, Allah...

Ommia: Exactly...

Almandar: So, you say you won't marry me, Hamdebanu, don't you?

Hamdebanu: I will, uncle Almandar, I will.

Almandar: Who will you marry?

Hamdebanu: What do you mean? Oh, Allah... I will, when you will recover.

Almandar: Am I ill?

Hamdebanu: No, uncle Almandar, Allah forbid!

Almandar (*Starts laughing. Then having stopped laughing*): Well, daughter-in-law. You don't know how to show that your father-in-law is ill. I'm not ill, Hamdebanu. Healthy as a bull.

Hamdebanu: Of course... Of course, uncle Almandar.

Almandar: Come, sit next to me. Son, move a bit. There's no need for you to listen to the young ones cooing. Sit, Hamdebanu, sit closer. Don't be afraid, I will not touch you.

Hamdebanu: Yes, uncle Almandar. What should I be afraid of?

Almandar: If I touch you by chance, slap me hard in the face as you slapped a bull calf of Zakir from the lower part of the village. Remember? You became a widow when you were 25 and you did not allow anyone to approach you. Alone, all the time. A stubborn woman you are, Hamdebanu. I tried to find you a husband many times for your youth not to pass away in vain, without a family. I asked you to marry me, but you swore at me. Thank you, Hamdebanu. You insisted on your standpoint and did not insult the memory of your husband. If I were at the Government, I would have awarded medals to women like you, Hamdebanu, for their spirit. Can you hear me, Gulfira?

Evstigney appears in the orchard from the side of the house.

Evstigney: Almandar, ah, Almandar!

Almandar: I'm here, Yastegney!

Evstigney (*comes to the hut*): Shaitan you are, Almandar. Why have you run away? I come out to orchard and you are not there. I was surprised. I have found the foreman and convinced him to give me a horse. I said to him that I needed to go to Almandar. I said to him that Almandar run away. I came here. Entered the house, and you are not there. Then I hear your voice in the orchard.

Almandar: Sit down, Yastegney. We are sitting and talking here. My son, daughter-in-law, granddaughter, Hamdebanu. The day is coming. The Sun is coming.

Evstigney (*to the others*): How do you do.

Ommia (*speaks Russian with Tatar accent*): How do you do, Yastegney-dadai. Don't listen to the old man. Give him a punch. He goes to orchard alone, sings songs. (*having seen that Gulfira is laughing*). What are you laughing at?

Iskandar: If you can't speak Russian, Ommia, better be silent.

Ommia: Only you all are Jacks-of-all-trades.

Evstigney: It's all right, daughter-in-law. (*sits by Almandar*). How did you come here? I was worrying about you.

Almandar: It's all right, Yastegney. In an orchard, in a garden. Thank you.

Mansur comes in with sleeping Ilsur on his hands. He tries to wake the boy up.

Mansur: Wake up! (*rubs Ilsur's ears*) Come on!

Ilsur wards off.

Almandar: Quieter! Don't touch a child.

Mansur: But he does not wake up.

Puts Ilsur on the ground. The boy sits down on the ground and rubs his eyes.

Almandar: Is this the way to wake up? (*kneels before Ilsur*). Want to sleep, eh? The dream is so sweet. Sleep, sleep. (*Ilsur opens his eyes and looks at Almandar.*) Recognised me? It's me. Want a candy?

Ilsur: No.

Almandar: Shall we bring you honey?

Ilsur: No.

Almandar: Apples?

Ilsur: No.

Ommia: Don't tease the child.

Almandar: Ilsur, I'm going away.

Ilsur: Where?

Almandar: Far away. And I will not come back.

Ilsur: Don't go.

Almandar: If you wake up, I will not.

Ilsur: I don't sleep.

Almandar: Good boy! Sing me something.

Ilsur: I don't want to.

Almandar: You don't mind if I sing then?

Ilsur: Sing.

Almandar (*speaks without singing*):

We are such braves
Such and such braves:
Our heads are not fish
They will not fry and eat them,

Ilsur (*smiles*): It's wrong.

Almandar: What's correct?

Ilsur: You know, but just pretend that you don't.

Almandar: No. I forgot. That's why I called for you.

Ilsur: Joking?

Almandar: No jokes!

Ilsur (*also without melody*):

We are such braves
Such and such braves:
We fit for everything
We are not a rusty piece of metal.

Almandar: Good boy! Now, sing.

Ilсур: Give me an apple.

Almandar: An apple? I will. Take any one — any one yourself.

Ilсур: No. You give.

Almandar: Myself? Just a moment, just a moment... (*Picks apples from the nearest apple-tree and puts them by feet of Ilсур.*) Here... Enough?

Ilсур: Enough. (*Sings*)

We are such braves
Such and such braves:
We fit for everything
We are not a rusty piece of metal.

Almandar notices Messenger of Death behind the apple-tree.

Almandar: Well, Ilсур. Let's sing another one: «Shyrdyi».

Ilсур: I sing: byrdyi

Byrdyi, byrdyi and shyrdyi
I sing, but you don't like it
Then try to sing something like this.

While Ilсур is singing, Almandar comes to Messenger of Death. Takes a paper from his hands and signs it on the back of Messenger of Death. Repeating the last two lines goes to the hut.

Lights go off.

EPILOGUE

Decorations are the same as in Prologue and Interlude. From one side comes out Angel of Death, and Messenger of Death from the other.

Angel of Death: Where's Almandar?

Messenger of Death (*extends his hand with the paper*): Here. The order is fulfilled. Just as you wanted.

Angel of Death: Where's he himself?

Messenger of Death: In the reception.

Angel of Death: Bring him here.

From the reception heard is the scream of the secretary. Secretary dashes onto the stage.

Angel of Death: What's up?

Secretary (*coquettishly*): He's embracing me.

Angel of Death: Who?

Secretary: An old man.

Messenger of Death: Not an old man. Almandar. Almandar from Aldermesh.

From the reception is heard a song «Shyrdyi».

Curtain falls.

THE END

Туфан Миңнуллин

Әлдөрмештән Әлмәндәр

2 пәрдәле, 4 күренешле, пролог,
интермедия һәм эпилоглы комедия

*Күп йөргән, күпне күргән,
донъяның ачысын-төчесен
татыган, ләкин күңел көр-
леген югалтмаган авылым
картларына багышлыйм.*

КАТНАШУЧЫЛАР:

Әлмәндәр — Әлдермеш авылы карты, 91 яшендә.

Искәндәр — Әлмәндәрнең өлкән малае, 70 яшендә.

Өммиә — Искәндәрнең карчыгы, Әлмәндәрнең килене, 65 яшендә.

Хәмдебану — Әлдермеш авылы карчыгы, 70 яшендә.

Евстигней — Әлмәндәрнең Антоновка авылындагы «знаком»ы, 85 яшендә.

Гөлфирә — Әлмәндәрнең улының оныгы, 17 яшендә генә.

Йөзембикә — Әлмәндәрнең карчыгы, Гөлфирә белән бер яшьтә.

Илсур — Әлдермеш авылының 5—6 яшьлек малае.

Мансур — Әлдермеш авылы егете, 18 яшендә.

Газраил — яше билгесез, ләкин карт икәне күренеп тора.

Әжәл — ул да яшь түгел.

Фәрештә — Газраилнең секретаре.

ПРОЛОГ

Беренче пәрдә ачыла. Ут икенче пәрдәне яктырта. Анда Җир шарының ике түгәрәккә бүленгән картасы эленеп тора. Карта каршына, кулына күрсәткеч таяк тотып, Газраил баскан. Ул, авыз эченнән генә ниндидер аңлаешсыз бер көйне көйләп, картадан Әлдермеш авылын эзли. Таба алмагач, кинәт борыла да кесәсеннән телефон трубкасын тартып чыгара.

Газраил (телефон трубкасына). Сезде? Минем янга кереgez.

Фәрештә керә.

Фәрештә. Тыңлыйм сезне, Газраил әфәнде.

Газраил (картага күрсәтеп). Нәрсә бу?

Фәрештә. Җир өстенең картасы.

Газраил. Җир өстенең картасы булгач, кайда монда Әлдермеш?

Фәрештә (картадан Әлдермеш авылын эзли). Әлдермеш... Әлдермеш... Әлдермеш... Шәһәрме ул, авылмы?

Газраил. Илле йортлы авыл булырга тиеш.

Фәрештә. Әлдермеш... Әлдермеш... Ул авыл Европаның көнчыгышында яки Азиянең көнбатышында булырга тиештер. Әлдермеш... Әлдермеш... Менә ул! Менә ул Әлдермеш!

Газраил (картадагы Әлдермешкә таягы белән төртеп). Кара син аны, әкәянни, кайда качып яткан.

Фәрештә. Әкәянни түгел, Газраил әфәнде, окаянный.

Газраил. Күп белмәgez! Барыгыз, бер мең биш йөз илленче номерлы Әжәлгә әйтеgez, минем янга керсен.

Фәрештә чыгып китә. Берәздән Әжәл керә.

Әжәл. Мөмкинме?

Газраил. Кер әйдә. Хәлләрең ничек, Әжәл?

Әжәл. Ярыйсы.

Газраил. Эшсезлектән интекмисеңме?

Әжәл. Тын алырга да вакыт юк, үзегез беләсез.

Газраил. Сиңа тагын командировкага китәргә туры киләчәк.

Әжәл. Кай якка?

Газраил (*таягы белән картадагы Әлдермешкә төртөп*). Менә монда, Әлдермешкә!

Әжәл. Анда кем бар?

Газраил. Әлмәндәр карт.

Әжәл. Хәле начармыни?

Газраил. Киресенчә, жир жимертеп йөри.

Әжәл. Алайса нигә?..

Газраил. Тыңла. Мин бүген жир өстендәге адәм балаларының исем-леген карап утырдым. Кулыма Әлдермеш авылында яшәгәннәрнең һәм яшәүчеләрнең исемлеге эләкте. Шунда күрәм ки, Әлдермеш авылында элек-электән туксаннан узып яшәгән берәү дә булмаган. Ә менә Әлмәндәр картка туксан бер. Ишетәсеңме, туксан бер! Нигә ул, бүтәннәрдән узып, бер ел артык яшәгән? Бу ни?! Миннән качып бер ел артык яшәргә аның ни хакы бар?! Кыскасы, хәзер үк Әлдермешкә юл тот. Ярты сәгать вакыт бирәм, Әлмәндәрне минем янга алып кил.

Әжәл. Баш өсте. Әмер үтәлەرگә тиеш. Исеме ничек дидегез әле?

Газраил. Әлмәндәр. Әлдермештән Әлмәндәр.

Әжәл. Биографиясе ничек?

Газраил. Картотека минем секретарем Фәрештәдә. Аңардан ал.

Әжәл. Хушыгыз. Мин Әлдермешкә төшеп киттем.

Ут сүнә.

БЕРЕНЧЕ ПƏРДƏ

I күренеш

Ут яна. Әлдөрмеш авылында Әлмәндәр картның ишегалды. Верстак. Верстак янында ышкыланган, ышкыланьрга әзерләнгән такталар өеме. Ишегалдына өйнең ян тәрәзәләре караган. Койма буенда самолет трабына охшатып эшләнгән баскыч. Баскыч өстендәге мәйданчыкка тәхеткә охшатып әйләнгеч кресло куелган. Ул креслога менеп утырсаң, авыл күренә. Әлмәндәр өе яныннан юл уза. Ул юлдан авыл халкы үтеп йөри. Койма, капка, тәрәзә наличниклары, баскыч төрле төслөргә буялган. Барысы да Әлмәндәр картның кулы белән эшләнгән. Ут янганда Әлмәндәр карт верстак янында көйликөйли такта ышкылый.

Әлмәндәр. Ала карга дигән, әй, асыл кош,
Тәүбә иттең мәллә очмаска?
Тәүбә итсәң дә син, мин итмәдем
Чибәр-чибәр кызлар кочмаска.

(Ышкылап бетергән тактасын верстакка сөяп куя да өйнең ишегалды ягына чыга торган тәрәзәсе янына килеп кычкыра.)

Әй, кем бар өйдә, чөй чыгарыгыз!

(Баскычтан менеп креслога утыра, жырын дәвам итө.)

Ала карга дигән, әй, асыл кош,
Кай имәнгә кунып сайрадың?

(Койма яныннан узучылар Әлмәндөргә сәлам биреп узалар; Әлмәндәр аларның сәламен рәхәтләнәп кабул итө. Кайберәүләре белән сөйләшө.)

Исән бит өле, Сәйфулла... Рәхмәт... Утырырга дигәндә утырабыз да аны... Эшкә ашыгасыңмы?.. Карале, Сәйфулла, бригадир Гаптерине күрсәң әйт, Әлмәндәр абый сиңа ахмак дип әйтте, диген. Мин үз гомеремдә кешегә андый сүз әйтмәдем, менә бүген әйтәм.

Ни өчен, дисеңме? Үзе мине мыскыл итте. Эш бирми, син карт инде, рәхәтләненп ял ит, ди. Сау бул, Сәйфулла, эшләрең уң булсын.

Ала карга дигән, әй, асыл кош... Әйбәт, бик әйбәт, кызым. Һәй, Әлмәндәр бабаң әле синең туга барып черә-черә биеячәк. Кияүгә чыгарга жыенмыйм, дисеңме? Алай димә, кызым... Чишмәгә суга барасыңмы? Сау бул. Юлың уң булсын. Гомерең чишмә суы кебек ару булсын.

Ала карга дигән, әй, асыл кош... (*Кинәт кемнеңдер килгәнен күреп, урамга арты белән әйләненп утыра.*) Ә мин синең сәләмеңне алмыйм. Син мине мыскыл иттең. Казанда укып кайткан да бригадир булган, имеш. Казанда укып кайткан булсам, мин әллә кем булыр идем. (*Кинәт урам якка әйләненп.*) Ни дидең?.. Иртәгәме?.. Сарыклар абзарын ремонтларгамы?.. Рәхмәт, Габдрахман әнем. Юкка гына Казанда укып кайтмаганың икән. Һәмишә шулай мәгънәле бул. (*Шатланыбрак жырлый башлый.*)

Ала карга дигән, әй, асыл кош,
Кай имәнгә кунып сайрадың?
Син сайрамасаң да, мин сайрадым —
Чибәр-чибәр кызлар сайладым.

(*Урамда Хәмдебануны күреп.*) Хәмдебану... (*Тиз генә баскычтан төшеп, капканы ача. Анда Хәмдебану карчык күренә.*)

Хәмдебану. Исәнлекме-саулыкмы, Әлмәндәр абзый?

Әлмәндәр. Шәп бит әле, Хәмдебану. Кай якка таба теркелдисең?

Хәмдебану. Шул, теркелдәрлек кенә калды инде. Менә чыккан идем.

Әлмәндәр. Ишегалдына уз, Хәмдебану, сөйләшеп утырыйк. (*Хәмдебану ишегалдына кергәч, капканы яба да бикләп үк куя.*) Әйдә, түрдән уз, утыр.

Хәмдебану (*такталарны күреп*). Үзең бер генә дә тик тормыйсың, Әлмәндәр абзый. Тагын ни ясарга жыенасың?

Әлмәндәр (*түбәтәен артка чигереп*). Дача.

Хәмдебану. Ни дидең?

Әлмәндәр. Дача, Хәмдебану, дача! Казанга баргач, Искәндәрнең кызының кызы Казан читендәге бакчаларына алып барды. Шунда тактадан өй салганнар, шул дача дип атала, белдеңме?

Хәмдебану. Алай икән. Син дә шуны эшлим дисеңме?

Әлмәндәр. Ясыйм. Бакча уртасына дача ясап куям.

Хәмдебану. Ындыр табагы чаклы бу өгез кысанга киттемени?

Әлмәндәр. Китте. Килен явызланды. Картая башлады. Картайган саен явызлана. Булмады, малайның бәхете булмады, озын гомерле хатынга туры килде.

Хәмдебану. Алай димә, Әлмәндәр абзый, үзең дә Аллага шөкер.

Әлмәндәр. Үзең дә... Нәрсә үзем дә?.. Мин — ир кеше. Ир кеше үз гомерендә ике хатын да жирләрлек яшәмәгәч, ир кеше буламы.

Хәмдебану. Әстәгъфирулла...

Әлмәндәр. Син курыкма, Хәмдебану. Мин ике генә дидем, өч димәдем. Син, Ходай кушса, озак яшәрсең. Нишләтим, Йөзембикә белән Фәхрижамалның гомерләре кыска булды, берсе алтмышта, икенчесе житмеш дүрттә дөнья куйдылар. Үзең беләсең, гаебем юк, үз әжәлләре белән үлделәр... Инде менә болай, Хәмдебану, сиңа әйтергә күптән йөрим, ялгыз башың яшәве сиңа жиңел түгелдер... Әллә, мин әйтәм... Чык син миңа кияүгә...

Хәмдебану. Әстәгъфирулла...

Әлмәндәр. Өрмәгән жиргә дә утыртмам, жәй көннәре бакча уртасындагы дачада яшәрбез.

Хәмдебану. Килешмәгәнне... Олы башың белән әллә ниләр сөйләп утырасың, Әлмәндәр абзый. Житмеш яшьлек карчыктан көлмәсәң...

Әлмәндәр. Көлмим мин, чынлап әйтәм, Хәмдебану. Ир башым белән килен кулына карап ята алмыйм ич инде мин. Жир жимертеп йөргән чагымда...

Хәмдебану. Кит, кит, Әлмәндәр абзый. Картая алмадың. Мин белә белгәннән авылның Шүрәлесе булдың.

Әлмәндәр. Шүрәле булып ни явызлык кылдым?

Хәмдебану. Явызлык кылдың димим, кеше көлдердең.

Әлмәндәр. Көлсә ни булган?..

Хәмдебану. Булмаса да...

Әлмәндәр. Син, Хәмдебану, тегеләй-болай дигән булып миннән гаеп эзләмә. Миннән дә әйбөтрәкне таба алмассың. Боргаланма, Хәмдебану.

Чечең бөдрә, чечең көдрә,
Көдерәсен жыл өрә;
Боргаланып йөргән булып
Кызлар үзен сөйдәрә.

Хәмдебану. Әстәгъфирулла... Тфү, кешедән оят! *(Кинәт борылып капкага таба атлый.)* Чакырып кертеп, рисвай итеп чыгармасаң... *(Капканы тарткалап.)* Кая, нәрсә соң бу?

Әлмәндәр. Бикләнгән ул, Хәмдебану.

Хәмдебану. Нишләгән тагын?..

Әлмәндәр. Бикләнгән, дим.

Хәмдебану. Ач, ач тизрәк.

Әлмәндәр. Нәрсә кычкырасың. Әйтмәк бар, көчләмәк юк. Хәзер элекке заман түгел, бар да үз иркендә. Теләмисең икән, дүрт ягың кыйбла. Үзеңә яхшылык эшләмәкче идем. *(Капканы ачып, Хәмдебануны чыгарып җибәрә. Сөйләненп кала.)* Муладис карчык, нык тора.

Мансур тавышы. Исәнмесез, Әлмәндәр бабай.

Әлмәндәр. Исән әле, малай. Әйдә кер. *(Мансур керә.)*

Мансур. Кереп торырга вакытым юк. Әлмәндәр бабай, Гөлфирә кайтмадымы әле?

Әлмәндәр. Кем соң ул Гөлфирә?

Мансур. Көлмә инде, Әлмәндәр бабай.

Әлмәндәр. Көләм әле, малай. Гөлфирәнең кем икәннен әйтмәсәң, мин дә әйтмим.

Мансур. Синең оныгың.

Әлмәндәр. Дәрәс әйтмәдең, оныгыңның кызы. Минем оныгыңның кызы сиңа нигә кирәк?

Мансур. Нигә кирәк дип, болай гына.

Әлмәндәр. Бар чыгып кит. Минем оныгыңның кызы болай гына кирәк булгач, сөйләшеп тә тормыйм.

Мансур. Кайтмадымыни?

Әлмәндәр. Белмим.

Мансур. Әйт инде, Әлмәндәр бабай.

Әлмәндәр. Әйт, нигә кирәк?.. Яратам, шуңа кирәк диген, жебегән авыз... Кайтмады әле. Кайткач, үзем барып әйтермен.

Мансур. Сау булып тор, Әлмәндәр бабай.

Әлмәндәр. Исән бул, малай. (Мансур чыгып киткәч, капканы яба да тәрәзә янына килә.) Әй!.. Әй дим. Нәрсә анда, әллә йоклап ятасызмы? Чәй чыгарыгыз!

Җавап бирүче булмагач, тәрәзәне шакырга тотына. Тәрәзә ачыла, анда Өммия.

Өммия. Ни булды инде тагын?

Әлмәндәр. Әллә колагыгызга сумала сылап куйдыгызмы? Ярты сәгать кычкырам.

Өммия. Йө-йө, әткәй, узынма. Нәрсә кирәк?

Әлмәндәр. Нәрсә кирәк... Чәй кирәк!

Өммия. Самавыр кайнаган, өйгә кереп эч.

Әлмәндәр. Өйгә кереп эчәргә — беткән ди минем эшем. Мин бит сезнең кебек тик ятмыйм.

Өммия. Кем кушкан сиңа... Кирәкле эш эшләп йөрмисең, такта әрәм итеп кенә йөрисең.

Әлмәндәр. Телеңә салынма. Килен булсаң, телеңне тый.

Өммия. Җитәр, болай да кырык ел тел яшердем. Җүләр булганмын.

Әлмәндәр. Кырык ел сөйләмәгәнеңне ун елда чыгарып бетердең инде. Матри, килен!.. Мин кызсам...

Өммия. Кызсам, дигән була... Кызып нишләрсен... (Тәрәзәне ябып куя.)

Әлмәндәр. Уңмады, уңмады малай. Әрәм үтте гумере малайның. Шулай... Чурту-матыр, дөбер-шатыр, үтте китте яшь гумер, диген. (Верстак янына килә.)

Чынаяк күтәреп, өйдән Өммия чыга.

Өммия. Кая куйыйм? Бал белән эчәсезме, әткәй, вәринья беләнме?

Әлмәндәр. Китер монда. (Өммия чынаякны верстак өстенә куя.) Бал тирләтә, килен, шикәр чыгар. (Өммия кереп китә.) Акылына килгән. Пәриләрен качырып тормасаң, хәзер базыналар. (Өммия

шикәр чыгарып верстак өстенә куя да кереп китә.) Әллә кая югалма, кычкырырлык булмасын! (Верстак өстенә утырып, чөй эчә.) Юк инде, үзеңнең хәләл хатының булмаса, юк инде. Чурту-матыр, Йөзембикә ясаган чөйне эчеп жибәргәч, өчәр көн айный алмый йөри идем.

Шулчак койма өстендә Илсурның чуалган чөчлө башы күренә.

Илсур. Бабай, нихәл!

Әлмәндәр. А-а-а... Илсур килгән. Төш әйдә минем янга, агай-эне ак мыек.

Илсур. Төшмим.

Әлмәндәр. Ник төшмисең?

Илсур. Ату канфит бирәсең.

Әлмәндәр. Бирсә ни...

Илсур. Мин аны ашыйм да тешем авырта.

Әлмәндәр. Кер, канфит бирмәм. (Илсур капкадан керә дә, туп-туры верстак янына барып, верстак өстенә менеп кунаклый.) Йә, Илсур, агай-эне, күрешеп жибәрик. Шапылдатып күреш. (Кулын суза, Илсур аның кулына чәпелдәтеп суга.) Менә шулай. Инде кил борыңныңны сөртеп куйыйк. (Күлмәк итәген әйләндереп, Илсурның борынын сөртә.) Менә шулай. Юкса маңкалы борын белән йөрү егетләргә килешми, кызлар сөймәс үзеңне.

Илсур. Мин аны сөртәм, ул тагын чыга.

Әлмәндәр. Йә, нинди яңа җырлар өйрәндең?

Илсур (кычкырып җырлап жибәрә).

Су буенда тал-тирәк,
Тал-тирәккә су кирәк;
Кыска буйлы егетләргә
Озын буйлы кыз кирәк.

Әлмәндәр. Шәп!

Илсур (тагын да кычкырып).

Аклы күлмәкләр килешми
Кия белмәгәннәргә;
Сөягеңне әрәм итмә
Сөя белмәгәннәргә.

Әлмәндәр. Әйбәт! Тагын, тагын.

Илсур. Тагын әле өйрәнгәнем юк.

Әлмәндәр. Киләсе юлы күбрәк өйрәнәп кил, ярыймы.

Илсур. Ярый.

Әлмәндәр (тәрәзә янына барып). Килен! Әй, килен, сиңа әйтәм.

Өммия (тәрәзәне ачып). Нәрсә инде тагын?

Әлмәндәр. Кашык белән бал алып бир.

Өммия. Үләм, тирләтә дидең бит әле генә.

Әлмәндәр. Үземә түгел.

Өммия (Илсурны күреп). Бетмәс монда алар. Бөтен авыл малае безнең ишегалдында.

Әлмәндәр. Әйткәнне тыңла.

Өммия. Канфит ярамаган, бигрәк тагын — бал.

Әлмәндәр. Канфит ашаса, теше авырта аның.

Өммия. Бал ашаса, эче авыртыр.

Әлмәндәр. Канымны кыздырасың, килен!

Өммия. Соң бит, өткәй...

Әлмәндәр. Әйткәнне эшлә! (Өммия югала да кашык белән бал алып килеп Әлмәндәргә суза. Әлмәндәр Илсур янына килеп.) Яле, агай-эне, кабып җибәр әле.

Илсур. Кирәкми.

Әлмәндәр. Нәрсә — кирәкми... Син алай тиз үпкөлөүчән булма... Егет бул, кабып җибәр. Ач әле авызыңны. (Илсур авызын ача, Әлмәндәр бал каптыра.) Тәмлеме?

Илсур. Эһе.

Әлмәндәр. Эһе булмаска, бал ич ул. Инде болай эшлик, кашыкка сыланганын менә монда сылап куйыйк. Кабып йоткач тиз бетә, болай озак итеп ялап йөрисең. (Кашыкка ягылган балны Илсурның ирен кырыйларына сылай.) Инде бар, иптәшләрең янына йөгәр.

Илсур. Рәхмәт, бабай. (Ирен кырыйларын ялый-ялый чыгып йөгәрә.)

Өммия (ул Әлмәндәрнең кыланышларын тәрәзәдән карап торган). Сабый да сабый, син дә сабый.

Әлмәндәр. Синең кебек тумас борын картаймам инде. Жиде бала үстөрөп, балалар яратмыйсың. Алар булмаса, бу дөнья ни чуртыма... Чәең бетте, чәй чыгар.

Өммия. Үләм, кай арада чүмереп бетердең? Мин сиңа афисәнке түгел.

Әлмәндәр. Телең тагын озынайдымы?..

Өммия. Озынайса да, кыскарса да — үз телем.

Әлмәндәр. Үз телең түгел — шайтан теле.

Өммия. Булсын. Үзеңдә дә сандугач теле түгел.

Әлмәндәр. Әрепләшмә дим минем белән. Мин сиңа кайната. Кара аны, килен, матри, мин кызсам...

Өммия. Кызсам дигән була... кызып нишләтерсең?.. (Тәрәзәне ябып куя.)

Әлмәндәр. Вәт бит, ә! Чәтелдәп тора бит. Уңмады малай, уңмады. Үземдә булса... Юк инде, үземнән дә булмады, юаш булдым. Ни беренче хатынга, ни икенчесенә кизәнгәнем булмады.

Өйдән, кулына чынаяк тотып, Искәндәр чыга.

Искәндәр. Әй-яй, тынычлап ятып торырга да бирмисең, әти. Нәрсә инде син. Кереп эчсәң булмыймы?

Әлмәндәр. Булмый. Өстәл артында дөнья онытып чәй эчеп утырырга минем вакытым юк. Син эч чәйне яткан килеш.

Искәндәр. Беләсең ләбаса, мин авырыйм.

Әлмәндәр. Чирләшкә! Япъ-яшь башыңнан... Житмеш яшендә чирләп ята.

Искәндәр (чынаякны Әлмәндәргә биреп). Мин күргәннәре күрсәң... (Утын пүләне өстенә утыра.)

Әлмәндәр. Нәрсә күрдең?

Искәндәр. Дүрт ел буе сугышта йөрдем.

Әлмәндәр. Харап икән. Мин монда дүрт ел буе синең биш ыштансызыңны ашаттым. Һәрберсе яэжүж-мәэжүж кебек, балчыкка чыкканчы ашылар иде. Өч ел буе присидәтел булып синең хаты-

ның ише зобаниләр белән талаштым. Аларның һәрбересе ун нимескә тора. Сугышта йөргән, имеш...

Искәндәр. Тәнем тулы яра эзләре.

Әлмәндәр. Жүләр. Пешмәгән, шуңа күрә яра. Кулыңда пушкы була торып, яраланып ят, имеш. Япон сугышында кулымда мылтык кына иде, чурт та булмады. Синең чактагы сыман пушкы артында посып ятмый идек, штык тотып, японның өстенә бара идек.

Искәндәр. Ярый инде, синең белән бәхәсләшеп буламы.

Әлмәндәр. Бәхәсләшмә дә. Ник дисәң, үзең гаепле. Авырыйм дип өйдә ятасың. Чир ул яткан кешене эзләп йөри. Эшләгән кешедән курка. Ник дигәндә, ул аңа ябышып торалмый, тир белән юылып төшә. Бар, утырма күз көеге булып, кереп ят. Чынаякларны ала кер. Хатыныңа әйт, кичкә үзе кискән токмач белән итле аш пешерсен. *(Искәндәр, чынаякларны алып, әкрен генә өйгә кереп китә. Әлмәндәр аның артыннан карап кала.)* Шулай... Чурту-матыр, Гитлер тәресе, әрәм итте әзмәвердәй малайларны. Чирләп ята торган кешеме. Житмеш яшеңнән әжәл көтеп ят инде.

Әкрен генә капка ачыла, аннан Әжәл килеп керә.

Әжәл. Әссәламегаләйкүм.

Әлмәндәр. Әлегә мегаләйкүм. Әйдә, түрдән уз.

Әжәл. Узарга туры килер. *(Әлмәндәр янына килеп.)* Әлмәндәр атлы карт син буласыңмы?

Әлмәндәр. Әлмәндәре мин булам, карты кайдадыр, белмим. Кем дип белим үзеңне, күргән-сөйләшкән кешем түгел, ахрысы.

Әжәл. Иң әүвәл кул бирешеп күрешик, Әлмәндәр.

Әлмәндәр. Танымаган кешемә кул бирергә ашыкмыйм мин.

Әжәл. Шулаймы... Ярый, алайса. Ишегалдында кеше-кара юкмы?

Әлмәндәр. Нәрсә син, ышпиун кебек каранасың? Кешедән яшерен эшем юк.

Әжәл. Син ашыкма, Әлмәндәр. *(Боерган тавыш белән.)* Соравыма жавап бир!

Әлмәндәр. Күреп торасың лабаса, үзем генә.

Әжәл. Бик яхшы. Кил әле якына, утыр минем янга. *(Бүкәнгә утыра.)*

Әлмәндәр (якын килмичә). Кем син?

Әжәл. Ашыкма, дидем. Утыр. (Әлмәндәр урыныннан кузгалмач, үзе Әлмәндәр янына бара.) Әшне моннан башлык, Әлмәндәр. (Кесәсеннән блокнот чыгарып карый.) Әйе, исемең синең Әлмәндәр, атаңның исеме Жиһангир, бабаң Моратхужа атлы. Телесең икән, жиде бабаңа хәтле санап күрсәтә алам. Моннан өч көн элек сиңа туксан бер яшь тулган. Ике тапкыр өйләнгәнсең. Кыскасы, менә бу дәфтәргә синең бөтен гомерең тәфсилләп язып куелган.

Әлмәндәр. Әкәмәт... Кем соң син?

Әжәл. Кул бирергә теләмәдең, Әлмәндәр, инде ашыкмыйча тыңла. Бабаң кырыкта, атаң кырык биштә дөнья куйганнар. Син нишләп туксан бергә життең?

Әлмәндәр. Анда синең ни эшең бар!

Әжәл. Бар, Әлмәндәр. Барлыгын соңрак белерсең. Соравыма җавап бир.

Әлмәндәр. Бөтен гүмеремне белгәч анысын да үзең бел. Яшисем килде — яшәдем. Синең ни эшең бар?

Әжәл. Ха! Яшисе килгән имеш. Кемнең яшисе килми. Ләкин кеше мәңгелеккә килмәгән.

Әлмәндәр. Туктале, чурту-матыр, син монда... Бар, үтбәләвәй, эшемне калдырып йөрмә. (Кулына ышкы ала.)

Әжәл (Әлмәндәр кулындагы ышкыга тотынып). Мин шаярырга килмәдем, Әлмәндәр. Мин шаяра белмим. (Әлмәндәр аптырап Әжәлгә карап тора да кинәт артка чигенеп куя.) Әллә таныдыңмы, Әлмәндәр?

Әлмәндәр. Күргәнем бар кебек.

Әжәл. Ялгышмыйсың, Әлмәндәр. Без синең белән өч тапкыр очраштык, монысы дүртенчесе һәм соңгысы.

Әлмәндәр. Кем соң син?

Әжәл. Мин сине күрүгә үк таныдым. Бераз үзгәргәнсең үзгәрүен, шулай да таныдым. Без синең белән беренче тапкыр бер мең тугыз йөз бишенче елда очрашкан идек. Япон сугышы вакытында. Син яраланып ята идең, мин сине алып китәргә килдем. Син китәргә теләмәдең. Озак көрәштең. Яшь идең шул, көчле идең, мине ектың.

Ачуым килде килүен, ләкин, нишләмәк кирәк, кире борылып китәргә туры килде. Хәтерлисезме?

Әлмәндәр. Хәтерләмим.

Әжәл. Яхшы. Икенче очрашу бер мең тугыз йөз унбишенче елны булды. Син урман эчендә бил тиңентен сазлыкка баткан идең, пленнан качып чыгуың иде. Мин килдем. Шунда син миңа әйттең, сазлыктан чыгыйм, алып китәрсез, дидең. Мин көттем, син чыктың. Һәм чыккач йөгәрдең, мине алдадың.

Әлмәндәр. Син...

Әжәл. Өченче тапкырында, бер мең тугыз йөз утызынчы елда, колхоз төзеп йөргәнең өчен кемнәрдер сәнәк белән кадаганнар иде. Син урман сукмагында ята идең. Мин тагын килдем. Ләкин Евстигней исемле бер кеше килеп чыгып, сине минем кулдан тартып алды. Таныдыңмы инде?

Әлмәндәр. Син Әжәлме?

Әжәл. Нәкъ үзе.

Әлмәндәр. Ник килдең?

Әжәл. Әжәл кешеләр янына ни өчен килә?

Әлмәндәр. Мин сине чакырмадым.

Әжәл. Теге чакларда да син мине чакырмаган идең.

Әлмәндәр. Мин бит яралы түгел, исән-сау.

Әжәл. Менә монысы икенче мәсьәлә. Газраилдән качып кирәгеннән артыгын яшәгәнсең. Иң күп дигәндә син туксанга гына җитәргә тиеш идең. (Кесәсеннән кәгазь чыгарып.) Менә шушы урынга кулыңны куй.

Әлмәндәр. Нәрсә ул?

Әжәл. Повестка. Шуңа кулыңны куюың була, туп-туры безнең шеф Газраил янына юнәләсең.

Әлмәндәр. Сөйләмә юкны.

Әжәл. Мин ялган сөйләмим. Куй кулыңны, вакытым тар. План үтисем бар. Бу юлы мине ега алмассың, алдатмам да, коткарып калучы да булмас. Кулыңны куй.

Әлмәндәр (паузадан соң). Вакыт җитте, дисеңмени?

Әжәл. Әйе, житте.

Әлмәндәр. Бик тиз була түгелме соң?

Әжәл. Нинди тиз. Туксан бергә жит тә тиз, имеш.

Әлмәндәр. Ярый, уйлап карармын.

Әжәл. Бернинди уйлау юк. Кулыңны куй. Минем белән бәхәсләшергә, тарткалашырга уйлама. Бер генә адәм баласының да мине жиңгәне юк. Галимнәр дә, патшалар — барысы да жиңгелеп киләләр.

Әлмәндәр. Эшлисе эшләрем бар бит әле.

Әжәл. Бер генә адәм баласының да дөньядагы эшне эшләп бетергәне юк. Әгәр бөтен эшне син эшләп бетерсәң, синнән соң килгәннәргә эш калмас иде. Эшсезлектән гажиз булган кешеләр акылдан язарлар иде.

Әлмәндәр. Менә хәзер үк дисеңмени?

Әжәл. Бу нинди урынсыз сорау! Әйтәм бит, вакытым юк. Бүтән жирләргә дә өлгерәсем бар.

Әлмәндәр. Алай икә-ән...

Өммия (тәрәзәне ачып). Әткәй, кер әле.

Әлмәндәр. Ни булды тагын?

Өммия. Нигәдер Искәндәр авырайды. (Тәрәзә ябыла.)

Әжәл. Нинди карчык ул?

Әлмәндәр. Минә белгәч аны да белергә тиешсең.

Әжәл. Гафу ит, кызыксынганым юк әлегә.

Әлмәндәр. Киленем.

Әжәл. Искәндәр дигәне малаеңмы? Чирлиме?

Әлмәндәр. Синең жилиң кагылгандыр.

Өйгә таба бара. Аңа Әжәл иярә.

Керәсе булма өйгә!

Әжәл. Карап чыгыйм, бәлки ярдәмем кирәктер.

Әлмәндәр. Бусагадан атлыйсы булма. Колагың ишетәме? Минем янга килгәнсең, мин чыкканны көт.

Әжәл. Сүзеңне тыңлыйм, Әлмәндәр. Тик озаклама, чык.

Әлмәндәр кереп киткәч, ишегалды буйлап йөрөнә, Әлмәндәр таслап куйган такталарны өйләндереп-өйләндереп карый, өкрәнгәнә тәрәзә янына бара, тәрәзәгә үрелеп, өй эчен күзли, ишек ачылганны сизеп, тиз генә тәрәзә яныннан китә. Әлмәндәр өйдән чыга.

Әжәл. Йө, ничек?

Әлмәндәр. Нәрсә ничек?

Әжәл. Малаең Искәндәрнең хәле ничек, дим?

Әлмәндәр. Берни булмаган. Жибадур кебек таза кешегә ни булсын. Иркәләп үстердем малайны да хәзер иркәләп ята. Хатыны да үзенә тиң, чебен тимәс чер итәр.

Әжәл. Алдашасың бит, дус кеше, күзләреңнән күрә торам.

Әлмәндәр. Күрсәң күрерсәң инде, чутыр-матыр. Йөрисең эч पोшырып. (Верстак янына барып, ышкылый башлаган тактасын ышкыларга тотына.)

Әжәл. Нишләвең, Әлмәндәр, сөйләштек ич.

Әлмәндәр. Нәрсә сөйләштек? Чуртым да сөйләшмәдек. Син сөйләдең. Мин тыңладым.

Әжәл. Мин чыкканны кәт, дидең, кулыңны куй.

Әлмәндәр. Куярмын, ашыкма. Тотып тор тактаның теге башынан.

Әжәл. Син минем белән алай сөйләшмә. Ачуымны чыгарма. Ачуым яман минем, мине тыңламаганнарга рәхимсез мин.

Әлмәндәр. Күзең чыкмаган булса күр, жыенам бит.

Әжәл. Үлөргә жыенган кеше такта ышкыламый.

Әлмәндәр. Ахмак! Минем каберемә чардуган кирәк булачакмы? Чардуган корыр өчен такта кирәкме?!

Әжәл. Анысы икенче эш, әйдә тизрәк ышкыла.

Әлмәндәр. Туксан бергә житкәч тиз ышкылап булмый шул. Тот, дим, тактаның теге башынан.

Әжәл. Мин монда такта башы тотарга килмәдем.

Әлмәндәр. Алайса кәт. (Такта ышкылай, үзе жыр суза.)

Ала карга дигән, әй, асыл кош,
Тәүбә иттең мәллә үлмәскә?
Син тәүбә итсәң, мин дә иттем
Әжәл дуска кулым бирмәскә.

Әжәл. Сүзеңнең кинаясенә төшенмим.

Әлмәндәр. Сүз түгел бу — жыр. Жырның жыртыгы юк. (Эшеннән туктап.) Син жырлый беләсеңме?

Әжәл. Ышкыла, туктама. Әйдә, әйттем бит, вакытым тар, болай да озак юандым.

Әлмәндәр. Ашыктырма, арыдым... Озак яши ала карга... Адәм баласына ала карга гумере дә кызганыч диген, ә!

Әжәл. Анысы минем карамакта түгел.

Әлмәндәр. Карамак, карамак. Муеның сузып минем янга син килгәнсең ич әле.

Әжәл. Мыскыл итми генә сөйләшүеңне үтенәм.

Әлмәндәр. Алла-а, бигрәк әдәпле.

Әжәл. Чардуган тактасын ышкылавыңны дәвам итүеңне үтенәм.

Әлмәндәр. Ашыксаң, үзең ышкыла.

Әжәл. Андый эш белән шөгыльләнгәнем юк.

Әлмәндәр. Әйрәнерсең.

Әжәл. Бу нинди тупаслык? Онытма, син мине түгел, мин сине алырга килдем.

Әлмәндәр. Укаң коелмас. Син минем гумеремне өзәргә килгәнсең әле, бер дә танавымны жыермыйм. (Такта ышкыларга керешә.)

Әжәл. Ә син нигә үзең эшлисең? Бүтәннәр эшләр иде чардуганыңны.

Әлмәндәр. Үз эшемне кешегә калдырганым юк.

Әжәл. Карап-карап торам да, бик ни күренәсең...

Әлмәндәр. Ни күренәм?

Әжәл. Бик ни. Бик алай нитмә, синең кебекләргә күргән мин.

Әлмәндәр. Мин дә сине күргән.

Әжәл. Аһа! Ошый башладың әле син миңа, картлач. Кайберәүләр мине күргәч мөлжәрәп төшәләр. Кул куйганда куллары калтырый.

Алып китүе дә кызык түгел. Күрәм, синең белән шактый ук кызык булачак. Болай булгач кетәм, әйбәтләп ышкыла чардуганыңның тактасын.

Әлмәндәр. Карылдап торма янымда, бар урамга чыгып утыр.

Әжәл. Юк, мин синең яныңнан китмим.

Әлмәндәр. Эшләгән кеше янында торганчы, пес иткән кеше янында тор.

Әжәл (авызын зур ачып рәхәтләнеп көлө). Шәп! Күптән көлгәнем юк иде. Куеп тор эшеңне, Әлмәндәр, утыр яныма. Тагын көлдер мине.

Капка ачыла, Гөлфирә керә.

Гөлфирә. Дәү бабай, мин кайттым. (Әлмәндәр ишетмәгәч.) Дәү бабай, дим! Мин кайттым.

Әлмәндәр (борылып карап). Ай, кызым кайткан. Кил әле монда, кил, кочакла дәү бабаңны.

Гөлфирә (йөгереп килеп Әлмәндәргә кочаклый). Кычкырам — ишетмисең.

Әлмәндәр. Әжәлетдин бабаң белән сөйләшеп тора идек.

Гөлфирә. Кем соң ул?

Әлмәндәр. Бер юньсез нәрсә инде шунда.

Гөлфирә. Алай димә, дәү бабай. Син үзең әйтәсең: кешеләргә ямьсез сүз әйтергә ярамый, дисең. Мин кайтканга сөендеңме, дәү бабай?

Әлмәндәр. Белмим инде, кызым, кем күбрәк сөенгәндер.

Гөлфирә. Мин дә, син дә...

Әлмәндәр. Теге дә.

Гөлфирә. Бабай белән әби өйдәләрме?

Әлмәндәр. Өйдәләр, кызым, өйдәләр. Этиңнәр ни хәлдә?

Гөлфирә. Әйбәт. Сәлам әйттеләр. Сиңа бик матур күлмәк жиберделәр.

Әлмәндәр. Рәхмәт, кызым. Бар инде өйгә кер.

Гөлфирә йөгереп өйгә кереп китә.

Әжәл. Чибәр кыз үсеп килә.

Әлмәндәр. Күзең салма, явыз. Сиңа минем кебек ямьсезләр дә житеп арткан.

Әжәл. Әлмәндәр, бер акыл өйрәтимме үзеңә?

Әлмәндәр. Кирәкми, үз акылым житкән. Арттан кергән акыл жыл белән кире чыга.

Әжәл. Ярый соң, үзеңә кара. Кызык, әйеме, Әлмәндәр, берәүләр мине көтеп торалар, мин килмим. Син көтмәдең — мин килдем. Хикмәт шунда, Әлмәндәр, чакырылмаган жиргә кешеләр дә соңга калмыйча килә.

Әлмәндәр. Такылдап утырма, чурту-матыр, килгән юлыңнан кире кит.

Әжәл. Ничек инде — кит?.. Ничек аңларга?

Әлмәндәр. Шулай. Кыягазыңа кул куймыйм. Газраилең үзе килсен.

Әжәл. Алай булмый.

Әлмәндәр. Була. Минем анда барырга вакытым юк. Өйләнәсем бар.

Әжәл (*тагын рәхәтләнеп көлә*). Әкәмәт кеше син.

Әлмәндәр. Нигә авызыңны ерасың? Әгәрәнки дә беләсең килсә, сугышта югалган дүрт малаемның икесе өйләнмәгән иде. Үзем өчен бер өйләндем, бер малаем өчен икенче өйләндем, икенче малаем өчен тагын бер өйләнәсем бар. Ә син, тинтөк, жанымны сорап килгәнсең.

Әжәл. Гафу ит, мин сорамыйм, Әлмәндәр, таләп итәм.

Әлмәндәр. Куркытты. Әлмәндәрнең мыегы да селкенмәде.

Әжәл. Алайга китсә... (*Әлмәндәр өстенә килә.*)

Әлмәндәр (*такта күтәрәп*). Килеп кара.

Әжәл (*туктап калып*). Теге чакларда кызганмаган булсам...

Әлмәндәр. Кызганма идең.

Әжәл. Әлмәндәр, кызмыйча гына, сабыр гына уйлап кара әле...

Әлмәндәр. Уйларга вакытым юк. Күтәр теге такталарны.

Әжәл. Нишләтәбез.

Әлмәндәр. Такта ташыйбыз.

Әжәл. Кая? Нәрсәгә?

Әлмәндәр. Төпченмә. Ташып бетергәч күрерсең.

Әжәл. Вәт эләктем. (Такталар күтәрә.)

Ут сүнә.

II күренеш

Алма бакчасы. Бакча рәшәткә белән уратып алынган. Рәшәткә яныннан сукмак үтә. Сукмактан узучылар Әлмәндәргә сәлам биреп узалар. Әлмәндәр җавап бирә. Әлмәндәр белән Әжәл алачык ясыйлар. Әжәл кадаклый, Әлмәндәр тактаны тотып тора.

Әлмәндәр. Кыздыр әйдә, Әжәлетдин, кыздыр.

Әжәл. Әйтмә шул сүзеңне.

Әлмәндәр. Әйтмә, җаным, шул сүзеңне,
Йөрәгемә ярамый.

Чүкеч сабын алай тотмыйлар, сарык, бармагыңа сугасың. Менә болай тот. Әйдә, әллүр.

Әжәл тырышып-тырышып такта кадаклай.

Хәзер ничек, җайлымы, Әжәлетдин?

Әжәл. Эш түгел лә бу.

Әлмәндәр. Кәҗә маеңны чыгарамыни? Шулай ул. Ярый, ял итеп ал. Йә минем урынга үзең аягыңны сузарсың. Аннары җавап тот синең өчен теге дөньяда.

Әжәл. Мин үлемсез. (Кадаклаудан туктап, фәлсәфәгә бирелә.)
Үлемсез булу начар, Әлмәндәр. Үлү — зур бәхет ул. Сез кешеләр шуңа бәхетлеләр. Минем миллиард ел яшәвем сезнең бер ел гомере-гезгә тормый. Сез төзисез, сез өмет белән яшисез. Минем өмет юк, мин җимерүче.

Әлмәндәр. Җимермә, кем куша җимерергә.

Әжәл. Дөнья шулай корылган, Әлмәндәр.

Әлмәндәр. Әйдә ярар, кадакла.

Әжәл. Ял итик берәз.

Берсе бүкәнгә, икенчесе алачык идәнә утыралар.

Әлмәндәр. Алып китәм, дисең инде, ә?

Әжәл. Шулай итәргә туры килә, Әлмәндәр.

Әлмәндәр. Хәзер үк, дисең инде, ә?

Әжәл. Шулай булыр инде, Әлмәндәр.

Әлмәндәр. Әллә соң берәз көтәсеңме?

Әжәл. Күпме?

Әлмәндәр. Илле ел.

Әжәл. Шаярма, Әлмәндәр.

Әлмәндәр. Дөньясы бигрәк әйбәтләнде бит.

Әжәл. Булмый.

Әлмәндәр. Хет ун ел.

Әжәл. Булмый.

Әлмәндәр. Бер ел.

Әжәл. Әйтәм бит, Әлмәндәр, булмый. Ярамый.

Әлмәндәр. Бер ай, бер атна...

Әжәл. Булмаганны сөйләмә.

Әлмәндәр. Соң, явыз, минем оныкларым бар, оныкларымның уллары, улларының уллары бар. Мин үлгәндә алар минем янда булырга тиеш. Минем соңгы киңәшләремне ишетеп калырга тиешләр. Алар читтә, аларга хәбәр итеп өлгерергә кирәк.

Әжәл. Телеграмма сук, бүген кайтып житәрләр.

Әлмәндәр. Сиңа жиңел. Телеграмма сук, имеш. Синнән башка белмиләр, ди. Алар бит хөкүмәт эшендә.

Әжәл. Нәрсә, министр булып эшлиләрмени?

Әлмәндәр. Ахмак. Кем булып эшләүдәмени хикмәт. Эшлөгән жирләрендә алар кирәк. Аларны эшләреннән аерырга ярамый. Мин үзем алар янына барырга тиеш.

Әжәл. Гафу ит, алай булмаячак. Сиңа мин иң күбәндә чардуганыңны эшләп бетерерлек кенә вакыт бирәм.

Әлмәндәр. Базардагы сыман сатулашма инде.

Әжәл. Эшем күп бит, Әлмәндәр. Хужа әйтте, озаклама, тиз алып килеп житкер, диде. Синең аркада шелтә аласым килми.

Әлмәндәр. Бар соң кит, бүтән эшләреңне эшли тор, вақыты житкәч килерсең.

Әжәл. Һәркемнең үз нәүбәте, Әлмәндәр. Әйдә, тотындык, ләкин бу юлы син кадакла, мин такта тотып торам.

Әлмәндәр. Шулаймыни... Әйт әле, кәжәгә алты яшь тулгач нишли?

Әжәл. Бу нинди мәгънәсез сорау? Кәжәнең монда ни катнашы бар?

Әлмәндәр. Җавап бир.

Әжәл. Мин каян белим, кәжә асраганым юк.

Әлмәндәр. Белмәсәң бел, кәжәгә алты яшь тулгач, жиденче яшкә чыга.

Әжәл. Әллә ни сөйлесең.

Әлмәндәр. Әйдә, кадакла.

Рәшәткә янына Мансур килә.

Мансур. Әлмәндәр бабай, Гөлфирә кайтмадымы?

Әлмәндәр. Нигә кирәк соң ул сиңа?

Мансур. Яратам, Әлмәндәр бабай.

Әлмәндәр. Шулаймыни? Кайтмады шул әле.

Мансур. Капкагызга ниндидер бер кыз кереп китте ич.

Әлмәндәр. Минем оныгымның кызы ниндидер бер кыз түгел.

Мансур. Кайттымыни, Әлмәндәр бабай?

Әлмәндәр. Кайтты шул, малай. *(Мансур йөгереп узып китә.)*

Әжәл. Кем ул?

Әлмәндәр. Нәрсә син кеше күргән саен төпченәсең?

Әжәл. Таныша торыйм, кирәк булып чыгуы бар.

Әлмәндәр *(йодрыгын Әжәлнең борын төбенә китереп).* Менә бу биштән төргәнне күрәсеңме?

Әжәл. Күрәм.

Әлмәндәр. Күрсәң, әйдә, кадакла.

Әжәл. Сүз әйтергә дә ярамый, хезмәтчең итеп бетердең.

Әлмәндәр. Дәрәс әйтәсең, яллатып әшләтәм. Хезмәтең өчен гумерем белән түлим ич. (Икесе дә торып эшкә тотыналар. Сүзсез генә берәз эшлиләр.) Әйт әле дәрәсен, Әжәлетдин, ни өчен мин синең кәгазеңә кулымны куярга тиеш?

Әжәл. Әйттем ләбаса. Син бер ел артык яшәгәнсең. Газраилнең сезнең авыл өчен язган законың бозгансың.

Әлмәндәр. Шулаймы?

Әжәл. Әлбәттә, шулай.

Әлмәндәр. Ярар, сезнеңчә булсын. Мин, чурту-матыр, сезнең законгызыңны бозган булып чыгыйм, ди. Ә синең Газраилең бер нәрсәне беләме?

Әжәл. Ни нәрсәне?

Әлмәндәр. Минем берсеннән-берсе таза биш малаем бар иде. Кырык беренче елда бишесе дә сугышка киттеләр. Дүртесе кайтмады. Иң олысына утыз алты, иң кечесенә егерме яшь иде. Әгәр дә синең Газраилең безнең авыл кешеләренә туксаннан узарга рәхсәт бирми икән, нигә минем малайларымның туксанга җиткәнән көтмәгән?

Әжәл. Анысы минем эш түгел бит, Әлмәндәр.

Әлмәндәр. Әһә, синең эш түгелме?! Китереп терәгәч, синең эш түгелмени?

Әжәл. Сугышны адәм балалары үзләре чыгаралар.

Әлмәндәр. Адәм балалары түгел, адәм актыклары чыгара. Синең Газраилең ни өчен сугыш чыгаручыларның җанын алмый?

Әжәл. Алды.

Әлмәндәр. Ничаклы яхшы кешеләрнең башына җиткәчме? Сугыш чыгарырга җыенуларын күрүгә үк муеннарын борырга иде аларның.

Әжәл. Бик әчкәрегә кермә, Әлмәндәр.

Әлмәндәр. Кермәме?! Кермим алай булса, чыгам. Бар, Газраилеңә кайтып әйт, Әлмәндәргә үлөргә иртәрәк, диген. Дүрт баласы яшәчәк гумерен яшисе бар әле аның, диген. Киметеп санаганда йөз утыз ел. Мин нәфесе түгел, миңа тагын утыз-кырык ел җиткән. Шуннан соң килерсең. Дәрәс әйтәмме?

Әжәл. Соң үзеңчә дәрәстәр дә инде ул... Әмма дә ләкин сабыргына уйлап кара әле, Әлмәндәр. Тагын, әйтик, утыз ел яшәдең ди. Ул яшәүнең ни кызыгы? Кемгә кирәк син?

Әлмәндәр. Шаярма, Әжәлетдин. Үзең ишеттең, присидәтел, лифкавай машинасы белән бакча янына туктап, нәрсә диде? Печән өябез, нигә эскерт башында торырга чыкмадың, Әлмәндәр бабай, дидеме?

Әжәл. Ул бит аны көлеп әйтте. Күреп тордың, елмайды.

Әлмәндәр (көлеп). Тагын эләктең, Әжәлетдин. Кеше мине күреп елмая икән, мин кирәк дигән сүз була. Минем яннан елмаеп киткәч, бүтәннәр янында да елмая ул. Аның елмайганын күреп бүтәннәр дә елмая. Минем аркада ничаклы кеше елмая. Шуннан соң кирәк булмыйммы инде мин?

Әжәл. Өйләнәм диюең нәрсә инде? Туксан бер яшьлек картка кем чыксын?

Әлмәндәр. Чиләгенә күрә капкачы табыла.

Әжәл. Ярый, табылсын да ди. Өйләндең дә ди. Ни кызыгы инде?

Әлмәндәр. Әй, агай-эне. Аның кызыгын өйләнгән кеше үзе генә белә.

Әжәл. Мактанасың ла инде.

Әлмәндәр. Мактанса ни. Ир мактаныр, корал эшләр. (*Шак иттереп чүкеч белән кадка сугып куя да.*) Әйдә, утыр, ял итеп алайык.

Рәшәткә янына Илсур килә.

Илсур. Бабай, нихәл!

Әлмәндәр. А-а... Илсур. Кер, әйдә, кер.

Илсур. Кермим, корт чага.

Әлмәндәр. Балыңны ялап бетердеңме соң?

Илсур. Бетте шул.

Әлмәндәр. Алайса чакмый. Кер.

Илсур. Минем бал ашыйсым килми.

Әлмәндәр. Нәрсә ашыйсың килә?

Илсур. Алма. Өчне бир. Илдус белән Ринатка да.

Әлмәндәр. Нигә үзләре килмәде?

Илсур. Вакытлары юк. Су буенда каз сугыштыралар.

Әлмәндәр. Хәзер, алай булса, хәзер. (*Түбәтәенә алма тутырып, Илсур янына бара да алманы Илсурның күлмәк итәгенә бушата.*)

Илсур. Жырлыйммы?

Әлмәндәр. Ашыгасың бит.

Илсур. Ә син нәрсә ясыйсың?

Әлмәндәр. Дача.

Илсур. Нәрсәгә ул?

Әлмәндәр. Йокларга.

Илсур. Төнлә деме?

Әлмәндәр. Төнлә, билгеле. Көндөз кеше йоклап ятамы?

Илсур. Курыкмыйсыңмы?

Әлмәндәр. Нәрсәдән куркасың, ди. Бар инде, йөгер, иптәшләрең көтәдер.

Илсур. Рәхмәт, бабай! (Чыгып йөгерә.)

Әлмәндәр (алачык янына килеп). Шуларны калдырып ничек инде якты дөньядан китәсең. Миннән башка нишләрләр? Укытып чыгарасы бар, өйләндерәсе бар...

Әжәл. Бер айдан ук онытачаклар.

Әлмәндәр. Онытырлар микән?.. Онытсалар ни. Нишләтәсең, һәркемнең үз юлы. Шул юлдан барганда бүтәннәрне генә төртеп екмасын.

Әжәл. Карале, Әлмәндәр! Син, чардуган корабыз, дидең, тагын алдаштың. Дача салып ятасың икән ич. Нәрсәгә ул дип сорагач, йокларга, дидең.

Әлмәндәр. Тинтәк! Әжәлнең ни икәннен белмәгән сабыйга каберем өстенә чардуган дип ничек әйтәсең. Мин сабыйлар белән сөйләшкәндә син кысылма.

Әжәл. Шунысы да аңлашылмый: чардуганны нигә бакчага корасың, зират бар.

Әлмәндәр. Үлмәс борын зират өстендә чардуган корганымны күрсәләр, кешеләр ни уйлар? Үзләре дә чардуган өчен такта ярдыра башларлар. Нигә аларны ашыктырырга.

Әжәл. Нич кенә дә сүз табып булмый сиңа.

Әлмәндәр. Тапмасаң, тик утыр.

Әжәл. Бик утырасы да бит... Нишләргә инде сиңең белән? Усаллансам, шык та итә алмыйсың алуын. Тик әллә нигә, усалланасым килми.

Әлмәндәр. Тукта!.. Хәмдебану килә. Миңа хатын булырга тиешле карчык. Син, Әжәлетдин, читкәрәк авышып тор. Мин Хәмдебану белән сөйләшкәндә килеп комачау итмә. Мин сүземне сүз итәргә тиеш. Ризалыгын бирсен. Өйләнәмме, өйләнмимме — анысын күз күрер.

Әжәл. Сабый булма, соңгы сәгатьләреңдә үзеңнән көлдөрмә.

Әлмәндәр. Юк, әлеге көнгә хәтле, шушы яшемә җитеп сүземне аста калдырмадым. Хатын-кыздан көлдөрмәдем.

Әжәл. Хәмдебану ризалыгын бирсә, минем кәгазгы кулыңны куясыңмы?

Әлмәндәр. Карарбыз.

Әжәл. Өзеп әйт, юкса комачаулыым.

Әлмәндәр. Бөйләнчек эт булдың. Куйсам куярмын инде, чуртуматыр, мөтәлеп кит.

Әжәл. Бар алайса, тәвәккәллә.

Рәшәткә янында Хәмдебану күренә, Әлмәндәр рәшәткә янына килә.

Әлмәндәр. Хәмдебану! (Хәмдебану җавап бирми, үтәп киткәч.) Хәмдебану, әллә үпкәләдеңме?

Хәмдебану (борылып килеп). Үпкәләмәскә соң, Әлмәндәр абзый, тузга язмаганны. Үземнән үзем оялып йөрәм. Андый сүзгә ишетмәгәнәм утыз ел. Башка берәү шулай дип әйтсә, таяк белән башын бәрәп ярыр идек.

Әлмәндәр. Миңа ник сукмадың?

Хәмдебану. Сүзләрең тозсыз булса да, эчәңдә явызлык юк синең, Әлмәндәр абзый.

Әлмәндәр. Рәхмәт сүзеңә, Хәмдебану. Теләң бигрәк татлы инде, шундый әйбәт итеп әйттең. Миңа кияүгә чыгарга ризалыгыңны да бирсәң...

Хәмдебану. Син әле һәмишә...

Әлмәндәр. Кызма, кызма, Хәмдебану. Тозсыз сөйләсәм дә, юк сүз сөйләмим. Ниятем чын.

Хәмдебану. Бирермен менә ниятеңне таяк белән башыңа.

Әлмәндәр. Беренче тапкырында сукмагач, икенчесендә сукмассың инде.

Хәмдебану. Түзәрмен-түзәрмен дә...

Әлмәндәр. Түзәрсең-түзәрсең дә ризалыгыңны бер бирерсең, **Хәмдебану.** Ялгыз башка тормыш алып барулары читен.

Хәмдебану. Аллага шөкер, кешегә сынык сорап кERGәнәм булмады. Пинсем житә.

Әлмәндәр. Шул пинсе түләп бозып бетерделәр карчыкларны. Тамагың ачыкса, үзең эзләп керер идең Әлмәндәрне.

Хәмдебану. Мыскыл итмә.

Әлмәндәр. Мыскыл итмим, кызганам, **Хәмдебану.**

Хәмдебану. Кызганма да. Кызганыч көнгә калганым юк.

Әлмәндәр. Калгач соң булыр. Хәзер картайдың, өч аяклап йөри-сең. Чирләп китеп урын өстенә егылсаң, янында кем утырыр? Ярый ла Әжәл тиз килсә. Килми интектерсә, нишләрсен?

Хәмдебану. Куркытма. Заманасы ул түгел, ялгызымны калдыр-маслар.

Бакча ягына Өммия чыга. Хәмдебану белән Әлмәндәрнең сөйләшеп торганнын күрәп, колак сала.

Әлмәндәр. Бигрәк кире беткән хатын булдың. Өзеп әйтәсең инде алайса? Миңа кияүгә чыкмыйм, дисең.

Хәмдебану. Әйттем бит, юк сүзне сөйләмә, Әлмәндәр абзый. Гумерең буге миңа бәйләндең. Башта бүтәннәргә димләдең, хәзер үзең. Шаярып әйтәсеңдер дисәм, чынлап икән.

Әлмәндәр. Яшьрәк чагыңда яшьрәкләр кирәк иде сиңа. Картайгач — мин дә бик әйбәт. Ныклап уйла, **Хәмдебану.**

Хәмдебану. Уйлыйсы-нитәсе юк. Үзеңнән биздерәсең килмәсә, бүтән бу сүзеңне сөйләмә, Әлмәндәр абзый. *(Кузгалып китә.)*

Әлмәндәр. Риза булсаң, килеп әйтерсең, ялынып бармам. Чынлап әйтәм, **Хәмдебану.** Бик ныклап уйла. *(Хәмдебану киткән якка карап кала. Өммиянең кычкырып көлеп жибәрүеннән сискәнеп китә.)*

Өммия. И-и-и... И Аллам! И Ходаем! Үләм, үләм!.. Тагын ниләр кыланырсың икән?

Әлмәндәр. Нәрсә авызыңны ердың? Әллә тыңлап тордыңмы?

Өммия. Үләм, үләм... Бөтен урамга шар ярып сөйләшеп тора да, тыңлап тордыңмы, дигән була. Нәрсәгә такта турый, ни кыланырга жыена дисәм, башка чыгарга йөри икән. Үләм, үләм...

Әлмәндәр. Үлсәң үләрсең, мин үләргә жыенмыйм.

Өммия. Әйтәм, малаеңа кереп әйтәм, урамга чыгып кычкырам, белсеннәр кем икәнеңне.

Әлмәндәр. Нәрсә, нәрсә очынасың? Матри, килен!

Өммия. Әйтәм, Искәндәргә кереп әйтәм. *(Кереп китә.)*

Әлмәндәр *(аның артыннан кычкырып кала).* Килен!

Әжәл. Күрдеңме инде, Әлмәндәр?

Әлмәндәр. Нәрсә — күрдеңме, нәрсә син дә авызыңны ерасың?

Әжәл. Көләләр үзеңнән, Әлмәндәр.

Әлмәндәр. Белмичә көләләр, аңламыйча көләләр.

Әжәл. Аңламаслык берни дә юк. Көлдөрмә үзеңнән, әйдә, кулыңны куй да китик тизрәк.

Әлмәндәр. Хәмдебану ризалыгын бирмәде, тыңлап тордың.

Әжәл. Аның ризалык биргәнән кәтсәң... Булмаганны өмет итмә.

Өммия, Гөлфирә, Искәндәр бакчага чыгалар. Гөлфирә Искәндәрне култыклаган, үзе көлө.

Өммия. Күрегез әнә, үзеннән сорагыз. Менә шушы урында унсигез яшьлек егетләр кебек сайрап торды.

Искәндәр. Әти, нишләвең инде тагын?

Әлмәндәр *(Өммия каршына атылып барып).* Теңкәмә тидең, явыз килен!

Өммия. Үләм, үләм!.. *(Үзе Әлмәндәрдән кача.)*

Гөлфирә *(Өммияне куып йөргән Әлмәндәрне кочаклап алып).* Дәү бабай, дәү бабай, ярамый.

Әлмәндәр. Жибәр, кызым. Азды, әбиең азды.

Гөлфирә. Ярамый, ярамый. Син бит бик акылы, бик әйбәт дәү бабай. Әби ялгыша. Кил, утыр, тынычлан.

Өммия *(Гөлфирәгә).* Син нәрсә аның сүзен сөйлесең? Кем ялгыша?

Гөлфирә (*Өммияне барып кочаклап*). Юк, әбием, ялгышмыйсың, син дә дәрес сөйлесең. (*Әлмәндәрнең утырган урыныннан сикереп торганын күреп, аның янына килә.*) Юк, юк, дәү бабай, син бик әйбәт. Бөтенегез дә бик әйбәт. Мин сезнең барыгызны да сагынып кайтам. Килегез, барыгыз да тезелешеп утырыгыз.

Өммия. Утырасым да килми. Үзе генә житмәгән, безне адәм көлкесенә калдырырга жыена. Үләм, үләм... Әйләнәм, ди бит, әйләнәм, ди.

Гөлфирә. Әйләнсә ни булган?

Искәндәр. Син, кызым, тик тор. Син бернәрсә дә аңламыйсың әле.

Гөлфирә. Ничек инде аңламым! Бабай ялгыз яши. Әйләнсә, ни гаебе бар?

Өммия. Ничек ялгыз яши? Ә без?

Гөлфирә. Сез икәү. Бабай синең картың, син бабайның карчыгы. Дәү бабай ялгыз.

Әлмәндәр. Рәхмәт, кызым. Менә алар житмештән узып та шуны аңламыйлар.

Искәндәр. Алай түгел ул, әти. Әйләнмәдең түгел, әйләндең. Әнкәй вафат булгач ун ел да йөрмәдең, әйләндең бит, сүз әйтмәдек.

Әлмәндәр. Кем әйтмәде? Хатының әйтмәдеме?

Өммия. Әйтмәдем, ул чакта тел яшерә идем.

Әлмәндәр. Иреңнең колак итен ашадың. Әллә мин ишетмәдемме?

Искәндәр. Ярый, анысы булган беткән. Инде хәзер, йөз яшеңә житкәндә.

Әлмәндәр. Син, малай актыгы, минем яшыне санама.

Гөлфирә (*Искәндәргә*). Син, бабай, дәрес әйтмисең. Йөз яшеңә житкәндә, димә, йөз яшеңә дә житмәгән килеш, диген. Сиңа, дәү бабай, чыннан да әйләнергә иртәрәк. Йөзгә житкәч була.

Өммия. Котыртып утырма. Сиңа көлке. Әтиңә хат язып жиберермен менә. Монда кайтып дәү бабасын котыртып йөри дип. Аның белән без изаланабыз, син түгел.

Искәндәр. Әти, әйдә әйбәтләп сөйләшик... Бүтән чакта синең сүздән чыкмыйбыз, безнең өйдә син хужа. Килеңә Өммия дә синең кар-

шыңда биеп тора. Ни әйтсәң, шуны тыңлай.

Әлмәндәр. Бик тыңлай инде, тыңлай хатының.

Искәндәр. Ярый, кызма. Өр-яңа такталарны турап бер дә кирәк-мәгәнгә бакча уртасына алачык корырга тотынганың өчен сүз әйтмәдек.

Әлмәндәр. Әллә әйтер идеңме?

Искәндәр. Тыңлап бетер инде.

Өммиә. Искәндәр авыру, нигә аны борчыйсың?

Әлмәндәр. Ата белән бала сөйләшкәндә син кысылма.

Искәндәр. Бар, Өммиә, өйгә керегез. Без икәү генә сөйләшик.

Өммиә. Сине тыңлаймы ул! Сине ул олы кешегә санамый.

Гөлфирә көлеп жибәрә.

Нигә бертуктаусыз көләсең? Сабый бала түгел, акыл керергә вакыт.

Гөлфирә. Кызык ич.

Өммиә. Сиңа кызык кына булсын.

Гөлфирә. Дөнья кызык булгач начармыни?

Өммиә. Дәү бабаң гомере буе кызык-кызык дип яшәде. Хәзер күрәсең, нишли. Аңа кызык — безгә оят. Әйдә, керәбез.

Гөлфирә. Өйгә керәсем килми. Дәү бабай янында утырасым килә. Дәү бабай, синең яныңда утыраймы?

Искәндәр. Гөлфирә, олылар әйткәнне тыңла.

Гөлфирә. Кайчан картаермын, мин әйткәнне дә тыңларлар иде. Әйдә, әбием. (Өммиәне култыклап ала.)

Кереп китәләр.

Искәндәр. Менә шулай, әти.

Әлмәндәр. Нәрсә шулай?..

Искәндәр. Шулай.

Әлмәндәр. Нәрсәнең шулай икәннен белмисең бит, улым. Хатының да әйтә, кызык-кызык дип кенә яшәде, ди. Кызыкның нәрсә икәннен белми, мәгънәсенә төшенми. Син дә аңа кушылып мине ачуланасың.

Искәндәр. Ачуланмыйм, әти.

Әлмәндәр. Ачулансаң да үпкәләмим. Дүрт энең дә кайтып, бишәүләп ачулансагыз, сөөнер генә идем. Хәлең ничек?

Искәндәр. Юк ла инде, беткән.

Әлмәндәр (кинәт үзгәрәп). Зарланма! Зарланасы булма!

Искәндәр. Үзең сорыйсың бит.

Әлмәндәр. Яхшы диген. Көл! Жырла! Бие! «Шулай»ның мәгънәсе шунда, кызыкның да мәгънәсе шунда. Әгәр син зарлана дип мин зарлансам, син сукрана дип мин сукрансам, ни була... (Урыныннан торып.) Бераз гына утырып тор.

Искәндәр. Кая барасың?

Әлмәндәр. Үзем беләм. (Чыгып китә дә бераздан бер чирекле шешәне кочаклап керә.) Кил ышыккарак.

Искәндәр. Ансыз гына сөйләшик.

Әлмәндәр. Нәрсә сөйлесеңне беләм, минем ни әйтәсемне син дә беләсең. Эчегән бал эчеп, жырлашып утырсак, икебезгә дә шифасы тияр. Рамнарны кырып ясап куйган идем, өлгерүе житкәндер. (Алмагач ботагына элөп куйган кружканы алып, Искәндәр янына чүгәләп утыра.) Теләсәң ни әйт, хатының усал. Шушы чиреклене өйгә керттерми бит тәки. Нәрсәсе бар инде. Бал бит бу, чын бал. Аракыны, үзең беләсең, үзем дә өйгә кертмәдем. (Кружкага бал салып.) Яле тотып куй.

Искәндәр. Авырайтмас микән?

Әлмәндәр. Атаң кушкач, авырайтмас.

Искәндәр балдан авыз итә дә кружканы Әлмәндәргә суза. Әлмәндәр кружкада калган балны эчеп бетерә.

Менә шулай, улым.

Искәндәр. Нәрсә шулай?

Әлмәндәр. Үлөргә ашыкма, дим.

Искәндәр. Мин ашыкмыйм да бит...

Әлмәндәр. Ашыгасың. Син әле дүрт энекәшең өчен дә яшәргә тиеш. Кызык менә шунда була: сиңа Әжәл килеп әйтә, Искәндәр, сабуллаш дөнъя белән, ди. Барыбер зарланып ятасың, ди. Син

үзең дә, болай интегеп яшәгәнче дип, риза буласың. Риза булмаска кирәк. Алдарга кирәк Әжәлне.

Искәндәр. Алдарсың аны.

Әлмәндәр. Ә син алда. Жаен тап. Моның вакыты җиткән дип, Әжәл килә. Куркыткан була. Ә син сер бирмисең. Ул синең белән мәшәкәтләнгән арада, көн үтә, бүтәннәр янына барырга соңга кала, синең аркада бүтәннәр дә озаграк яшәп кала. Менә шулай...

Ала карга дигән, әй, асыл кош,
Кунган җирең кайсы имәндә?
Син башың исәң дә, мин имәдем,
Башкаема хәсрәт килгәндә.

Кушылып җырла миңа, улым.

Искәндәр. Хәлем юк.

Әлмәндәр. Җырла!

Искәндәр. Ала карга дигән, әй, асыл кош... Булмый, әти.

Әлмәндәр. Пешмәгән арыш чумары! Боламык! (Паузадан соң.)
Әй, улым... (Өстеннән казакиен салып җиргә җәя.) Таянып тор.

Искәндәр. Өйгә керим.

Әлмәндәр. Сөйләшмәдек бит әле, улым.

Искәндәр. Булды, әти, сөйләштек. (Утырган урыныннан торырга азаплана, булдыра алмый. Әлмәндәр аңа ярдәм итмәкче булып кулыннан тота.) Үзем. (Көч-хәл белән торып, өйгә таба атлый.)

Әлмәндәр. Хатыныңа әйт, берәздән миңа чәй чыгарсын. (Искәндәр артыннан карап калып җыр суза.)

Ала карга дигән, әй, асыл кош...

Әжәл. Аңлашылды, Әлмәндәр.

Әлмәндәр. Ни аңлашылды, Әжәлетдин?

Әжәл. Үз хәйләңне үзең ачып бирдең. Наман мине алдап йөртәсең. Килешми, Әлмәндәр. Яхшылыкка яманлык белән кайтарасың. Алайга китсә... Куй хәзер үк кулыңны. Куй, боргаланып маташма, картлач.

Әлмәндәр. Нәрсә җикеренәсең? Куймыйм дигәнем юк. Китер кәгазеңне.

Әжәл (кесәсеннән кәгазь алып, Әлмәндәр каршына жәеп сала).
Аңлашылырлык итеп куй.

Әлмәндәр. Кайсы жиренә? Шушындамы?

Әжәл. Шунда.

Әлмәндәр. Яза белмим бит мин, Әжәл дус.

Әжәл. Хәйләләмә. Председатель булып эшләдең.

Әлмәндәр. Соң, жаным-бәгырем, вакыты шундый иде.

Әжәл. Кил, кулыңнан тотып яздырам.

Әлмәндәр. Орынма. Әлмәндәр дип искечә яза беләм. Тик аз гына сабыр ит, бал кабып куйыйк.

Әжәл. Капмыйсың, Әлмәндәр.

Әлмәндәр. Балдан ни була?

Әжәл. Өйрәнәп алдым мин сине. Бал кабам дип, этлек эшләргә жыенасың.

Әлмәндәр. Юк ла инде. Нәрсә син ул чаклы? Кил, утыр, торма каршымда тасраеп. (Кружкага бал салып.) Йә, тотып куй, минем исәнлеккә.

Әжәл. Юк, юк... Беренчедән, миңа ярамый, икенчедән, ничек инде синең исәнлеккә эчим, ди? Мин бит синең янга исәнлек-саулык теләп килмәдем.

Әлмәндәр. Минем жаным өчен тот, алайса. Озакка сузма, кул да куясы бар.

Әжәл. Шулай дисәң генә. (Кружкадагы балны эчеп куя.)

Әлмәндәр. Менә шулай. (Үзенә дә салып эчә.) Менә шулай. Ничек, әйбәтме?

Әжәл. Беләм инде, син начар нәрсә эчмисең.

Әлмәндәр. Шулай шул. Тот тагын берәрне. Әйдә, бер утырган — бер гүмер. Син мине бүтән күрмәячәксең. Сагынып сөйләрлек булсын.

Әжәл. Аз гына сал.

Әлмәндәр салып бирә, Әжәл эчә. Әлмәндәр дә салып эчә.

Әлмәндәр. Әйдә, хәзер рәхәтләнәп сөйләшәп утырыйк.

Әжәл. Әйттем бит, этлек эшлисең, дип.

Әлмәндәр. Йә инде, Әжәл дус. Күпкә түзгәнне азга түз инде. Жырлаймы?

Әжәл. Ала карга дигән асыл кошны жырлама.

Әлмәндәр. Ошамыймыни?

Әжәл. Әллә нинди, шомлы.

Әлмәндәр. Әһә, шомлыны син дә яратмыйсың икән. Аңламыйсың син, тиле, жырның ни икәнен. Әлмәндәрнең үз гумерендә шомлы жыр жырлаганы юк. Ярый, мәтәлеп кит, чурту-матыр, бүтәнне жырлайым.

Мин жырлаймын бырдыйны —
 Бырдый белән шырдыйны;
 Мин жырлаганны ошатмасаң,
 Үзең жырла шундыйны.

Йә ничек?

Әжәл. Ярый.

Әлмәндәр. Яраса, тыңла.

Мин жырлаймын бырдыйны —
 Бырдый белән шырдыйны;
 Жырламас идем шырдыйны,
 Тыңлаучысы шыр тиле.

Монысы ничек?

Әжәл. Мин, Әлмәндәр, синең янга килгәннән бирле, гел синең сүзеңнән чыкмый йөрим, әйеме? Син гел мине мыскыл итәсең, әйеме? Гел миннән көләсең, әйеме? Ярамый бит болай, агай-эне. Ярамый болай, Әлмәндәр дус. Яратам бит мин сине. Яратмаган кеше белән араны тиз өзәм мин.

Әлмәндәр кычкырып көлеп жиберә.

Йә, нигә көләсең, ә, нигә көләсең?

Әлмәндәр. Көлке.

Әжәл. Нәрсәсе көлке. Йә, нәрсәсе көлке инде?

Әлмәндәр. Үлемне әйтәм. Үлем көлке.

Әжәл. Көлке түгел, Әлмәндәр дус.

Әлмәндәр. Көлке. Адәм баласы, ыспутникка утырып, жиде кат күктә жыр көйләп йөри, Газраилнең маңгаена чиертеп үтә, жиргә

төшө дә юктан гына үлеп китө. Көлке булмый ни булсын. Эх, чур-ту-матыр, дөбер-шатыр... Миңа ярый да инде... Япъ-яшь егетләр бит, жибадур кебек егетләр!.. (Русча жырлап жибәрә.)

Ассалуди, былгаруди

Гулять иттек кыз белән...

Аңлыйсыңмы: ассалуди, былгаруди. Беләсеңме син ул сүзне? Бел-мисең. Ә мин беләм.

Әжәл. Яратам мин сине, Әлмәндәр дус. Валлаһи дип әйтәм, тимәс идем мин сиңа... Нишлим... Кил, Әлмәндәр дус, кочаклап үбим бер үзеңне.

Әлмәндәр. Анысы булмый, Әжәлетдин.

Әжәл. Яратмыйсың син мине, Әлмәндәр, беләм. Дошман күрәсең. Эх!.. (Әлмәндәрнең казак ие өстенә ава да гырлап йокыга китә.)

Әлмәндәр, аның янына килеп, йоклаганмы-юкмы икәннен карый. Әжәлнең йоклаганлыгына ышангач, казак ие тартып алып, шыпан гына бакчадан чыгып ычкына.

Пәрдә.

ИКЕНЧЕ ПƏРДƏ

Интермедия

Прологтагы күренеш. Сəхнəдə Газраил белəн Фəрештə.

Газраил. Бер мең биш йөз илленче номерлы Әжəлдəн хəбər юкмы?

Фəрештə. Юк.

Газраил. Нишлəп йəri ул? Унике сəгать вакыт үтте. Әлмəндəр һаман да исən. Нəрсə бу?

Фəрештə. Белмим. Бəлки, Әлдəрмеш авылын таба алмый йəридер.

Газраил. Юкны сөйлəмəгез. Кесəсендə жир өстенең картасы бар.

Фəрештə. Сез булып сез дə картадан Әлдəрмешне таба алмады-гыз.

Газраил. Күп белмəгез. Барыгыз, эшегездə булыгыз.

Фəрештə китə, Әжəл керə.

Әжəл. Мəмкинме?

Газраил. Һə, кайткан. Кайда Әлмəндəр?

Әжəл (башын аска иеп). Юк.

Газраил. Ничек юк?

Әжəл. Кызгандым мин аны.

Газраил. Нəрсə-ə?!

Әжəл. Кызгандым. Жибадур кебек тап-таза, менə дигən кеше.

Газраил. Нинди жибадур?

Әжəл. Әлдəрмеш авылында «живодёр» дигən сүзне үзгəртеп «жибадур» дилəр. Лəкин яхшы мəгънəдə кулланалар. «Болото» дигən сүзне «мулата» дилəр. «Во саду ли в огороде» дигən жырны «Ассалуди, былгаруди» дип жырлайлар.

Газраил. Син нəрсə лыгырдыйсың?

Әжəл. Лыгырдамыйм, дəресен əйтəм. Әлмəндəр үзе жырлады. «Ассалуди, былгаруди гулять иттек кыз белəн» дип жырлады.

Газраил (Әжәл каршына атылып килеп). Син!.. Син Әлмәндәрне алып киләсе урынга җыр өйрәнәп яттыңмы?! Бу ни бу?! Нәрсә бу?! (Шулвакыт телефон шалтыраган тавыш ишетелә. Газраил кесәсеннән телефон трубкасын ала.) Әйе, тыңлыйм. Хәзер. Шуны да миннән башка эшли алмыйсыз. (Әжәлгә.) Беркая да китмичә шушында мине көтеп утыр. (Тиз генә чыгып китә.)

Фәрештә керә.

Фәрештә. Әләктеме?

Әжәл. Булды берәз.

Фәрештә. Нигә соңладың?

Әжәл. Син дә сорау алма әле.

Фәрештә. Ә мин беләм.

Әжәл. Нәрсә беләсең?

Фәрештә. Син Әлмәндәр картны югалттың.

Әжәл. Каян беләсең?

Фәрештә. Минем белмәгәнәм юк.

Әжәл. Кайда ул Әлмәндәр?

Фәрештә. Әйтимме соң?

Әжәл. Нәрсә чытыкланасың? Минем хәлне күреп торасың ич.

Фәрештә. Күреп торам. Мин күп нәрсәне күреп торам. Һәм... һәм шулар өчен син миңа бурычлы. Бүген кәгазьләргә актарып утырганда, синең тагын бер кыңгыр эшеңне күреп алдым. Моннан 70, 60 һәм 45 ел элек шеф сине өч тапкыр Әлмәндәр янына җибәргән булган. Син...

Әжәл. Әкрен.

Фәрештә. Ни өчендер ул чакта бу этлегенне Газраил сизми калган... Хәзер оныткан.

Әжәл. Әкрен дим.

Фәрештә. Курыкма, мин аңа әйтмәдем.

Әжәл. Әйтергә иде.

Фәрештә. Мин әләкче түгел. Газраилгә баш бирергә теләмәвең өчен мин сине хөрмәт итәм.

Әжәл. Рәхмәт. Хөрмәт иткәч әйт, кайда Әлмәндәр?

Фәрештә. Антоновка авылында. Евстигней исемле карт янында.

Әжәл (карта каршына барып, Антоновка авылын эзләп таба). Кара, карт төлке, кая сызган. Рәхмәт сиңа. Бу юлы ычкына алмасың, Әлмәндәр.

Фәрештә. Ни өчен син Әлмәндәр картны яклайсың?

Әжәл (кинәт кызып). Яклайм?.. Әйе, яклайм! Хакым юкмы әллә?! Әгәр беләсең килсә, жанкисәгем, дөнья үлемнән генә тормый. Туйдым! Әгәр кулымнан килсә, мин үзем Әлмәндәр урынында булыр идем. Без кемнәр синең белән? Үлемсез булуыбыздан ни мәгънә? Безнең бар белгәнебез: кайгы, хәсрәт, күз яшьләре.

Фәрештә. Оho! Син үзгәрәп кайткансың.

Әжәл. Кызганычка каршы, үзгәрә алмыйм. Үзгәрә алсам, Әлмәндәр картны Газраил кулына бирмәс идем.

Фәрештә. Әлмәндәр дә Әлмәндәр дисең. Кем соң ул? Галимме? Искиткеч бер ачыш ясаганмы? Танылган жырчымы?

Әжәл. Юк.

Фәрештә. Әллә берәр футболистмы, йә булмаса хоккеистмы?

Әжәл. Юк.

Фәрештә. Әллә...

Әжәл. Юк.

Фәрештә. Бәлки...

Әжәл. Юк.

Фәрештә. Кем соң, алайса? Нәрсә эшләгән?

Әжәл. Берни эшләмәгән. Гап-гади кеше. Ләкин гомере буге яшәүнең кадерен, төмен беләп яшәгән кеше. Иң авыр чакларда да тормыштан ямь таба белгән, күңел көрлеген югалтмаган кеше. Ул авылының шатлыгы, өметте. Аны күрәп сөйләшкән кеше кайгысын оныта. Мин дә Әлмәндәр карт яшенә житәрмен дип өметләнә. Азмы болар? Хәер, без нәрсә аңлайбыз соң.

Фәрештә. Ә нигә аңларга? Аңламау, бәлки, хәерлерәктер.

Әжәл. Бәлки, бәлки. Шулай да...

Фәрештә. Ләкин шуны бел: хужа бу юлы онытмаячак.

Әжәл. Аңладым.

Фөрештө. Килә... Мин сине хөрмөт итәм, шуңа күрә кисәтергә уйладым. (Чыгып китә.)

Газраил (кереп). Бар хәзер Әлдермешкә. Әлмәндәрсез борылып кайтсаң, күрсәтермен ассадули былгарудиеңны.

Ут сүнә.

III күренеш

Антоновка авылындагы Евстигней картның бакчасы. Пәрдә ачылганда Евстигней умарта карап йөри. «Ястәгнәй! Знакум!» дигән тавышны ишетеп, битлеген күтәрә.

Әлмәндәр (үзе күренми). Ястәгнәй! Знакум!

Евстигней. Кем ул анда?

Әлмәндәр. Кто такуй, знаешь? Ни знаешь — маклашка дам.

Евстигней. Альмандар?

Әлмәндәр (агачлар арасыннан килеп чыга). Знал, маклашка ни дам. Гости пришул — чөй давай, дивка давай.

Евстигней (битлеген жиргә куеп, Әлмәндәр каршына бара). Шайтан! Нихаль, Альмандар! Якши? (Күрешәләр.)

Әлмәндәр. Хураша! Сам хураша?

Евстигней. Якши! Бик якши! Каян килден?

Әлмәндәр. Деревня. Свая деревня. Тибя давно ни видал.

Евстигней. Якши! Бик якши! Айда, кил, утыр монда. Мин да уйлаган синга барырга. Вот умарта, бал кияк. Янгир бар, бал бар, куп бар. Син бал бар?

Әлмәндәр. Мнугы. Гуд хураша, дуж есть, сулныца есть, свиты мнугы, пчала туда-суда мнугы литит. Тибя кислый мед есть? Меня есть. Әлмәндәр кислый мюд пил. Әжәлдән бижал. Әжәл спал, Әлмәндәр Ястәгнәй знакум бежал.

Евстигней. Азяль? Кем Азяль?

Әлмәндәр. Смирт. Пришул. Гаварит, старик, давай. Әлмәндәр, давай. Туда-суда умирать. Я тужы туда-суда. Бижал тибя. Писня пить будем, дивка гулять будем.

Евстигней (көлеп). Балагур. Якши! Бик якши! Бал бар, Альмандар бар, Евстигней бар, карчык бар.

Әлмәндәр. Старуха ни нада, дивка давай. Три верст пришул, дивка нит — абратны бижать будем.

Евстигней. Ю-ук! Кунак! Дус! Альмандар дус! Знаком!

Әлмәндәр. Мнугы гуд знакум! Хураша знакум.

Евстигней. Айда, Альмандар, ызба кер.

Әлмәндәр. Ызба ни нады. Эдич хураша. Старуха ни нады, чөй ни нады, кислый мед ни нады. Писня нады. Садис, писня пить будем. Ассалуди, былгаруди. Давай, Ястәгнәй. (*Жыр башлый.*)

Ассалуди, былгаруди...

Давай, Ястәгнәй.

Евстигней (*жыр башлый, Әлмәндәр очынып тыңлый*).

Во саду ли в огороде

Девуца гуляла.

За ней ходит, за ней ходит

Удалой молодчик,

За ней носит, за ней носит

Дороги подарки.

Әлмәндәр. Спасибо, Ястәгнәй. Рәхмәт. Рәхмәт. Яшәдек без, ә? Жырлап яшәдек. Сер бирмәдек. Күпме гумер бергә. Алтмыш ел, ә? Күршеләр, знакумнар. Хәтерлисеңме, болынга печән чабарга чык-кач жыелышып биегәндә сезнең авылның Маручканы кочаклаган идем, шуннан минем Йөзембикәм азгын дип мине әрләгән иде. Хәтерлисеңме, безнең якка аклар килгәч, бергәләп урманда кызылларга кушылып киткән идек. Исеңдәме колхоз төзегәндә мине үлемнән коткарып калганың, хәтерлисеңме сугыш вакытында...

Евстигней. Да, много прошло.

Әлмәндәр. Малы, Ястәгнәй. Бик әз. Яшисе килә, Ястәгнәй. Илле яшьтә булсаң иде хәзер, ә? Дөнъясы бигрәк матур бит, Ястәгнәй. Китәсе килми. Әжәл килде миңа, сизеп торам. Шуңа күрә синең яныңа чаптым, жәяүләп килдем, Ястәгнәй, сабуллашып кайтыйм, дидем. Әжәл килде.

Евстигней. Ерунду не болтай, Альмандар.

Әлмәндәр. Ярунда түгел, сизенәм. Мин, үзең беләсең, шыңшып йөрергә яратмадым. Дөнъядан ямь табып яшәдем. Авырлык килсә дә бирешмәдем. Жылап йөрүчеләрне жәнем сөйми. Син

мине зарлана дип уйлама. Исем дә китми, Әжәл белән дә көлөп сөйләштем.

Евстигней. Правильно, так и надо. Я тоже, знаешь, маху не давал. Жить будем еще, Альмандар.

Әлмәндәр. Шулай. Синең исән-сау йөргәнеңне күреп сөендем. Хәлләрең ничек соң, Ястәгнәй?

Евстигней. Дело молодое.

Әлмәндәр. Шулай, бирешмә, нык тор. Син миннән алты яшькә яшьрәк.

Евстигней. Молокосос.

Әлмәндәр. Валлаһи, дәрес! Әйдә җырлыйбыз.

Евстигней (көйләп). Ала карга дигян, ай, асыл куш...

Әлмәндәр. Валлаһи шулай.

Ала карга дигән, әй, асыл кош,
Имән башларына ник кундың?
Никләр кунганыңны да белмәгәч,
Якты дөньяларга ник тудың?

Хәтерлисезме, Ястәгнәй, синең Иванның белән минем Хәйретдиннең үле хәбәрләре бер көнне килде.

Евстигней. Да-а...

Әлмәндәр. Әйдә безгә киттек, Ястәгнәй. Куып йөрсен әле безне Әжәл. Ул мине эзләп чыгып китәр, ә без рәхәтләнәп... Әйдә, мой дача гулять будем. Сад дача делал, гарадский дача.

Евстигней. Ю-ук, Альмандар. Син минеке кунак. Минеке избада йоклыйсын.

Әлмәндәр. Твоя снаха ругать будет.

Евстигней. Ю-ук. Килин якши. Син яратам. Посиди немного, я скажу... (Чыгып китә.)

Әлмәндәр, Евстигнейның битлеген киеп, умарта янына килә дә хәле бетеп туктый. Әжәл күренә.

Әжәл. Шулай диген, Әлмәндәр. Качтым, диген.

Әлмәндәр (битлекне салып, җиргә утыра). Ни булды дисәм, син икәнсең әле.

Әжәл. Әйе, мин фәкыйрегең. Әйттем бит мин сиңа, миннән качып котыла алмассың, дидем. Әйдә, Әлдермешкә кайтабыз.

Әлмәндәр. Китер кәгазеңне, кул куйыйм, котылыйм син сабакыдан.

Әжәл. Юк, Әлдермешкә кайтабыз башта.

Әлмәндәр. Ни аермасы бар?

Әжәл. Син анда такта ышкылаттың, такта кадаклаттың. Исәп-хисапны шунда өзәрбез.

Әлмәндәр. Кайтырлык хәлем бетте.

Әжәл. Хәйләләмә. Әйдә, Әлмәндәр, яхшылык белән. Юк нәрсә өчен бозылышмыйк. Тор әйдә, минем өчен кайда кул куйсаң да барыбер, үзең өчен әйтәм. Туган-үскән нигезеңдә, үзең ясый башлаган алачыгыңда...

Әлмәндәр. Шулай димсең?.. Ястәгнәй чыксын инде, сабуллашып китим.

Әжәл. Бәлки, кирәкмәс.

Әлмәндәр. Ни өчен?

Әжәл. Ни өчен дип... Башың белән уйлап кара. Ул да яшь кеше түгел, син авырайганны күрер дә кәефе китәр. Син бит кешеләрнең кәефләре кырылуын теләмисең.

Әлмәндәр. Шулай шул.

Әжәл. Әйдә тор. Әкрән генә атлыйк. Нәрсә ул синең өчен өч чакрым ара. Сиңа жиңелрәк булсын өчен, мин яныңнан бармам, читтәнрәк атлармын.

Әлмәндәр (урыныннан торып). Бигрәк төче телләгә әйләнгәнсең.

Әжәл. Төче телләдән түгел. Качып киткәнеңдә ачулансам да, сокланам мин сиңа. Туксан бер яшеңдә өч чакрым жиргә жәяүләп чыгып киткәнсең. Кайтасың барын да оныткансың. Иә ничек, ярыйсыландымы хәлең? Бәлки, чыннан да, Ястәгнәй знакумың чыкканны көтәрсең? Берәр ат юнәтеп озатып куярлар.

Әлмәндәр. Юк, кеше борчырга яратмыйм. Әйдә.

Әкрән генә бакчадан чыгып китәләр. Евстигней керә.

Евстигней. Альмандар. Кайда син? Где ты? Шаярма, әй, балагур, шайтан!

Ут сүнә.

IV күренеш

Әлмәндәр карт бакчасы. Эшләнеп бетмәгән алачык идәнендә
Әлмәндәр белән Әжәл утыралар. Вакыт — төн. Әрәмәлек ягын-
нан гармунга кушылып җырлаган тавышлар ишетелә.

Әжәл. Ятып ял итеп ал, Әлмәндәр. Шактый юл үттөң, арыгансың-
дыр.

Әлмәндәр. Акылың алтын икән. Ял итеп ал дигән булып мәңге-
леккә йоклатырга җыенасыңмы?

Әжәл. Нәрсә инде син. Кем дип беләсең мине ул кадәр. Син генә
ул алдашасың, мин гадел эш йөртәм. Кулыңны куймаган килеш
синең орынаммы... Синең өчен элэгәчәк миңа. Ләкин барыбер соңгы
төнөңне үзеңә бирәм.

Әлмәндәр. Маташтырма.

Әжәл. Валлаһи, билләһи. Төнлә алып китмим сине. Таң атканда,
кояш чыгар алдыннан, көн уянганда. Күңелең гел яктыда булгач,
үлемең дә яктыда булсын. Ә бүген төнлә син теләгән нәрсәңне
эшли аласың.

Әлмәндәр. Җәйге кыска төндә ни эшләп булсын. Ашап туймаган-
ны ялап туеп булмас.

Әжәл. Уйла. Үкенечләрәң калмыймы?

Әлмәндәр. Юк. Мин кылган эшләремә үкенмәдем. Эшләргә ни-
ятләгән эшемне ахырына җиткезеп туктадым. Ярты юлда менә шушы
алачык кала, тагын... тагын... Дөнъя кала. Төзелеп бетмәгән дөнъя
кала. Төзеп бетерәсе иде. Кешеләр үлсәләр дә, ичмасам, минем
яшемә җитеп үз үлемнәре белән үлсеннәр иде. Уттан кырылмасын-
нар иде.

Әжәл. Нәрсә әле син мескенләнеп коелып төштең, Әлмәндәр?
Шундый күңелле иде синең белән, кинәт сүндек. Салындырма бо-
рыныңны, җебемә, чурту-матыр. Тор әйдә, алачыгыңны кадаклап
бетерәбез.

Әлмәндәр. Төнлә шакылдау килешми. Кешеләр йоклый.

Әжәл. Нишләргә соң инде синең белән?

Әлмәндәр. Китер кәгазеңне.

Әжәл. Әлмәндәр...

Әлмәндәр. Китер диләр.

Әжәл. Нигә инде... Мин үзем әйтеп торганда...

Әлмәндәр. Белеп тор, мин кул куйдырдым, Әлмәндәрне жүндем дип мактанасы булма, үзем куям.

Әжәл. Хет өйдәге улың, киленең, оныгың белән сабуллаш.

Әлмәндәр. Йокылары бүленмәсен.

Әжәл. Ярый соң, алайса, әйтмәк бар, көчләмәк юк. Соңыннан миңа үпкәләмә. (*Кәгазь белән карандашны Әлмәндәргә суза.*)

Әлмәндәр, кызганам мин сине, валлаһи кызганам. Сиңа ярдәм итәсем килә, ничек ярдәм итәргә белмим. (*Кинәт бер фикергә килә.*) Таптым! Таптым, Әлмәндәр дус! Син исән калачаксың!

Әлмәндәр (*кәгазьне атып бәрәп*). Әйт тизрәк!

Әжәл. Искәндәр! Улың Искәндәр! Фамилиягез бер, исемнәрегез охшаган. Абайламас Газраил. Сизмәслек итеп эшләргә. Искәндәр үзе дә Әжәл көтеп ята. Керим мин аның янына, кул куйдырып чыгыйм.

Әлмәндәр (*сикереп торып*). Ни дидең? Ни дидең син, явыз?! Минем бердәнбер улыма? (*Әжәлнең якасына ябыша.*)

Әжәл. Нишлисең, жибәр!

Әлмәндәр. Син Әлмәндәр картны?..

Әжәлне күтәреп алып жүргә сыламакчы була. Әжәл бирешми. Көрәшәләр. Икесе дә егылып жүрдә әүмәкләшәләр. Ниһаять, икесенең дә хәле бетә, бер-берсенә аркаларын терәшеп ял итәләр.

Әжәл. Әйтерсең мин үзем өчен.

Әлмәндәр. Дәшмә!

Әжәл. Синең өчен бит, яшисең килә бит.

Әлмәндәр. Дәшмә дим!

Әжәл. Дәшмим, чурту-матыр, мәтәлеп кит. Ике тиенлек тә акылың юк. «Ала карга» дип жүрәп йөрәргә генә беләсең. Аңарга китсә, ала карга асыл кош та түгел әле.

Әлмәндәр. Булмасын. Ул — жан иясе.

Әжәл. Аның кемгә кирәге бар?

Әлмәндәр. Дәнъяда булгач кирәге бардыр.

Пауза.

Әжәл. Гафу ит, Әлмәндәр. Мин Искәндәрне исеңә төшереп ялгышканмын. Синең Әлмәндәр икәнеңне онытып жибергәнмен. Әй, дөнъя, дөнъя... Ассалуди, былгаруди... Карале, Әлмәндәр, теге Ястәгнәй ничек булыр? Синең урынга батмасмы?

Әлмәндәр кинәт Әжәлгә таба борыла. Әжәл егылып китә.

Әлмәндәр. Тагын башладыңмы?

Әжәл (артка чигенеп). Булды, булды. Дәшмим, дәшмим. Зинһар, кызма. (Жирдә яткан кәгазьне алып.) Ярар, синеңчә булсын. Бөтенесе син дигәнчә булсын, мә. Мә, карандаш.

Әлмәндәр, кәгазь-карандашны алып, кул куярга жыенганда, бакча рәшәткәсе янына Гөлфирә белән Мансур килеп туктыйлар. Мансур Гөлфирәгә якин килми, читтә басып тора. Әлмәндәр, кул куярга онытып, аларны күзәтә башлый.

Мансур. Гөлфирә, сез нигә безнең авылда тумаган икән?

Гөлфирә. Әллә нинди сораулар бирәсез сез, Мансур.

Мансур. Ярамыймыни?

Гөлфирә. Үзегез ничек уйлыйсыз соң?

Мансур. Мин уйламыйм.

Гөлфирә. Уйламагач, андый сорау бирмәгез.

Мансур. Авылда шулай инде. Сорауны уйлап торып бирмиләр. Тоталар да әйтәләр. Шәһәрдә генә уйлаган булалар. Уйлап, әйтерсең бездән артык жирләре бар. Алар да ике аяклы, без дә ике аяклы.

Гөлфирә. Тавык та ике аяклы, каз да ике аяклы.

Мансур (көлеп). Әләктереп ала беләсез сез.

Әлмәндәр. Син дә әләктереп ал, пешмәгән. Авызың ачып тора-сың. Бүтән чакта бик егетләнәсең бит.

Әжәл. Тукта, Әлмәндәр, тыңлыйк.

Әлмәндәр. Кыз белән егет сөйләшүе сиңа ник кирәк?

Әжәл. Кызык бит. Сөйләшүләре ни белән бетәр икән.

Гөлфирә. Сез нигә уеннан киттегез?

Мансур. Сез дә киттегез бит.

Гөлфирә. Мин нишләмәм. Миңа дәү бабам әйтте, озак йөрмә, сәгать ун тулганчы, матри, өйдә бул, диде.

Әлмәндәр. Кара курнус борынны, ничек алдаша.

Мансур. Әлмәндәр бабай өйдә юк. Аны күрдем мин, Антоновка авылына бара иде. Ул анда барса ике-өч көнсез кайтмый, беләм.

Әлмәндәр. Муладис!..

Мансур. Ул миңа әйтте, Гөлфирәң кайтты, диде.

Гөлфирә. Ничек Гөлфирәң?

Әлмәндәр. Сынаттың, егет.

Әжәл. Тик кенә утыр инде.

Әлмәндәр. Ничек тик утырыйм, оныгымның кызы ич ул.

Мансур. Белмим инде, Әлмәндәр бабай шулай диде.

Гөлфирә. Моның өчен элэгәчәк аңарга. Ярый, сау булыгыз, Мансур, миңем йокым килә.

Мансур. Егетләр белән сөйләшкәндә йокым килә дип әйтергә ярамый.

Гөлфирә. Ни була?

Мансур. Әдәпсез була, некультурный була. Авыл кызлары алай дип әйтмиләр.

Гөлфирә. Алайса, авыл кызлары янына барыгыз.

Мансур. Нигә алай авыл кызлары дип мыскыл итебрәк әйтәсез?

Гөлфирә. Нәрсә миңа бәйләнәсез? Кайткан саен бәйләнәсез.

Мансур. Сезнең белән сөйләшсәм килгәнгә. Шуңа күрә авылга кайтканыгызны көтеп кенә торам.

Гөлфирә. Әллә яратам дип әйтергә уйлыйсызмы?

Мансур. Уйламыйм. Яратам дип әйтер өчен нигә уйлап торырга. Яратмыйм дип әйтер өчен уйларга кирәк.

Гөлфирә. Кызык икән. Нигә алай?

Әлмәндәр. Безнең замандагыча сөйләшмиләр шул болар. Сөйләшүләре тәмле.

Әжәл. Нәрсәсә тәмле инде, кырт та мырт.

Әлмәндәр. Бөтен хикмәт шунда. Безнең яшә чакта без генә сөйли идек. Хатын-кызның теле кияүгә чыгып ун елдан соң гына ачыла иде. Төннөрән кочаклаганда да түшәк читенәрәк авышалар иде,

куркалар иде. Курыккан хатын-кызны кочаклауның ни төме бар. Кочагыңа үзе шуып керсен ул. Теле белән ачуланган булсын.

Әжәл. Карт азгын син, Әлмәндәр.

Әлмәндәр. Ту-ты.

Гөлфирә. Нигә алай? Әйтегез инде, ник дөшмисез?

Мансур. Әйтәм, миңа син дип дөшсәгез, әйтәм.

Гөлфирә. Сез дип үзең башладың?

Мансур. Мин культурныерак чыксын дип әйткән идем.

Гөлфирә (көлеп). Үләм! Көлеп үләрсең синең белән.

Мансур. Менә болай ул, Гөлфирә. Яратам дип әйтер өчен уйларга кирәкми. Чөнки күңелеңдәген әйтәсең. Яратмыйм дип әйтер өчен уйларга кирәк. Чөнки уйламый әйтеп ташлап ялгышуың бар. Яратмыйм дип бер әйткәч, яратам дип әйтергә соң була.

Гөлфирә. Яратам дип әйтеп тә ялгышырга мөмкин.

Мансур. Күңел беркайчан да ялгышмый.

Гөлфирә. Лекцияң өчен рәхмәт, истә тотармын. Син кайчан әле армиягә китәсең?

Мансур. Нигә алай сорыйсың?

Гөлфирә. Авылга кайткач үзем генә рәхәтләнеп йөрер идем.

Мансур. Быел котыласың, ике елдан тотыласың.

Гөлфирә. Ике елдан соң мин авылга кайтмыйм.

Мансур. Кая барасың?

Гөлфирә. Быел укырга керәм. Студент булгач, жәй көне студотряд белән китәм.

Мансур. Укырга керә аласыңмы соң?

Гөлфирә. Мин бит син түгел. Минем бөтенесе дә бишле.

Әлмәндәр. Үземә охшаган, мактанырга ярата. Шулай, кызым, сер бирмә. Дәү бабаң сер бирмәде дөньясында.

Мансур. Син, Гөлфирә, миннән котылам, дисең. Үзең мине күргәч сөенәсең.

Гөлфирә. Каян беләсең?

Мансур. Мансур сизә ул. Авылга да син мине сагынып кайтасың.

Гөлфирә. Менә бусы ялган.

Мансур. Ялган дип өйтергә ашыкма, Гөлфирә, чын дип өйтөсөң бар.

Гөлфирә. Кара син нинди!

Мансур. Мин шундый. Элек кенә оялчан идем. Хәзер... (Көйләп.) «Менә без дә үсеп життек, әни». Армиягә китәбез. Армия оялчан егетләргә яратмый. Син ачуланма мине сагынып кайтасың диюемә. Аның ни гаебе бар. Мин дә бит сине сагынып көтеп торам. Күңеләң мин сагынганны сизә.

Гөлфирә. Үләм, үләм!..

Мансур. Син нигә безнең авылда тумаган икән, дип өйткән идемме?

Гөлфирә. Өйткән идең.

Мансур. Безнең авылда туган булсаң, безнең авылда үскән булсаң, гел бергә булган булыр идек. Мин армиягә киткәндә, кулъяулык чигеп бирер идең...

Гөлфирә. Үләм!.. Хәзер кулъяулык чикмиләр авылда да.

Мансур. Син чигәр идең, Гөлфирә.

Әлмәндәр. Дәрәс! Чигәр иде. Әгәр дә мин чынлап торып яратсам, комнан бау ишәр идем.

Әжәл. Иштеңме соң?

Әлмәндәр. Нәрсә иштеңме?

Әжәл. Яратканың булмадымыни?

Әлмәндәр. Аны өйтөсөң икән. Комнан бау ишеп азапланырга әллә мин жүләрме. Кыйбла жилинә сәнәк белән кадаучы түгел мин. Бау ишмәдем, Искәндәрәм тугач, Йөзембикәмә бишек ясап бирдем. Кулыма балта да тотып караганым юк иде, ясаган бишегем сандугач оясы булды.

Гөлфирә. Мансур... Син... Син нигә миңа... яратам дип өйтмисең?

Мансур. Син яратмыйм дип өйтерсең дә...

Гөлфирә. Ә мин алай дип өйткәнче уйлап карармын.

Мансур (Гөлфирәгә кочагына алып). Яратам, Гөлфирә.

Әлмәндәр (куанычыннан нишләргә белми). Үбешегез инде, хәерсезләр. Аның ни ояты бар.

Әжәл. Әкрен, әкрен, Әлмәндәр. (Гөлфирә белән Мансур үбешкәнне күреп.) Әх, нигә мин дә кеше булып яралмаган икән!

Гөлфирә (Мансурдан читкәрәк китә). Чыннанмы, Мансур?

Мансур (бар көченә кычкырып). Яратам! Я-ра-та-а-а-ам!

Гөлфирә. Нишлисең, жүләр!

Мансур (жырга күчеп).

Уфа тараклары белән
Күңелле чөч таравы;
Үзәкләремне өзәдер
Бер елмаеп каравы.
Уфа тараклары таптым
Агыйдел буйларынан;
Гомеремнең буйларына
Китмәссең уйларымнан.

Гөлфирә. Нишлисең, Мансур! Кешеләр ишетә.

Мансур. Беркем дә юк, Гөлфирә, дөньяда без икәү генә.

Әлмәндәр (Гөлфирә белән Мансур ишетерлек итеп). Ә мин?!
Мине кая куясыз. Мин бар, мин — шаһит!

Мансур белән Гөлфирә Әлмәндәр тавышын ишетеп сызалар.
Әлмәндәр төзәеп бакча уртасына баса.

Ә мин?! Мин бар дөньяда! Мин исән! Кит, Әжәл. Китеп тор
янымнан! Әх!.. (Мансур жырлаган көйгә жырлап бакча буйлап
йөрөнә.)

Уфа тараклары белән
Кем чөчләрен тараган;
Фани дөнья авыр диләр,
Кем күтәрәп караган.
Уфа таракларым жуйдым
Чөчләрем тараганда...

Бакчага Өммия чыга. Аптырап Әлмәндәргә карап тора.
Әлмәндәр жырын дәвам итеп аның каршына бара.

И туган-үскән илләрем,
Чит жиргә караганда.

Өммия. Әллә инде акылың ук жиңеләйдеме, Ходеәм? Өйдә югың
лабаса, Антунга китте, дигәннәри. Кай арада кайтып життең? Булсаң
да булырсың икән.

Әлмәндәр. Кушылып җырла миңа, килен.

Өммия. Әстәғфирулла. (Тиз генә кереп китә.)

Әлмәндәр. Надан! (Алачык янына бара-бара сөйләнә.) Дөнъя ямен аңламый. Япъ-яшь башларыннан йоклап яталар. Әх, егерме генә елга яшь булсам! (Алачык идәнәнә утырып.) Утыз гына елга. Кырык... Илле... Алтмыш... Җитмеш...

Алмагач арасыннан көянтә-чиләк күтәргән Йөзембикә чыга. Ул төсә, буге, тавышы белән Гөлфирәгә охшаган. Киеме генә башка.

Әлмәндәр. Йөзембикә!

Йөзембикә (туктап кала, йөзен яулыгы белән каплый). Кем ул?

Әлмәндәр. Мин бу, Йөзембикә, Әлмәндәр.

Йөзембикә. Басма өстендә нишләп утырасың, Әлмәндәр?

Әлмәндәр. Айны саклыйм.

Йөзембикә. Айны? Аны урлыйлармыни? Ул бит еракта, аңа кем-нең кулы җитсен.

Әлмәндәр. Җирдәге айны. Иңбашларына көянтә-чиләкләр аскан айны саклайм, Йөзембикә.

Йөзембикә. Әллә минемә?

Әлмәндәр. Син аймыни?

Йөзембикә. И хәсиятсез. Кит, юл өстендә утырма.

Әлмәндәр. Китмәсәм, нишләтерсең?

Йөзембикә. Суга төртеп төшерермен.

Әлмәндәр. Аннары тартып алырсың да бауга элөп киттерерсең.

Йөзембикә (көлеп). Тиледер син, иемә? Төнлә берүзең басма өстендә утырасың.

Әлмәндәр. Син дә берүзең чишмәгә килгәнсең ич. Төн дип тормагансың.

Йөзембикә. Көндезләрен вакытым юк.

Әлмәндәр. Минем дә вакытым юк.

Йөзембикә. Минем әти сине мактый. Ун кеше өчен эшли, ди. Печән чапканыңны карап торган.

Әлмәндәр. Алай булгач эш пешә икән.

Йөзембикә. Нинди эш?

Әлмәндәр. Сиңа яучы жибәрсәм, әтиең ык-мык килеп тормас.

Йөзембикә. Минем әти яучыларны яратмый, кызларым үзләре теләгәннәргә барсыннар, ди.

Әлмәндәр. Алай булгач бигрәк тә жайлы. Көзгә туй ясарбыз.

Йөзембикә. Мин сиңа барырга жыенмыйм да.

Әлмәндәр. Нигә?

Йөзембикә. Син әллә нинди. Сиңа ышанып булмый. Син авылдагы бөтен кызларга да күз кысасың.

Әлмәндәр. Аның хәйләсе бар, Йөзембикә. Бүтән кызларга мин күз кысқан булып бер күзем белән генә карыйм, сиңа ике күземне тутырып карыйм.

Йөзембикә. Миңа ник алай карыйсың?

Әлмәндәр. Бүтән кызлар сарык кебек. Үз күләгәләреннән үзләре өркөп, өерләре белән йөриләр, син берүзең, кәжә кебек, берәүгә дә исең китми, туры басып урамның уртасыннан йөрисең.

Йөзембикә. Әти шулай өйрәтә. Ходай ир балалар насыйп итмәгән, кызларым жебегән булмасын, ди. Беркемнән дә бер сүз әйттермәм, ди.

Әлмәндәр. Шунуң өчен сиңа ирдәүкә дип әйтәләрме?

Йөзембикә. Әйтсеннәр. Исем дә китми.

Әлмәндәр. Кил, минем янга утыр, Йөзембикә.

Йөзембикә. Ник?

Әлмәндәр. Су анасының чәч тараганын карарбыз.

Йөзембикә. Кешеләр күрсә...

Әлмәндәр. Син курыкмыйсың ич.

Йөзембикә. Мин үзем генә булганда курыкмыйм.

Әлмәндәр. Берәрсе сүз әйтеп карасын, жиде бабасына иман шарты укытырмын... Нигә көлөсең?

Йөзембикә. Син усал түгел.

Әлмәндәр. Сиңа усаллар кирәкмәни?

Йөзембикә. Кирәкми. Усаллар кирәкми. (Әлмәндәргә якын килмичә генә алачык идәненә утыра.)

Пауза.

Әлмәндәр. Ай нигә якты, беләсеңме, Йөзембикә?

Йөзембикә. Белмим, Әлмәндәр.

Әлмәндәр. Болытлар ышкылып йөрөп шулай ялтыратып бетергәннәр аны. (Йөзембикә рәхәтләнеп көлә.)

Йолдызлар нигә җемелди, беләсеңме?

Йөзембикә. Белмим.

Әлмәндәр. Басма өстендә Мәкәрҗә чиләге кебек матур кыз утыра, кем икән ул дип, күзләрен кысып-кысып карыйлар.

Йөзембикә. Тиле-миле!

Пауза.

Әлмәндәр, без олыгайгач та Ай шул урында торыр микән?

Әлмәндәр. Юк.

Йөзембикә. Кая китә?

Әлмәндәр. Мин аны алып төшөп, үзебезнең өй кыегына кадаклап куям.

Йөзембикә. Алай итмә, Әлмәндәр. Бүтәннәргә дә кирәк ич Ай.

Әлмәндәр. Ярый алайса, тимәм, урынында торыр.

Йөзембикә. Без картаербыз микән, Әлмәндәр?

Әлмәндәр. Мескеннәр генә картаю.

Йөзембикә. Без үләрбез микән, Әлмәндәр?

Әлмәндәр. Таптың сөйләшер сүз.

Йөзембикә. Ни сөйләшик соң?

Әлмәндәр. Мескеннәр генә үлә.

Йөзембикә. Ходай язганнан узып булмый.

Әлмәндәр. Белмим ни язгандыр, мин укый белмим.

Йөзембикә. Алай димә, Әлмәндәр.

Әлмәндәр. Нәрсә остабикә булып утырасың, чурту-матыр.

Йөзембикә. Ни дигән сүз ул чурту-матыр?

Әлмәндәр. Әти Антун урысыннан өйрөнөп кайткан. Ачу килгәндә әйтә торган сүз, ди.

Йөзембикә. Ачуланма инде, Әлмәндәр. Миңа ул сүзне әйтмә.

Әлмәндәр. Ачуны китермәсәң, әйтмәм.

Әтәч кычкырган тавыш.

Йөзембикә (торып). Таң әтәчләре кычкыра.

Килгән ягына борылып китә башлый. Әлмәндәр, көлә-көлә, утырган урыныннан тора.

Йөзембикә (борылып). Нигә көлеп каласың, Әлмәндәр?

Әлмәндәр. Су алырга оныттың.

Йөзембикә. И, синең белән... Чык басмадан.

Әлмәндәр. Ә син минем яннан үтеп кит.

Йөзембикә. Басма тар, егылам.

Әлмәндәр. Мин тотып калырмын.

Йөзембикә. Әйем.

Әлмәндәр. Куркак.

Йөзембикә. Син үзең куркак. (Алачык идәнәнә баса.) Кулың белән кагылма, ярыймы.

Идән буйлап атлый, Әлмәндәр идән читендә басып тора. Йөзембикә үткәндә, бер аягына гына басып, Йөзембикәне уздырып жибәрә.

Әлмәндәр. Тизрәк тутыр чиләкләреңне, аягым арды.

Йөзембикә тавышы. Тилеләнмә, егыласың.

Шул сүзне генә көткәндәй, Әлмәндәр чайкалып китә. Бакчага Өммия белән Искәндәр чыгалар.

Өммия. Күр, үз күзләрең белән күр.

Әлмәндәр. Күрәм, Йөзембикә, күрәм.

Искәндәр (Әлмәндәр янына килеп). Әти...

Әлмәндәр (ике аягына басып, текәлеп Искәндәргә карап тора). Улым, синме соң бу?

Искәндәр. Мин, әти, мин...

Әлмәндәр. Мин әле әниң белән сөйләшеп утырдым.

Өммия. И Ходаем, шул гына житмәгән иде.

Әлмәндәр. Килен, син дә мондамыни?

Өммия (куркыбрак). Монда, әткәй, монда.

Әлмәндәр. Ачуланма инде, килен.

Өммия. Ачуланмыйм, әткәй, ачуланмыйм.

Әлмәндәр. Авыр сүз әйтеп күңелеңне рәнжеткәнем булмады бит, килен. Ачуланганда да яратып, үз итеп ачуландым.

Өммия. Шулай, әткәй, шулай...

Әлмәндәр. Әй телең, килен. Бигрәк тәмле. Сандугач кебек сайрыйсың. Шундый телне кырык ел миннән яшереп яшәдең.

Искәндәр. Әти, өйгә керик.

Әлмәндәр. Минем белән әрепләшү синең үзеңә дә дөнья рәхәте бит, килен. Синең юньсез ирең көн озынына өч сүз дә әйтми. Ә хатын-кыз сөйләшмичә тора алмый. Дәрәс әйтәмме, килен?

Өммия. Хак, әткәй, хак сөйлесең. (Искәндәргә шыпырт кына.) Малайларга, кызларга хәбәр итәргә кирәк.

Әлмәндәр. Ни сөйләшәсез, килен?

Өммия. Сине мактыйбыз, әткәй.

Әлмәндәр. Шулай дәрәс. Юкса, кара аны, матри, килен. Килегез, тезелешеп утырыйк әле. (Алачык идәнә утырып.) Улым, син уң ягыма, килен, син суң ягыма утыр.

Өммия. Утырабыз, әткәй, утырмыйбызмы соң.

Утыралар. Өммия шикләнебрәк кырыйгарак утыра.

Әлмәндәр. Якынарак кил, килен. Менә шулай. Күрәсезме, балалар, таң ата. Озакламый кояш чыгар. (Искәндәргә.) Син нигә өстеңә кимәдең? Таң атканда салкын була. (Өстеннән казакиен салып Искәндәр иңенә яба.)

Өммия. Авырткан жирең юктыр бит, әткәй?

Әлмәндәр. Йөрәгем урынында түгел. Кош булып очып йөри.

Өммия. Алай икә-ән. Болай кайда утырганыңны, нишләп йөргәннәреңне беләсеңме соң?

Әлмәндәр. Килен, бар әле Хәмдебануны чакырып кер.

Өммия. Хәмдебануны?.. Йоклыдыр ул, әткәй.

Әлмәндәр. Таң атканда йоклап яталармы?

Өммиә. Анысы шулай да. Син дә ятып тор... Жиңеләеп китәрсен.

Әлмәндәр. Әйткәнне тыңла, килен.

Өммиә. Искәндәр, нишлим?

Искәндәр. Бар, чакыр.

Өммиә. И Ходаем... (дия-дия бакча капкасына бара. Анда Гөлфирә белән Мансурны очрата.) Кайда йөрисен син бу вакытка чаклы? Дәү бабаң...

Гөлфирә. Нишләгән?..

Өммиә. Нишләгән, нишләгән... Акылы жиңеләйгән. Бар, Хәмдебану әбиеңне чакыр.

Гөлфирә. Нигә?

Өммиә. Белмисезмени, өйләнәм дип саташа бит. Үләм, Ходаем, адәм көлкесенә калып бетәбез. Вакытында үлә белмәсәң, шулай инде ул. Бар инде, күңеле булсын.

Әлмәндәр. Килен, үзеңә кушкан йомышны бүтәннән эшләтмә.

Өммиә. Үләм. Колагын кара син аның. И Ходаем... (Китә.)

Гөлфирә (тиз генә бакчага керә, Әлмәндәр янына килә). Дәү бабай...

Әлмәндәр. Сөйгән егетең нигә кермәде?

Гөлфирә. Дәү бабай...

Әлмәндәр. Бар, алып кер.

Гөлфирә. Анда беркем дә юк, дәү бабай.

Әлмәндәр. Алып кер.

Гөлфирә, бакча капкасына барып, Мансурны чакырып кертә. Мансур кыюсыз гына Әлмәндәр янына килә.

Әлмәндәр. Ник алай, әйбер урлаганда тотылган сыман киләсен?

Мансур. Исәнмесез, Әлмәндәр бабай. Исәнме, Искәндәр бабай.

Әлмәндәр. Исән булмый, нишлик. Ничек дидең өле, дөнъяда без икәү генә, дидеңме? Шөп әйттең, муладис. Кара аны, арагызга өченче кешене кертмә, колагың борып өзәрмен. Менә, Искәндәр улым, оныгыңның кияве шушы егет була. Белә идеңме?

Искәндәр. Әти...

Әлмәндәр. Әй, сиңа сүз әйткән мин жүләр. (Гөлфирәгә.) Дәү әниңдә охшагансың икән син, кызым, бәхетле булырсың. Кил, утыр яныма. Син, кияү... Мансурмы әле исең?

Мансур. Мансур.

Әлмәндәр. Илсур атлы энең дә бармы әле сиңең?

Мансур. Бар.

Әлмәндәр. Кайда ул?

Мансур. Йоклыйдыр.

Әлмәндәр. Алып кил.

Мансур. Мондамы?

Әлмәндәр. Алып кил дигәч, монда була инде.

Гөлфирә. Дәү бабай...

Әлмәндәр. Йокысыннан уяна алмаса, күтәрәп алып кил. Бар инде, бар. Егет кеше ике әйткәнне кәттәрми.

Мансур чыгып китә.

Искәндәр. Әти, өйгә керик.

Әлмәндәр. Бакчага кунаклар чакырдым, өйгә кереп качыйммы? Дәрәс бит, кызым?

Гөлфирә. Дәү бабай, син кыланасыңмы?

Әлмәндәр. Ни дидең?

Гөлфирә. Син кыланасың гына бит, әйеме?

Әлмәндәр. Дәү бабаң гумере буе кыланчык булды, кызым.

Бакча капкасы янында Хәмдебану белән Өммия.

Өммия. Нишләтәсең инде, Хәмдебану. Әлек тә тулы түгел ие, хәзер булганы да чыгып беткән. Оят инде, оят.

Хәмдебану. Хәерле булсын.

Әлмәндәр. Килгәч нигә керми торасың, Хәмдебану!

Хәмдебану. Керәм, Әлмәндәр абзый, керәм.

Өммия белән алачык янына киләләр.

Әлмәндәр. Йоклый идеңме, Хәмдебану?

Хәмдебану. Юк, Әлмәндәр абзый, уянган идем.

Әлмәндәр. Берьялгызың күзгә йокы кермидер шул. Менә мин дә йоклый алмыйм.

Хәмдебану. Йокларсың, Алла боерса.

Әлмәндәр. Йокларбыз, диген, Хәмдебану.

Хәмдебану. Әй Алла...

Өммия. Сөйләмә дә инде.

Әлмәндәр. Кияүгә чыкмыйм дисең инде алайса, Хәмдебану?

Хәмдебану. Чыгарбыз, Әлмәндәр абзый, чыгарбыз.

Әлмәндәр. Кемгә?

Хәмдебану. Кемгә дип... Әй Алла... Исән-сау терел дә, чыгарбыз.

Әлмәндәр. Мин авырумыни?

Хәмдебану. Юк, Әлмәндәр абзый, Алла сакласын.

Әлмәндәр (*кинәт көлә башлай. Көләп туктагач*). Әй, килен, килен. Кайнатаңны ничек чирләтергә белми аптырыйсың ла инде. Авырмыйм мин, Хәмдебану, тап-таза мин.

Хәмдебану. Шулай булмый соң... Шулай, Әлмәндәр абзый.

Әлмәндәр. Кил әле, утыр әле яныма. Кит, улым, читкәрәк, кыз белән егет сөйләшкәнне тыңлап утыру гөнаһ. Утыр, Хәмдебану, курыкма, тимим.

Хәмдебану. Утырам, Әлмәндәр абзый, нидән куркыйм. (*Утыра.*)

Әлмәндәр. Әгәрәнки кулым белән ялгыш кагылсам, колак төбемә утыртырсың, ярыймы. Теге вакытта түбән очның бозау Закирга суккан шикелле итәрсен. Хәтерәңдәме?.. Егерме биш яшендә ирсез калып берәүне дә якын жибәрмәдең шул. Наман берьялгызың. Үзсүзле хатын булдың, Хәмдебану. Димләп карадым, гумереңне заяга үткәргән, интекмә дип, бүтәннәргә димләп карадым, ачуланган чакларым булды. Сүземне тыңламадың. Үземә кияүгә чык дип бәйләндем — ачуландың. Рәхмәт, рәхмәт, Хәмдебану, сынатмадың. Ирең мәрхүмне рәнжетмәдең. Әгәрәнки мин хөкүмәт башында торсам, синең кебекләргә мидал бирер ием. Ишетәсезме, Гөлфирә кызым?

Әй ягыннан бакчага Евстигней чыга.

Евстигней. Альмандар, ай, Альмандар!..

Әлмәндәр. Эдич мин, Ястәгнәй.

Евстигней (*алачык янына килеп*). Син — шайтан, Альмандар. Кая качтың? Бакча чыгам — син юк. Аптыраш. Бригадирга барам, ат бир әйтәм, Альмандар барам. Начар, Альмандар. Дус качкан, начар. Киям. Ызба керәм — юк. Тыңлыйм — гур-гур-гур — син тавыш.

Әлмәндәр. Садис, Ястәгнәй. Малы-малы балакыем. Сын, сноха, дучка, Хәмдебану сидим балакыем, хураша. День идет, сулныцы идет.

Евстигней (*башкаларга*). Якшимисиз?

Өммия. Эрастуй, Ястәгнәй дәдәй. Старик ни слушай. Маклашка давай. Один сад ходит, писнә пают. (*Гөлфирә көлгәнне күреп.*) Нигә көләсең?

Искәндәр. Сөйләшә белмәсәң, тик тор, Өммия!

Өммия. Сез генә оста инде.

Евстигней. Ничего! Якши, якши, килин. (*Әлмәндәр янына утырып.*) Ну, как кайткан? Мин курыккан.

Әлмәндәр. Хураша, Ястәгнәй. Ассалуди, былгаруди. Спасибо.

Йоклаган Илсурны күтәрәп, Мансур керә. Бакчага кергәч уятырга тырыша.

Мансур. Уян диләр! (*Колагын уып.*) Уян!

Илсур тибәрченә.

Әлмәндәр. Тимә! Ник тиясең малайга.

Мансур. Уянмый ич. (*Илсурны жиргә бастыра. Илсур жиргә утыра, күзләрен уа.*)

Әлмәндәр. Кешене шулай уяталармы, кит яныннан. (*Илсур каршына тезләнәп.*) Нәрсә, йоклаулары бик тәмлемени? Йокла, йокла. (*Илсур күзләрен ачып Әлмәндәргә карап тора.*) Таныдыңмы? Мин ич бу. Канфит кирәкме?

Илсур. Кирәкми.

Әлмәндәр. Бал ашыйсың киләме?

Илсур. Ю-ук.

Әлмәндәр. Алма биримме?

Илсур. Бирмә.

Өммия. Интектермә инде баланы.

Әлмәндәр. Илсур, мин китәм бит.

Илсур. Кая?

Әлмәндәр. Әллә кая, бүтән кайтмыйм.

Илсур. Китмә.

Әлмәндәр. Уянсаң китмим.

Илсур. Мин йокламыйм.

Әлмәндәр. Менә муладис. Яле бер җырлап җибәр.

Илсур. Җырлыйсым килми.

Әлмәндәр. Мин җырлыйммы соң?

Илсур. Җырла.

Әлмәндәр (көйләмичә генә).

Без андый малай түгел,
Без мондый малай түгел:
Безнең башлар балык түгел
Куырып ашамаслар.

Илсур (елмаеп). Алай түгел.

Әлмәндәр. Ничек соң?

Илсур. Беләсең. Юрый-марый гына кыланасың.

Әлмәндәр. Кыланмыйм инде. Онытканмын. Шуңа күрә сине чакырып китердем.

Илсур. Көләсең.

Әлмәндәр. Көлмим ич инде.

Илсур (көйләмичә генә).

Без андый малай түгел,
Без мондый малай түгел:
Кая барсак та ярыйбыз,
Күтәргән калай түгел.

Әлмәндәр. Муладис! Әйдә, хәзер көйләп...

Илсур. Алма бир.

Әлмәндәр. Алмамы? Бирәм. Ал үзең өзеп.

Илсур. Син үзең бир.

Әлмәндәр. Үземме? Хәзер, хәзер... (Якындагы алмагачтан алмалар өзеп, Илсур алдына өеп куя.) Менә... Булдымы?

Илсур. Булды. (Җырлый.)

Без андый малай түгел лә,

Без мондый малай түгел:

Илсурга Әлмәндәр кушыла.

Кая барсак та ярыйбыз,

Күгәргән калай түгел.

Әлмәндәрнең күзе алмагач артында басып торган Әжәлгә төшә.

Әлмәндәр. Яле, Илсур, тагын берне сыздыр. «Шырдый»ны...

Илсур. Мин җырлыймын бырдыйны,

Бырдый белән шырдыйны.

Мин җырлаганны ошатмасаң,

Үзең җырла шундыйны.

Илсур җырлаганда Әлмәндәр Әжәл янына бара. Әжәлнең кулыннан кәгазь-карандаш алып, кәгазьне Әжәлнең сыртына жәеп, кул куя. Җырның соңгы ике юлын кабатлап җырлап алачык янына килә.

Әлмәндәр. Мин җырлаганны ошатмасаң,

Үзең җырла шундыйны.

Ут сүнә.

ЭПИЛОГ

Пролог һәм интермедиядәге күренеш. Сәхнәнең бер яғыннан Газраил, икенче яғыннан Әжәл чыга.

Газраил. Кайда Әлмәндәр?

Әжәл (*кәгазьне сузып*). Алыгыз, сезнеңчә булды.

Газраил. Кайда үзе?

Әжәл. Алгы бүлмәдә утыра.

Газраил. Алып кер.

Алгы бүлмәдә Фәрештәнең чәрелдәп кычкырганы ишетелә һәм Фәрештә атылып Газраил кабинетына килеп керә.

Газраил. Ни булды?

Фәрештә (*кытыкланып*). Ул, ул мине кочаклый.

Газраил. Кем?

Фәрештә. Карт.

Әжәл. Карт түгел, Әлмәндәр. Әлдермештән Әлмәндәр.

Алгы бүлмәдән Әлмәндәрнең «Бырдый белән Шырды»е яңгырый.

Пәрдә төшә.

БЕТТЕ.

Туфан Миннуллин

Альманах из Альдермеша

Комедия в 2 действиях, 4 картинах с прологом,
интермедией и эпилогом

Много повидавшим и испытанным на своем веку, но не потерявшим вкуса к жизни аксакалам своей родной деревни посвящаю.

ДЕЙСТВУЮЩИЕ ЛИЦА:

Альмандар — старик из деревни Альдермеш, 91 год.

Искандар — старший сын Альмандара, 70 лет.

Омния — жена Искандара, невестка Альмандара, 65 лет.

Хамдебану — старушка из деревни Альдермеш, 70 лет.

Евстигней — приятель Альмандара из соседней деревни Антоновка, 85 лет.

Гульфира — правнучка Альмандара, 17 лет.

Юзумбике — жена Альмандара, зрители ее видят в возрасте Гульфиры.

Ильсур — мальчик из деревни Альдермеш, 5—6 лет.

Мансур — парень из деревни Альдермеш, 18 лет.

Азраил — **Ангел смерти** — сколько лет ему неизвестно, но видно, что стар.

Посланник смерти — он тоже немолод.

Секретарша Ангела смерти.

ПРОЛОГ

Занавес открывается. Свет высвечивает следующий занавес. На нем изображена карта полушарий Земли. Возле карты с указкой в руках — Ангел смерти. Он невнятно напевает какую-то непонятную мелодию. Ангел смерти пытается отыскать на карте деревню Альдермеш. Потеряв надежду ее найти, достает из кармана телефон.

Ангел смерти (в телефонную трубку). Это вы? Зайдите ко мне.

Входит Секретарша.

Секретарша. Слушаю Вас, его Величество Азраил.

Ангел смерти (показывает на карту). Что это?

Секретарша. Карта Земли.

Ангел смерти. Где же тогда здесь деревня Альдермеш?

Секретарша (ищет по карте Альдермеш). Альдермеш... Альдермеш... Альдермеш... Это город или деревня?

Ангел смерти. Деревня, должно быть домов пятьдесят.

Секретарша. Альдермеш... Альдермеш... Эта деревня должна быть на востоке Европы, либо — на западе Азии. Альдермеш... Альдермеш... Вот она! Вот Альдермеш!

Ангел смерти (грозит указкой). Ты посмотри на нее, куда запряталась... Идите, пригласите ко мне моего Посланника смерти за номером тысяча пятьсот пятидесятый.

Секретарша уходит. Через некоторое время входит Посланник смерти.

Посланник. Разрешите?

Ангел смерти. Заходи. Что скажешь хорошего, как дела?

Посланник. Терпимо.

Ангел смерти. Работы хватает? Может, по делу соскучился?

Посланник. Какое там, не продохнуть, сами же знаете. Умирают люди.

Ангел смерти. Отправляйся в командировку, срочно.

Посланник. Куда?

Ангел смерти (показывает на карте *Альдермеш*). Вон туда, в *Альдермеш*!

Посланник. Кто там?

Ангел смерти. Старик по имени *Альмандар*.

Посланник. Совсем плох?

Ангел смерти. Наоборот, полон сил.

Посланник. Тогда зачем?..

Ангел смерти. Слушай. Я сегодня изучал списки людей живущих на Земле. Мне попался список жителей деревни *Альдермеш*. И что я вижу? С самого основания жители этой деревни жили не больше девяноста лет. А вот старику *Альмандару* девяносто один. Ты только подумай — девяносто один! Какое он имеет право жить дольше других? Что это такое?! Кто дал ему право без моего на то соизволения жить дольше положенного? Сейчас же отправляйся в *Альдермеш*. Даю тебе полчаса времени, *Альмандар* должен быть у меня.

Посланник. Слушаюсь, приказ должен быть выполнен. Повторите еще раз, как его зовут?

Ангел смерти. *Альмандар*. *Альмандар* из *Альдермеша*.

Посланник. Где мне познакомиться с его биографией?

Ангел смерти. Картотека у моей секретарши. Возьми у нее.

Посланник. Прощайте, я спускаюсь в *Альдермеш*.

Свет гаснет.

ПЕРВОЕ ДЕЙСТВИЕ

I картина

Двор Альмандара в деревне Альдермеш. Виден угол дома и его боковое окно. Верстак. Около него свалены неструганные доски. У забора — похожая на трап самолета лестница, на верхней площадке лестницы вертящееся кресло, с которого можно обозревать всю деревню. Около дома — дорога, мимо идут по своим делам люди. Дом, забор, ворота, лестница ярко раскрашены. Все это сделано руками старика Альмандара.

Альмандар у верстака — строгает доски. Напевает.

Альмандар. Серая ворона — королева-птица,
Поклялась ты не летать —
Твое дело. Я ж не клялся
На красавиц не смотреть...

(Прислоняет отструганную доску к верстаку, подходит к выходящему во двор дома окну. Кричит.)

Эй, кто там есть? Чаю принесите!

(Забирается на лестницу, устроившись поудобнее продолжает песенку.)

Серая ворона — королева-птица,
На каком дубочке ты поешь?

(Проходящие мимо здороваются с Альмандаром. Он с удовольствием отвечает на их приветствия. С некоторыми завязывает беседу.)

Жив, как видишь... Спасибо, Сайфулла. Отчего не посидеть, это мы можем... На работу спешишь?.. Послушай, Сайфулла, если повстречаешь бригадира Габдрахмана, передай ему, что он дурак. Я за свою жизнь никому не говорил такого слова, я ему говорю. За что, спрашиваешь? Он меня обидел. На работу меня не зовет, говорит, ты старый, отдыхать велит. Доброго дня, Сайфулла, удачи в делах!

Серая ворона — королева-птица... Хорошо, доченька, очень хорошо. Дедушка Альмандар еще спляшет на твоей свадьбе. Говоришь, замуж не собираешься? Не говори так, доченька... На родник идешь? До свидания. Удачной тебе дороги, пусть жизнь твоя будет светлой и чистой как ключевая вода.

Серая ворона — королева-птица... (*Заметив кого-то на улице, поворачивается спиной.*) А я с тобой здороваться не буду. Я обиделся. Подумаешь, отучился в Казани и бригадиром стал. Если б я в Казани учился... (*Резко разворачивается к улице.*) Что ты сказал?.. Загон для овец ремонтировать? Спасибо, Габдрахман! Не зря ты в Казани учился, сразу видно разумного человека, всегда таким будь. (*Поет в более приподнятом настроении.*)

Серая ворона — королева-птица,
На каком дубочке ты поешь?
Не захочешь петь, так я спою —
Девушку-красавицу себе выберу.

(*Увидев на улице Хамдебану.*) Хамдебану... (*Торопливо спускается с лестницы, открывает калитку.*)

Появляется Хамдебану.

Хамдебану. Как здоровье, Альмандар-абый?

Альмандар. Лучше всех, Хамдебану. Куда побежала?

Хамдебану. Теперь уж не побегаешь. Вышла вот.

Альмандар. Проходи во двор, Хамдебану, посидим-поговорим. (*Хамдебану проходит. Альмандар запирает за ней калитку на ключ.*) Устраивайся поудобнее, присаживайся.

Хамдебану (*показывает на доски*). Все в трудах? Что мастеришь, Альмандар-абый?

Альмандар (*сдвигает тюбетейку на затылок*). Дачу.

Хамдебану. Что?

Альмандар. Дача, Хамдебану, дача! Гостил в Казани у внучки, правнучка меня возила загород. Там у них дом стоит — сколоченный из досок. Называется дача.

Хамдебану. Вот как. И ты такую же хочешь сделать?

Альмандар. Построить. Вот поставлю в саду дачу.

Хамдебану. Дом у вас просторный, неужто места мало?

Альмандар. Мало. Сноха с каждым днем все злее. Чем старше, тем злее. Не повезло сыну, эх, не повезло. Долго живет у него жена.

Хамдебану. Не говори так, Альмандар-абый, и сам ты, слава Аллаху...

Альмандар. Что сам?.. Ничего такого... Я — мужчина. Что же это за мужчина, если за свой век двух жен не похоронит.

Хамдебану. Прости, Аллах...

Альмандар. Не бойся, Хамдебану. Я сказал две, а не три. Ты долго будешь жить. Что поделаешь, Юзумбике и Фахрижамал недолго прожили на этом свете. Одна умерла в шестьдесят, другая в семьдесят четыре. Сама знаешь. Моей вины в том нет, своей смертью умерли... Так вот что, Хамдебану, давно собираюсь тебе сказать... И тебе, наверно, одной не сладко... Может быть... Выходи ты за меня замуж...

Хамдебану. Прости, Аллах...

Альмандар. На руках буду носить, летом в саду, в даче будем жить.

Хамдебану. Как у тебя язык поворачивается, городишь какую-то чушь, Альмандар-абый. Грех смеяться над семидесятилетней старухой!

Альмандар. Я и не думал над тобой смеяться, Хамдебану. Не гоже такому крепкому мужчине как я, во всем зависеть от прихотей снохи...

Хамдебану. Прекрати, Альмандар-абый. Никак не состаришься. Сколько тебя знаю, все время народ смешишь.

Альмандар. Чего же я такого натворил?

Хамдебану. Не натворил, людей смешишь, говорю.

Альмандар. Ну и что?..

Хамдебану. Ничего, но...

Альмандар. Ты, Хамдебану, моих недостатков не выискивай. Лучше меня все равно не найдешь. Не тни время, Хамдебану.

Кудрявая, кудрявая,
Развевает ветер кудри.
Не скажет да, чтобы покрепче
Сердце молодецкое привязать.

Хамдебану. Прости, Аллах... Тьфу, людей постыдись! (*Резко поднимается и направляется к калитке.*) Зазвал и сидит над старухой издевается. (*Пробует открыть калитку.*) Что такое с ней случилось?

Альмандар. Она заперта, Хамдебану.

Хамдебану. Что?..

Альмандар. Заперта, говорю.

Хамдебану. Открывай!

Альмандар. Чего раскричалась? Никто тебя не неволит. Сейчас не прежние времена, все решается по обоюдному согласию. Иди, на все четыре стороны иди. Для тебя же как лучше хотел... (*Открывает калитку и выпускает Хамдебану. Бормочет про себя.*) Молодец, старушка, крепко держится.

Голос Мансура. Здравствуйте, дедушка Альмандар.

Альмандар. Привет. Заходи.

Входит Мансур.

Мансур. Мне некогда. Дедушка Альмандар, Гульфира не приехала?

Альмандар. Что за Гульфира?

Мансур. Не смейся, дедушка Альмандар.

Альмандар. А мне посмеяться хочется. Не скажешь, кто такая Гульфира, и я тебе не отвечу.

Мансур. Твоя внучка.

Альмандар. Неправильно, правнучка. Зачем тебе моя правнучка?

Мансур. Как это зачем, просто так.

Альмандар. Иди отсюда. Если она тебе просто так нужна, и разговаривать с тобой не стану.

Мансур. Не приехала?

Альмандар. Не знаю.

Мансур. Скажи, дедушка Альмандар.

Альмандар. А ты ответь, зачем она тебе понадобилась?.. Скажи: люблю, недотепа. Не приехала еще. Как появится, сам тебе скажу.

Мансур. До свидания, дедушка Альмандар.

Альмандар. Будь здоров. (*Закрывает за Мансуром калитку и снова подходит к окну.*) Эй!.. Эй, говорю! Заснули там, что ли, совсем. Чаю принесите!

Не дождавшись ответа, начинает барабанить по стеклу. Окно открывается — в нем Оммия.

Оммия. Что еще случилось?

Альмандар. Что вы там уши ватой позатыкали? Полчаса кричу — не слышите.

Оммия. Ладно-ладно, отец, не шуми. Чего нужно?

Альмандар. Чего нужно... Чаю!

Оммия. Самовар на столе, заходи.

Альмандар. Делать мне нечего, как с вами, с бездельниками, часами чай за столом хлебать. У меня работа.

Оммия. Кто велит тебе работать. Что-нибудь полезное для хозяйства делал бы, а так... Доски только переводишь.

Альмандар. Разболталась. Знай свое место, сноха.

Оммия. Хватит, и так сорок лет молчала, дурочкой была.

Альмандар. Все, что за сорок лет накопила, за десять с лихвой выговорила. Смотри, сноха... Мой характер знаешь...

Оммия. Характер... И чего же ты такого сделаешь... (*Закрывает окно.*)

Альмандар. Не повезло сыну, не повезло. Впустую прожил. Да... Пролетели, промчались годы молодые. (*Подходит к верстаку.*)

Из дома выходит Оммия с чашкой.

Оммия. Куда поставить? С чем пить-то будешь: с медом или вареньем?

Альмандар. Давай сюда. (*Оммия ставит чашку на верстак.*) От меда потею, сахару вынеси. (*Оммия уходит.*) Образумилась. Не поучишь уму-разуму, так сразу дурной норой наружу... (*Оммия выносит сахар и уходит в дом.*) Не пропадай, не дозовешься ведь! (*Устроившись поудобнее на верстаке, пьет чай.*) Что не говори, без своей жены — никак. Помню, как попыю чаю, заваренный Юзум-бикой, по три дня потом как на крыльях летал.

(*За забором появляется взлохмаченная голова Ильсура.*)

Ильсур. Дедушка, привет!

Альмандар. А-а-а... Ильсур пришел. Иди сюда, дружок.

Ильсур. Не-ет.

Альмандар. Чего так?

Ильсур. Конфетами кормить будешь.

Альмандар. Ну и что?

Ильсур. Ем их, потом зубы болят.

Альмандар. Заходи, конфет давать не буду.

(Ильсур заходит, по-хозяйски устраивается на верстаке.)

Ну, Ильсур, друг сердехный, здороваемся. По-мужски. *(Протягивает руку, Ильсур звонко хлопает ладошкой по руке Альмандара.)* Вот так. А теперь давай нос подотрем. *(Подолом рубахи вытирает мальчишке нос.)* Вот так. Не пристало тебе с мокрым носом ходить, ты же вон какой парень, а то девчонки засмеют.

Ильсур. Я вытираю, а они опять лезут.

Альмандар. Ну, какие новые песни выучил?

Ильсур *(громко поет).*

На берегу растет ивушка,
Ивушке нужна чистая водица,
Если парень коротышка,
То нужна ему рослая девица.

Альмандар. Отлично!

Ильсур *(поет еще громче).*

Грязнуле белое платье
Совсем не к лицу;
Не спеши в любви признаться,
Если ты ей не по сердцу!

Альмандар. Хорошо! Еще, еще!..

Ильсур. Больше не выучил.

Альмандар. В следующий раз побольше выучи, хорошо?

Ильсур. Хорошо.

Альмандар *(подходит к окну).* Сноха! Эй, сноха, тебе говорю!

Омния (открывает окно). Что еще случилось?

Альмандар. Меду дай... и ложку.

Омния. Умираю... Только что сказал, что потеешь с него.

Альмандар. Это не мне.

Омния (увидев Ильсура). Много их тут. Все деревенские мальчишки у нас во дворе.

Альмандар. Кому говорят...

Омния. Меду им подавай, конфеты им уже не нравятся.

Альмандар. От конфет у него зубы болят.

Омния. От меда живот заболит.

Альмандар. Что-то ты разговоришься!

Омния. Папа, ты сам подумай... (Омния исчезает из окна и появляется на крыльце с ложкой меда и передает ее Альмандару. Альмандар подходит к Ильсуру.)

Альмандар. Давай, дружок, открой рот пошире.

Ильсур. Не надо.

Альмандар. Как это не надо... Будь мужчиной, не бойся, открывай рот. (Ильсур открывает рот. Альмандар кормит его медом.) Вкусно?

Ильсур. Ага.

Альмандар. Еще бы не «ага». Давай теперь обмажем остатки меда вокруг рта. Он же мед такой, съешь его и вкуса во рту не остается, а так будешь бегать, долго облизывать. (Обмазывает.) Иди, беги, друзья уж заждались.

Ильсур. Спасибо, дедушка! (Убегает, облизываясь.)

Омния (она смотрела из окна на мальчика и старика). И он дитя, и ты дитя.

Альмандар. Не всем же, как тебе, с колыбели старухой быть. Семь-рых вырастила, а детей не любишь. К чему весь этот мир без детей. Чая кончился, вынеси еще.

Омния. Умираю, когда успел все выхлебать? Я тебе не официантка.

Альмандар. Снова за свое? Укороти язык, распустила.

Омния. Длинный ли, короткий ли — язык мой, что хочу, то и говорю.

Альмандар. Язык у тебя от шайтана.

Омния. Ну и пусть. Сам тоже не соловьем поешь.

Альмандар. Хватит ругаться. Я свекор твой. Смотри у меня, сноха, мой характер знаешь...

Омния. Характер... И что ты такого мне сделаешь?.. *(Закрывает окно.)*

Альмандар. Вот, а? Трещит, на каждое слово у нее уже три готово. Не повезло сыну, была бы моя жена... Да, ладно, у самого тоже ничего бы не получилось. Покладистый у меня характер. Ни первой, ни второй жены пальцем не тронул. *(Из дома выходит Искандар. В руках у него — чашка с чаем.)*

Искандар. Ай-яй, папа, даже полежать спокойно не дашь. Что уж ты, разве трудно попить чаю дома, у самовара.

Альмандар. Трудно. У меня нет времени сидеть часами за чаем, забыв обо всем. Ты вон пей, лежа на боку.

Искандар. Ты же знаешь, я болею.

Альмандар. Хвороба ходячая. С таких-то лет! С семьдесяти лет в постели валяешься.

Искандар *(отдает чашку Альмандару).* Видал бы ты то, что я повидал. *(Садится на бревно.)*

Альмандар. Что ты такого видал?

Искандар. Был четыре года на войне.

Альмандар. Вот оно что! А я в эти четыре года пятерых твоих голоштаных ребятишек кормил. А они, скажу тебе, есть умели! Все подчистую сметали. Три года председателем колхоза был, с трещотками, вроде твоей жены, воевал. Одна такая десяти фашистов стоила. А он, подумаешь, — воевал!..

Искандар. У меня все тело изранено...

Альмандар. Дурак. Недотепа, вот и израненный. В руках — пушка, а он раненный. В японскую у нас только штыки были, мы в атаку ходили, как ты за пушку не прятались и, вот, уцелели.

Искандар. Ладно-ладно, что с тобой спорить — без толку.

Альмандар. И не спорь. Что тут говорить — сам виноват. Внушил себе, что болеешь, вот и валяешься. А болезнь она лежачих ищет, работающих боится, потому что не может зацепиться — потом смывается. Иди домой, ложись, не мозоль глаза. Чашки занеси. Жене скажи: на ужин пусть мясной суп сварит, только лапшу пусть сама нарежет.

Искандар уносит чашки. Альмандар смотрит ему вслед.

Да... Гитлер-собака, такого богатыря покалечил. Разве бы он валялся сейчас в постели, ждал смерти. Сиди, вот, в какие-то семьдесят и жди, когда Посланник заберет...

Тихонько открывается калитка, входит Посланник.

Посланник. Саямалейкум.

Альмандар. Пока вагалейкум саям. Проходи.

Посланник. Придется пройти. *(Подходит к Альмандару.)* Это ты старик по имени Альмандар?

Альмандар. Альмандар — это я, а старика не видел. Кто таков, что-то я тебя не признаю...

Посланник. Давай пожмем друг другу руки, Альмандар.

Альмандар. У меня нет привычки сразу подавать руку незнакомому человеку.

Посланник. Вот как, значит... Хорошо. Во дворе никого нет?

Альмандар. Чего ты озираешься как шпион? Мне от людей скрывать нечего.

Посланник. Не спеши, Альмандар. *(Требовательно.)* Отвечай!

Альмандар. Видишь же, один я здесь.

Посланник. Отлично. Иди поближе, садись. *(Усаживается.)*

Альмандар *(не подходит)*. Ты кто будешь?

Посланник. Сказал же, не спеши. Садись. *(Альмандар не двигается, тогда он сам подходит к старику.)* Дело вот в чем, Альмандар. *(Достает из кармана блокнот, листает его.)* Так, зовут тебя Альмандар, отца звали Джигангир, деда — Моратхужа. Если хочешь, могу перечислить твоих предков до седьмого колена. Три дня назад тебе исполнилось девяносто один. Два раза женился. Короче, вот здесь все о тебе весьма подробно написано.

Альмандар. Чудеса... Кто же ты?

Посланник. Руки не подал, Альмандар, теперь не спеша послушай. Твой дед умер в сорок, отец в сорок пять. Почему ты дожил до девяносто одного?

Альмандар. А тебе до этого какое дело?

Посланник. Спрашиваю, значит есть дело, Альмандар. Отвечай!

Альмандар. Все же про меня знаешь и это узнал бы. Хотелось жить — вот и жил. Тебе какое дело?

Посланник. Ха! Хотелось жить! Всем жить хочется. Но люди не-вечны.

Альмандар. Послушай, иди к черту с этими своими разговорами, у меня дел полно, не мешай. *(Берет в руки рубанок.)*

Посланник *(отнимает рубанок)*. Я не шучу, Альмандар. Я не умею шутить. *(Альмандар изумленно смотрит на Посланника смерти и как будто узнав, отшатывается.)* Признал, Альмандар?

Альмандар. Кажется, где-то видел.

Посланник. Ты прав, Альмандар. Мы с тобой встречались три раза. Это в четвертый и в последний раз.

Альмандар. Кто ты, наконец?

Посланник. А я тебя сразу узнал. Изменился немного, но узнать можно. Первый раз мы с тобой повстречались в девятьсот пятом. Шла японская война. Ты был ранен, я пришел за тобой. Ты не захотел мне подчиниться. Долго с тобой боролись. Ты был молод, силен, победил меня. Рассердился я, но делать нечего, пришлось отступить. Вспомнил?

Альмандар. Нет, не помню.

Посланник. Хорошо. Вторая встреча состоялась в пятнадцатом году. Ты бежал из плена и тонул в лесном болоте. Я пришел. Ты сказал, дай выбраться из трясины — заберешь. Я ждал, ты выбрался. И убежал, обманул меня.

Альмандар. Ты...

Посланник. В третий раз — в тридцатом году. За то, что строил колхозы кто-то пырнул тебя вилами. Ты лежал на лесной тропинке.

Я пришел. Но появился человек по имени Евстигней и вырвал тебя из моих рук. Теперь вспомнил?..

Альмандар. Посланник?

Посланник. Он самый.

Альмандар. Зачем явился?

Посланник. Зачем приходит к людям Посланник?

Альмандар. Я тебя не звал.

Посланник. В прошлые три раза тоже не звал.

Альмандар. Но я не ранен, жив-здоров.

Посланник. Это другое дело. Ты прожил больше положенного. Самое большее, что тебе было отпущено — это девяносто лет. (*Достает бумагу.*) Подпишись здесь.

Альмандар. Что это?

Посланник. Повестка. Давай быстрее, ты у меня не один. Подпишешься и напрямую отправишься к моему шефу — Ангелу смерти, Азраилу.

Альмандар. Ладно тебе басни сказывать.

Посланник. Я никогда не обманываю. Подписывайся, у меня мало времени. План надо выполнять. На этот раз тебе не удастся меня обмануть. Никто тебе не поможет. Подписывайся.

Альмандар. Пора, говоришь?

Посланник. Пора.

Альмандар. Ладно, я подумаю.

Посланник. Никаких «подумаю»! Кто ты такой? Спорить со мной бесполезно. И цари, и мыслители, все в свое время подписывались тут.

Альмандар. У меня еще столько дел...

Посланник. Еще ни одному человеку не удавалось переделать все дела. Да и что тогда будут делать потомки? Они же с ума сойдут от безделья.

Альмандар. Значит, говоришь, пора?

Посланник. Что за глупый вопрос. Говорю тебе, у меня времени в обрез. В миллион мест успеть нужно.

Альмандар. Вот оно что...

Оммия (в окне) Отец, скорее!

Посланник. Что за старуха?

Оммия. Искандару плохо! (Окно закрывается.)

Посланник. Кто такая?

Альмандар. Все же про меня знаешь, значит, и ее должен знать.

Посланник. Извини, пока не интересовался.

Альмандар. Сноха.

Посланник. Искандар — твой сын? Болеет?

Альмандар. От тебя, наверно, напасть какая случилась. (Направляется к дому. Посланник следует за ним.) А ты куда?

Посланник. Зайду — посмотрю, может моя помощь потребуется.

Альмандар. Не смей ступать на порог моего дома. Пришел ко мне? Сиди и жди, пока не выйду.

Посланник. Хорошо, Альмандар. Только не задерживайся.

Альмандар уходит. Посланник обходит двор, рассматривает доски, разложенные Альмандаром. Затем подкрадывается к окну, пытается рассмотреть то, что внутри. Услышав звук открывающейся двери, отбегает от окна. Выходит Альмандар.

Посланник. Ну, как?

Альмандар. Что как?

Посланник. Как дела у сына? Искандара?

Альмандар. Что ему станется. Здоров как бык. Вырастил лежебоку, валяется в постели, нежится. И жена ему под стать, чуть что — сразу в крик.

Посланник. Врешь. По глазам вижу — врешь!

Альмандар. Много видишь, ходишь тут, работать мешаешь. (Идет к верстаку и начинает возиться с досками.)

Посланник. Что это ты делаешь? Мы же договорились!

Альмандар. О чем договорились? Ни о чем не договорились! Ты говорил. Я слушал.

Посланник. Ты сказал, дождись, пока выйду. Подписывайся!

Альмандар. Подпишусь, не спеши. Держи-ка тот конец доски.

Посланник. Ты со мной так не разговаривай. Не стоит тебе сердить меня. Гнев мой страшен, я беспощаден к непослушным.

Альмандар. Не видишь, что ли, — собираюсь!

Посланник. Перед смертью доски не пилят.

Альмандар. Дурак! На мою могилу нужна будет могильная ограда? Нужна. А для этого доски отстрогать надо.

Посланник. Это другое дело. Давай, работай быстрее.

Альмандар. В девяносто один быстрее не получается. Держи тот конец доски..

Посланник. Я сюда прибыл не досками заниматься.

Альмандар. Тогда — жди. (*Строгает, сам при этом напевает.*)

Красна птица — серая ворона,
Поклялась ты ввек не умирать.
Ты поклялась, а я решил
С Азраилом не здороваться.

Посланник. Это что за намеки?

Альмандар. Никаких намеков. Это же песня. (*Приостанавливает работу.*) Ты петь умеешь?

Посланник. Работай, не останавливайся. Сказал же, у меня мало времени, и так провозился тут с тобой.

Альмандар. Не торопи, устал немного. Долго живет ворона. Неужто человеку даже тех годов, что вороне отпущено, жалко?

Посланник. Это не в моей компетенции.

Альмандар. Компетенция... Ты же ко мне явился незванным.

Посланник. Попрошу без оскорблений.

Альмандар. Какой он воспитанный...

Посланник. Я требую продолжения обработки досок для могильной ограды.

Альмандар. Коли торопишься — сам строгай.

Посланник. Я такими делами не занимаюсь.

Альмандар. Научишься.

Посланник. Что за хамство! Не забывай: не ты за мной, а я за тобой пришел!

Альмандар. Ничего бы с тобой не случилось, если б чуток поработал. Вот ты пришел за мной, а мне ни чуточки не страшно. (*Дальше строгают доски.*)

Посланник. А зачем ты сам это делаешь? После твоей смерти другие бы сделали тебе оградку.

Альмандар. Я свою работу всегда сам делал.

Посланник. Смотрю я на тебя... А ведь того...

Альмандар. Чего того?

Посланник. Того... Не говори так... Видал я таких, как ты.

Альмандар. И я тебя видал.

Посланник. Ага! А ты начинаешь нравиться мне, старикан. Некоторые при виде меня, теряют человеческий облик, подписываются дрожжащими руками. Даже неинтересно. А с тобой весело. Так и быть, жду. Как следует строгай свои доски.

Альмандар. Шел бы ты отсюда и не каркал. Иди на улице погуляй.

Посланник. Нет, я никуда от тебя не уйду.

Альмандар. Что рядом с человеком, занятым делом стоять, иди постой рядом с тем, кто нужду справляет. И то интереснее будет.

Посланник (*от души смеется, широко открыв рот*). Отлично! Давно так не смеялся. Оставь-ка, Альмандар, иди, присаживайся рядом, посмеши меня еще. (*Открывается калитка. Входит Гульфира.*)

Гульфира. Дедушка! Я приехала! (*Альмандар не слышит.*) Дедушка!!! Я приехала!

Альмандар (*оборачивается*). Ай, доченька приехала. Иди ко мне, обними старика.

Гульфира (*подбегает и обнимает Альмандара*). Кричу тебе, а ты не слышишь.

Альмандар. Да вот беседовал тут с одним.

Гульфира. Кто это?

Альмандар. Да один. Противный старикашка.

Гульфира. Не говори так, дедушка. Ты же сам говоришь, что нельзя людей называть плохими словами. Обрадовался моему приезду, а, дедушка?

Альмандар. Вот уж не знаю, кто больше обрадовался.

Гульфира. Ты... Я...

Альмандар. А еще он...

Гульфира. Дедушка с бабушкой дома?

Альмандар. Дома, доченька, дома. Как родители?

Гульфира. Хорошо. Приветы передавали. Тебе послали очень красивую рубашку.

Альмандар. Спасибо, доченька. Иди домой. *(Гульфира убегает в дом.)*

Посланник. Красивая девушка.

Альмандар. Нечего тебе на молодых заглядываться, хватит с тебя и таких стариков, как мы.

Посланник. Альмандар, хочешь, скажу тебе кое-что умное?

Альмандар. Не надо. Мне своего ума хватает. Чужой ум не задерживается, его на ветру сдувает.

Посланник. Ладно, как знаешь. И вот что интересно, Альмандар, некоторые ждут меня, зовут, а я не прихожу. Ты не ждал, а я появился. Все как у людей: незваные никогда не опаздывают.

Альмандар. Нечего трещать. Иди к черту, занимайся своими делами.

Посланник. Что значит — иди?.. Как это понимать?

Альмандар. Так и понимать. Бумагу твою подписывать не буду. Пусть твой Ангел смерти сам приходит.

Посланник. Так не бывает.

Альмандар. Бывает. Некогда мне. Я жениться должен.

Посланник *(от души смеется)*. Ну и чудаки!

Альмандар. Что тут смешного? Если хочешь знать, из четырех моих не вернувшихся с войны сыновей, двое не успели даже жениться. Один раз я за себя женился, во второй раз за одного сына, теперь пора за второго жениться. А ты, недотепа, душу мою просишь.

Посланник. Извини, Альмандар, я не прошу, я требую.

Альмандар. Напугал. У Альмандара даже ус не пошевелился.

Посланник. Вот как ты заговорил. (*Угрожающе надвигается на Альмандара.*)

Альмандар (*поднимает доску*). Только подойди.

Посланник (*останавливается*). Если бы в прошлый раз не пожалел тебя...

Альмандар. Не надо было жалеть.

Посланник. Альмандар, давай-ка спокойно все обдумай...

Альмандар. Некогда мне. Бери вон те доски.

Посланник. Что будем делать?

Альмандар. Доски перетаскивать.

Посланник. Куда? Зачем?

Альмандар. Не расспрашивай. Потом сам все увидишь.

Посланник. Вот влип. (*Поднимает доски.*)

Свет гаснет.

II картина

Яблоневый сад. Он огорожен невысоким решетчатым забором, вдоль которого тянется тропинка. Прохожие здороваются с Альмандаром. Альмандар им отвечает. Альмандар и Посланник строят домик. Посланник прибивает доски. Альмандар придерживает доску.

Альмандар. Давай жарь, Посланник, жарь.

Посланник. Не говори больше этого слова.

Альмандар. Не говори, дорогуша, больше этого слова. Оно душу мне рвет. Молоток так не держат, баран, сейчас по пальцу ударишь. Вот так держи. Давай, аллюром. (*Посланник старательно забивает гвозди.*) Как сейчас, Ангелочек мой, удобнее стало?

Посланник. Это не работа.

Альмандар. До седьмого пота извела? Так-то оно. Ладно, передохни немного. Вдруг сам, вместо меня, на тот свет отправишься. Отвечай потом...

Посланник. Я бессмертный. (Прекратив работу, начинает философствовать.) Это очень плохо, Альмандар. Смерть — это благо. Поэтому вы — люди, так счастливы. Что толку от миллиарда лет прожитого мною? Они не стоят и одного года вашей жизни. Вы строите, надеетесь. У меня нет надежды. Я разрушитель.

Альмандар. Не разрушай, кто тебя заставляет.

Посланник. Жизнь так устроена, Альмандар.

Альмандар. Тогда ладно, колоти дальше.

Посланник. Давай отдохнем.

(Устраиваются поудобнее.)

Альмандар. Все-таки забираешь меня, а?

Посланник. Придется, Альмандар.

Альмандар. Прямо сейчас, а?

Посланник. Да, Альмандар.

Альмандар. Может, подождешь чуток?

Посланник. Сколько?

Альмандар. Пятьдесят лет.

Посланник. Не шути, Альмандар.

Альмандар. Уж больно стало хорошо жить.

Посланник. Нельзя.

Альмандар. Хотя бы лет десять.

Посланник. Нельзя.

Альмандар. Один год.

Посланник. Сказал же, Альмандар, нельзя. Невозможно.

Альмандар. Месяц, неделю...

Посланник. Не проси невозможного.

Альмандар. Пойми ты, злыдень, у меня же внуки, правнуки, праправнуки есть. Они должны быть рядом со мной, когда я умру, услышать в последний раз мой совет. Они далеко, им всем надо сообщить.

Посланник. Пошли телеграмму, сегодня же все приедут.

Альмандар. Легко тебе советы давать. Телеграмму... А то без тебя не знают. Они же на государственной службе.

Посланник. Министрами работают?

Альмандар. Дурак. Разве дело в том, кем они работают? Они нужны на своем рабочем месте, их нельзя так вот отрывать от работы. Я сам должен к ним съездить.

Посланник. Извини. Такого не будет. Самое большее — могу дать тебе время доделать ограду.

Альмандар. Что ты торгуешься как на базаре.

Посланник. С кем? Работы неprovорот, Альмандар. Шеф предупредил: быстрее надо. Из-за тебя я могу получить взыскание. А мне этого не хочется.

Альмандар. Так ты иди, делай пока другие дела, потом придешь.

Посланник. Каждому свое, Альмандар. Давай, начали, только на этот раз ты забивай гвозди, а я буду доски держать.

Альмандар. Вот как... Скажи-ка, что будет, если козе исполнится шесть лет?

Посланник. Что за глупый вопрос? Какое тут отношение имеет коза?

Альмандар. Отвечай.

Посланник. Откуда мне знать, я коз не держал.

Альмандар. Тогда знай, после того, как козе исполнится шесть, ей пойдет седьмой год.

Посланник. Несешь всякую ерунду.

Альмандар. Давай, забивай. (*К забору подходит Мансур.*)

Мансур. Дедушка Альмандар, Гульфира приехала?

Альмандар. Зачем она тебе?

Мансур. Люблю, дедушка Альмандар.

Альмандар. Вот оно что. Не приехала еще.

Мансур. В вашу калитку зашла какая-то девушка.

Альмандар. Моя правнучка не какая-то там девушка.

Мансур. Приехала, дедушка Альмандар?

Альмандар. Приехала. (*Мансур убегает.*)

Посланник. Кто это?

Альмандар. Что ты, как кого увидишь, все выпрашиваешь?

Посланник. Знакомлюсь понемногу, может понадобится.

Альмандар (*подносит кулак к носу Посланника смерти*). Ты когда-нибудь вот такое видел?

Посланник. Видел.

Альмандар. Тогда, давай, работай.

Посланник. Слово сказать нельзя, сделал из меня батрака.

Альмандар. Правильно говоришь. Я тебя нанял. А за работу плачу тебе жизнью. (*Принимаются за работу. Некоторое время работают без слов.*)

Альмандар. Скажи правду, Посланник, почему я должен подписываться в твоей бумажке?

Посланник. Говорил же. Ты прожил лишний год. Нарушил закон, который Ангел смерти издал для вашей деревни.

Альмандар. Даже так?

Посланник. Именно так.

Альмандар. Ладно, пусть будет по-вашему. Я нарушил придуманный вами закон. А знает ли ваш Азраил кое-что другое?

Посланник. Например?

Альмандар. У меня было пятеро сыновей, настоящих богатырей. В сорок первом все они ушли на войну. Четверо не вернулись. Старшему было 36, младшему — 20. Если твой шеф Азраил не дает жителям нашей деревни жить больше 90 лет, то почему он не дал дожить до девяноста моим сыновьям?

Посланник. Это не в моей компетенции, Альмандар.

Альмандар. Не в твоей компетенции! Как прижмешь тебя, так и компетенция пропадает.

Посланник. Войну люди сами придумали. Сами ее начинают.

Альмандар. Не люди, а отморозки. Почему Азраил не лишает жизни тех, кто начинает войну?

Посланник. Лишает.

Альмандар. После того, как они столько жизней загубили. Как увидел, что затевают, сворачивал бы сразу шею.

Посланник. Не копай так глубоко, Альмандар.

Альмандар. Глубоко? Ладно не буду. Иди, скажи своему Посланнику смерти, что Альмандару умирать еще рано. Ему еще надо прожить жизнь четверых своих детей, это приблизительно сто тридцать лет. Но я не жадный. Мне хватит и тридцати-сорока лет. Тогда и придешь. Правильно говорю?

Посланник. По-твоему, наверно, правильно... Но обдумай все по порядку, Альмандар. Что толку еще от этих тридцати лет? Кому ты нужен?

Альмандар. Не шути, Посланник. Сам же слышал, что сказал председатель, когда специально остановился около меня на своей легко-вушке? Ты почему, дедушка Альмандар, не вышел на сенокос, копны копнить?..

Посланник. Он же улыбался. Сам же видел.

Альмандар (смеется). Вот ты и попался, Посланник. Если люди улыбаются при встрече со мной, значит я им необходим. Они уходят от меня в приподнятом настроении, улыбаются, в ответ им улыбаются другие. Если дарю людям улыбки, значит, я все-таки нужен?

Посланник. Жениться надумал. Что за фокусы? Кто пойдет за девяностолетнего старика?

Альмандар. Был бы жених, а невеста найдется.

Посланник. Хорошо, допустим, найдется. Женишься. Ну и что за интерес?

Альмандар. Хе, дружок. У женатого свой интерес.

Посланник. Бахвалишься...

Альмандар. Почему бы и нет. Мужчина хвалится, дело спорится. Мне есть чем похвалиться. (Одним ударом загоняет гвоздь в доску.) Давай, садись, отдохнем. (К заборчику подбегает Ильсур.)

Ильсур. Дедушка, привет!

Альмандар. А-а... Ильсур. Заходи!

Ильсур. Не-ет, пчела ужалит.

Альмандар. А мед долизал?

Ильсур. Долизал...

Альмандар. Тогда заходи, не тронет.

Ильсур. Я не хочу больше меда.

Альмандар. Чего хочешь?

Ильсур. Яблоко. Дай три. Еще Ильдусу и Ринату.

Альмандар. А сами почему не заходят?

Ильсур. Заняты. У пруда гусиные бои устраивают.

Альмандар. Подожди, сейчас. *(Набирает полную тюбетейку яблок и выгружает в подол рубашки Ильсура.)*

Ильсур. Спеть?

Альмандар. Торопишься же.

Ильсур. Что ты строишь?

Альмандар. Дачу.

Ильсур. А зачем?

Альмандар. Спать.

Ильсур. И ночью?

Альмандар. Конечно ночью. Разве днем спят?

Ильсур. Не боишься?

Альмандар. А чего бояться? Иди, беги, друзья, наверно, заждались.

Ильсур. Спасибо, дедушка. *(Убегает.)*

Альмандар *(возвращается к постройке.)* Как уйти и оставить этих несмышленишек? Что они будут без меня делать? Надо выучить, женить...

Посланник. Забудут все через месяц.

Альмандар. Неужели забудут?.. Ну и пусть. Что поделать. У каждого свой путь. Разве что пожелать, чтобы не сметали на пути.

Посланник. Слушай, Альмандар! Опять обманул меня, сказал, что мастеришь могильную ограду, а сам дачу строишь. А на вопрос: «зачем» ответил, чтобы спать.

Альмандар. Дурак! Что же должен был сказать несмышленишку, который ничего не знает о смерти. Как я ему должен был доложить о могильной ограде? И не суйся в мои разговоры с детьми.

Посланник. И еще. Почему ты с оградой возишься в саду, для этого кладбище есть.

Альмандар. Что подумают люди, если я, живой, буду могильную ограду на кладбище ставить? Они тоже начнут по моему примеру о будущих могилах беспокоиться. Зачем торопить их?

Посланник. На все у тебя готов ответ.

Альмандар. Вот и молчи, не задавай вопросов.

Посланник. Помолчал бы, да... Что мне с тобой делать? Разозлюсь — ведь и пикнуть не успеешь. Только вот почему-то злиться не хочется.

Альмандар. Стоп!.. Хамдебану идет. Моя будущая супруга. Ты, давай, отодвинься в сторонку. Не мешай мне спокойно все обсудить с Хамдебану. Я должен настоять на своем. Пусть согласится. А женюсь или нет — дело десятое.

Посланник. Не будь ребенком, не смей людей.

Альмандар. Нет, до сих пор никто не смеялся. Я не позволял принимать мои слова за шутку. Женщины никогда не смеялись надо мной.

Посланник. Если Хамдебану согласится, подпишешь повестку?

Альмандар. Посмотрим.

Посланник. Поклянись, иначе не отойду.

Альмандар. Ну и приставала. Подпишусь, ну тебя к черту, подавись.

Посланник. Иди, дерзай. *(У заборчика появляется Хамдебану. Альмандар подходит ближе к ней.)*

Альмандар. Хамдебану! *(Хамдебану не отвечает, проходит мимо.)* Хамдебану, неужели обиделась?

Хамдебану *(возвращается).* Как же не обидется, дядя Альмандар. Как мне после таких слов людям в глаза смотреть. Самой себя стыдно. Я таких слов уже лет тридцать не слышала. Был бы кто другой, живо бы отведал вкус вот этой палки!

Альмандар. Почему же меня не ударила?

Хамдебану. Хотя слова твои мне и не понравились, дядя Альмандар, но нет в них ничего дурного.

Альмандар. Спасибо тебе, Хамдебану, за эти слова. Как они прекрасны, как хорошо ты их сказала. Теперь если и замуж выйти согласишься...

Хамдебану. Опять за свое...

Альмандар. Не сердись, Хамдебану. Мои слова тебе не нравятся, да только я правду говорю. Желание мое искреннее, от души говорю...

Хамдебану. Получишь сейчас палкой по башке за свою искренность...

Альмандар. Если первый раз не ударила, то и во второй раз этого не сделаешь...

Хамдебану. Не испытывай моего терпения...

Альмандар. Потерпишь-потерпишь и согласишься, Хамдебану. Тяжело ведь все время одной.

Хамдебану. Слава Аллаху! К людям за куском хлеба не хожу. Мне пенсии хватает.

Альмандар. Испортили старух с этой пенсией. Была бы голодная, сама бы прибежала к Альмандару.

Хамдебану. Не издевайся.

Альмандар. Я не издеваюсь, я тебя жалею, Хамдебану.

Хамдебану. И не жалею. Мне жалости не нужно.

Альмандар. Когда-нибудь захочешь, чтобы пожалели, да поздно будет. Вон уже на трех ногах ходишь. А если заболеешь? Кто будет за тобой ухаживать? Хорошо, если смерть не задержится, а если ее долго ждать придется?

Хамдебану. Не запугивай. Одну не оставят, не в лесу живем. (Со стороны сада выходит Оммия. Увидев беседующих Альмандара и Хамдебану, прислушивается к их разговору.)

Альмандар. Какая ты упрямая женщина. Значит, это твой окончательный ответ? Отказываешься выходить за меня замуж?

Хамдебану. Сказала же, не говори глупостей, дядя Альмандар. Всю жизнь ты ко мне приставал. Сначала другим сватал, теперь уж и сам. Думала шутишь, оказывается, что нет.

Альмандар. Была помоложе, тебе молодые больше подходили. А сейчас и я сойду. Хорошенько подумай, Хамдебану.

Хамдебану. И думать тут нечего. Если не хочешь обидеть, не начинай больше этого разговора. (Уходит.)

Альмандар. Надумаешь — приходи, я за тобой бегать, упрашивать не буду. Хорошенько подумай, Хамдебану (*Смотрит в сторону, куда ушла Хамдебану. Вздрагивает от голоса Оммии.*)

Оммия. И-и-и... О Аллах! Умираю! Умираю!.. Чего ты еще надумал?

Альмандар. Чего раскричалась? Подслушивала?

Оммия. Кричит на всю улицу и еще говорит, что подслушивала. Я-то думала: он тут все пилит и строгают. А он, оказывается, вон чего надумал — жениться собрался, дом себе строит. Умираю!..

Альмандар. Можешь умирать, а я не собираюсь.

Оммия. Вот пойду, сыну твоему все расскажу. На улице всем расскажу, пусть знают, кто ты такой...

Альмандар. Чего раскудахталась? Смотри у меня!

Оммия. Скажу, все Искандару расскажу. (*Уходит.*)

Альмандар (*кричит ей вслед*). Сноха!

Посланник. Вот видел, Альмандар.

Альмандар. Что — видел? Чего радуешься?

Посланник. Смеются над тобой, Альмандар.

Альмандар. Не понимают — вот и смеются.

Посланник. Тут и понимать нечего. Давай подпишись, и уйдем отсюда по-хорошему.

Альмандар. Хамдебану не согласилась, сам слышал.

Посланник. Дождешься ее согласия... Нечего надеяться на невозможное.

Входят Оммия, Гульфира, Искандар... Гульфира ведет Искандара под руку, сама безудержно хохочет.

Оммия. Вот, сами посмотрите, у него самого спросите. Вот, на этом самом месте, соловьем заливался.

Искандар. Папа, что это за дела?

Альмандар (*выбегает навстречу Оммии*). Надоела ты мне, сварливая сноха!

Оммия. Умираю!.. (*Прячется от Альмандара.*)

Гульфира (*обнимает и останавливает бегущего за Оммией Альмандара*). Дедушка, не надо, дедушка, хватит.

Альмандар. Пусти, доченька, пусти. Совсем обнаглела твоя бабка.

Гульфира. Нельзя. Ты же такой умный, хороший, дедушка. Бабушка ошибается. Садись, успокойся.

Омния (Гульфуре). Что ты его защищаешь? Кто ошибается?

Гульфира (обнимает Омнию). Нет, бабушка, не ошибаешься, и ты права. (Увидев, что Альмандар поднимается с места, бежит к нему.) Нет, дедушка, ты очень хороший. Вы все такие хорошие. Я так соскучилась! Давайте, вот сядем все вместе.

Омния. Не хочу сидеть. Не только себя, но и нас позорит. Умираю... Жениться собрался.

Гульфира. Что тут такого?

Искандар. Доченька, это не твоего ума дело. Ты еще ничего не понимаешь.

Гульфира. Как это не понимаю? Дедушка живет один. Что здесь плохого, если он женится?

Омния. Как это один? А мы?

Гульфира. Вас двое. Дедушка твой муж, ты его жена. А дедушка Альмандар совсем один.

Альмандар. Спасибо, доченька, ты вот понимаешь, а они седьмой десяток разменивают, этого понять не могут.

Искандар. Это не так, папа. Ты же женился. После смерти мамы и десяти лет один не прожил, женился. Слова тебе не сказали.

Альмандар. Как не сказали? Скажи еще, что жена твоя промолчала.

Омния. Не говорила, я тогда язык прятала — молчала.

Альмандар. Мужу все уши прожужжала. Думаешь, я не слышал?

Искандар. Ладно, что было, то было. А сейчас, в сто лет...

Альмандар. Ты тут мои годы не считай.

Гульфира (Искандару). Ты, дедушка, неправильно говоришь. Не в сто лет, а не дожив еще до ста. Тебе, дедушка, и в самом деле жениться еще рановато. Доживи до ста, вот тогда — другое дело.

Омния. Не подзуживай. Тебе смешно. Напишу вот отцу, что ходишь тут подстрекаешь. С дедом мы возимся, а не вы там.

Искандар. Давай, папа, поговорим спокойно. В нашем доме все так, как ты хочешь. Ты в доме хозяин. И сноха твоя, Оммия, разве что не танцует перед тобой. Слушается каждого твоего слова.

Альмандар. Очень, очень послушная у тебя жена, как же!

Искандар. Не кипятись. Мы же тебе ни слова не сказали на то, что пилишь совершенно новые доски и колотишь эту лачугу в саду.

Альмандар. Вы бы еще запретили.

Искандар. Дослушай же, наконец.

Оммия. Искандар болеет. Что ты его беспокоишь?

Альмандар. Не вмешивайся в разговор отца и сына.

Искандар. Иди, Оммия, зайдите в дом. Дайте нам поговорить.

Оммия. Разве он тебя послушает. Он же тебя за взрослого не считает. *(Гульфира хихикает.)* Что ты без конца смеешься? Не маленькая уже, пора бы поумнеть.

Гульфира. Интересно же.

Оммия. Тебе бы только похихикать.

Гульфира. Разве это плохо?

Оммия. Вон твой дедушка, всю жизнь болтал — интересно же. Теперь посмотри, что творит. Ему интересно, а нам стыдно. Пошли в дом.

Гульфира. Не пойду. Хочу посидеть с дедушкой Альмандаром. Дедушка, можно я посижу рядом с тобой?

Искандар. Гульфира, старших надо слушаться.

Гульфира. И когда же я постарею, может тогда бы слушали, что говорю. Пошли, бабушка. *(Берет Оммию под руку. Уходят.)*

Искандар. Вот так, папа.

Альмандар. Что так?..

Искандар. Так.

Альмандар. Вот жена твоя говорит, что я все время веселое и интересное искал, а сама не понимает, что это значит. И ты вместе с ней меня ругаешь.

Искандар. Не ругаю я, папа.

Альмандар. Поругай — я не обижусь. Вернулись бы четверо твоих братишек и все вместе поругали меня, я бы только порадовался. Как дела, сынок?

Искандар. Ничего хорошего. Все кончено.

Альмандар (*внезапно переменившись*). Не жалуйся! Не вздумай жаловаться!

Искандар. Сам же спрашиваешь.

Альмандар. Говори, что хорошо. Пой! Танцуй! В этом весь смысл твоего «так». Если ты будешь жаловаться, я буду, ты будешь ныть, следом за тобой — я. Что получится... (*Встает с места.*) Посиди немного.

Искандар. Куда собрался?

Альмандар. Знаю — куда. (*Уходит и возвращается через некоторое время с бутылкой.*) Иди сюда, здесь лучше.

Искандар. Давай без этого поговорим.

Альмандар. Я знаю, что ты скажешь, ты знаешь, что я скажу. Если выпьем немного медовухи, споем вместе, обоим станет легче. Вот соскреб с рам остатки меда и поставил, наверно, уже готово. (*Снимает с яблоневого ветки повешенную туда кружку, приседает рядом с Искандаром.*) Что не говори, а жена у тебя вредная. Так и не дает поставить эту бутылку в дом. Что тут такого. Это же настоящий мед. Водку, сам знаешь, я никогда в дом не приносил. (*Наливает медовухи в кружку.*) Давай — попробуй.

Искандар. Хуже не будет?

Альмандар. Если папа велит, не будет. (*Искандар отпивает немного из кружки и передает ее Альмандару. Альмандар допивает остатки.*) Вот так, сынок.

Искандар. Что так?

Альмандар. Не спеши умирать.

Искандар. Я не спешу...

Альмандар. Спешись. Ты еще за четверых братишек должен жить. Вот тогда будет интересно: приходит к тебе Посланник и говорит, прощайся с жизнью, Искандар. Все равно болеешь, мол. И ты сам, соглашаешься, потому что думаешь, чем так мучиться... Не надо соглашаться. Провести надо Азраила.

Искандар. Проведешь его.

Альмандар. А ты проведи. Исхитрись. Посланник приходит потому, что думает, что пришел твой черед. А ты ведешь себя как ни в чем не бывало. Пока он с тобой возится, опаздывает к другим. Из-за тебя другие живут на этом свете подольше. Вот так...

Красна птица — серая ворона,
На каком дубе ты сидишь?
Ты с судьбой горькой смирилась,
Я не буду, даже не проси.

Давай, сынок, вместе.

Искандар. Сил нет.

Альмандар. Пой!

Искандар. Красна птица — серая ворона... Не получается, папа.

Альмандар. Картошка перевареная! Недотепа! *(После паузы.)* Эх, сынок... *(Снимает камзол и стелет его на землю.)* Давай, обопришь.

Искандар. Пойду в дом.

Альмандар. Не поговорили же, сынок.

Искандар. Поговорили, папа, хватит. *(Пытается подняться, но не может. Альмандар порывается ему помочь.)* Не надо. Я сам. *(С трудом поднимается и уходит в дом.)*

Альмандар. Скажи жене, пусть мне чаю вынесет. *(Смотрит вслед Искандару и напевает.)*

Красна птица — серая ворона...

Посланник. Понятно, Альмандар.

Альмандар. Что понятно, Посланник?

Посланник. Свой обман сам и раскрыл. Ты все меня обманиваешь. Не хорошо, Альмандар. На добро злом отвечаешь. В таком случае... Подписывайся прямо сейчас. Не крути, старик, не пройдет.

Альмандар. Чего кричишь? Никто тебе не говорит, что не подпишусь. Давай сюда свою бумагу.

Посланник *(вынимает бумагу из кармана и раскладывает ее перед Альмандаром).* Разборчиво подписывайся.

Альмандар. В каком месте? Здесь?

Посланник. Здесь.

Альмандар. Я же писать не умею, вот в чем загвоздка.

Посланник. Не хитри. Председателем работал.

Альмандар. Так, дорогой, тогда время другое было.

Посланник. Иди, сам буду твоей рукой писать.

Альмандар. Не прикасайся, арабскими буквами смогу написать «Альмандар». Подожди чуток. Медовухи выпьем.

Посланник. Нет, Альмандар.

Альмандар. С медовухи-то что случится?

Посланник. Знаю я тебя. Медовухи выпить предлагаешь, а сам какую-нибудь новую каверзу задумал.

Альмандар. Да нет. Что ты в самом деле? Иди, садись, не стой как пугало. *(Наливает в кружку медовухи.)* На, выпей за мое здоровье.

Посланник. Нет, нет... Во-первых, мне нельзя, во-вторых, как же пить за твое здоровье? Я тебе не здоровья и долгих лет желать пришел.

Альмандар. Тогда выпей за мою бессмертную душу. Не тани, мне еще повестку подписывать.

Посланник. Если так... *(Отпивает из кружки медовухи.)*

Альмандар. Вот и отлично. *(Наливает и себе. Отпивает.)* Вот хорошо. Ну, как, понравилось?

Посланник. Знаю уж, с плохого-то до девяносто одного не проживешь.

Альмандар. Конечно. Давай еще по одной. Больше не свидимся, чтобы так по душам посидеть, поговорить. Потом будешь вспоминать, рассказывать, как славно мы посидели.

Посланник. Чуть-чуть. *(Альмандар наливает, Посланник выпивает. Альмандар наливает себе и тоже выпивает.)*

Альмандар. Вот теперь можно и поговорить.

Посланник. Говорил же, что снова хитрить будешь, тянуть...

Альмандар. Ладно тебе, Посланник, друг сердечный. Сколько ждал, немного еще потерпи. Спеть тебе?

Посланник. Только не про ворону.

Альмандар. Не нравится песня?

Посланник. Она меня пугает.

Альмандар. Ага, значит и тебя испугать можно. Не понимаешь ты, дурачок, смысла песни. В жизни Альмандар не пел, чтобы кого-то напугать. Ладно, черт с тобой, спою другую.

Напеваю я: бырдый,
Бырдый, бырдый и шырдый;
Я пою, а тебе не любо,
Спой, попробуй, сам такую.

Ну, как?

Посланник. Пойдет.

Альмандар. Тогда слушай.

Напеваю я: бырдый,
Бырдый, бырдый и шырдый;
Эх, не пел бы я шырдый,
Да вот слушатель дурак.

Это как?

Посланник. Я, Альмандар, как только пришел к тебе, ты меня понимаешь, да? Все делаю так, как ты скажешь, ты меня понимаешь? А ты все время надо мной издеваешься, ты меня понимаешь? Насмехаешься надо мной, понимаешь? Так же нельзя. Так нельзя, Альмандарчик. Я же тебя люблю. С теми, кто мне не нравится, у меня разговор короткий. (Альмандар громко смеется.) Ну, чему ты смеешься, зачем смеешься?

Альмандар. Смешно.

Посланник. Чего тут смешного. Ну, скажи, что тут смешного?

Альмандар. Смерть. Смерть смешна.

Посланник. Ничего в ней смешного и веселого нет.

Альмандар. Смешно. Человек на спутнике взобрался на седьмое небо, облетел всю землю. Проносится перед самым носом Посланника смерти, а возвратившись на землю, умирает от какого-то пустяка. Разве это не смешно? Эх, вот такие вот дела... Ладно я, мне уже можно, молодые же умирают, здоровые и крепкие!

Во саду ли во огороде
Девуца гуляла...

Ты понимаешь, что это «во саду ли в огороде»? Знаешь что это? Не знаешь. А я знаю.

Посланник. Нравишься ты мне, Альмандар. Клянусь, я бы тебя и пальцем не тронул... Что поделать... Подойди-ка, Альмандар, дай обниму тебя и расцелую...

Альмандар. Давай уж без этого, Посланник.

Посланник. Не любишь ты меня, Альмандар, знаю. За врага держишь. Эх!.. (*Укладывается на камзоле Альмандара и с храпом засыпает.*)

Альмандар подходит к нему и, убедившись, что тот крепко спит, выдергивает из-под него свой камзол и исчезает.

Занавес.

ВТОРОЕ ДЕЙСТВИЕ

Интермедия

На сцене то же, что и в прологе. Ангел смерти и Секретарша.

Ангел смерти. Есть известия от Посланника смерти номер тысяча пятьсот пятьдесят?

Секретарша. Нет.

Ангел смерти. Где его носит? Прошло двенадцать часов, а от него ни слуху, ни духу. Альмандар до сих пор жив. Что это такое?

Секретарша. Не знаю. Может, деревню Альдермеш не найдет?

Ангел смерти. Что за глупости! У него в кармане карта земной поверхности.

Секретарша. Вы же и сами не могли найти на карте Альдермеш.

Ангел смерти. Слишком много знаете. Идите, занимайтесь своими делами. *(Секретарша уходит, входит Посланник.)*

Посланник. Разрешите?

Ангел смерти. А, наконец-то. Где Альмандар?

Посланник *(опускает голову)*. Нет его.

Ангел смерти. Как это нет?

Посланник. Пожалел.

Ангел смерти. Что-о-о?!

Посланник. Пожалел. Здоровый, крепкий, замечательный человек.

Ангел смерти. Что за чушь несешь?

Посланник. Это не чушь, это чистая правда!

Ангел смерти *(подбегает к Посланнику смерти)*. Ты!.. Ты вместо того, чтобы привести Альмандара, чем там занимался? Что это? Что это такое?! *(В это время слышится звонок телефона. Ангел смерти достает из кармана телефон.)* Да, слушаю. Сейчас. Даже

это без меня сделать не можете. (Посланнику смерти.) Никуда не уходи, жди меня здесь. (Быстро уходит.)

Входит Секретарша.

Секретарша. Попало?

Посланник. Перепало чуток.

Секретарша. Что задержался-то?

Посланник. Хотя бы ты не допрашивай.

Секретарша. А я знаю.

Посланник. Что знаешь?

Секретарша. Ты потерял Альмандара.

Посланник. Откуда знаешь?

Секретарша. Я все знаю.

Посланник. Где Альмандар?

Секретарша. Сказать?

Посланник. Чего ломаешься? Видишь же мое положение.

Секретарша. Вижу. Я много чего вижу. И... И за все это за тобой должок. Сегодня перебирала бумаги и обнаружила много чего интересного про тебя. Шеф посылал тебя к Альмандару 70, 60, 45 лет назад. А ты...

Посланник. Тише ты.

Секретарша. Почему-то шеф тогда не заметил твоей оплошности... А сейчас забыл.

Посланник. Тише, говорю.

Секретарша. Не бойся, я ему не сказала.

Посланник. Надо было.

Секретарша. Я не доносчица. Я уважаю тебя за то, что ты не лебезишь перед Азраилом.

Посланник. Спасибо. Раз такое дело, скажи, где Альмандар?

Секретарша. В Антоновке. У старика по имени Евстигней.

Посланник (находит на карте Антоновку). Ты погляди, куда сбежал, старая лиса. Спасибо тебе. На этот раз тебе не удастся улизнуть, Альмандар.

Секретарша. Так беспокоишься об Альмандаре. Почему?

Посланник (запальчиво). Беспокоюсь? Да, беспокоюсь! Разве не имею на это право? Если хочешь знать, дорогуша, мир построен не только на смерти. Надоело! Если бы мог, то поменялся бы местами с Альмандаром. Кто мы с тобой такие? Что толку от нашего бессмертия? Все что умеем: горе, несчастье, слезы.

Секретарша. О-го! Ты вернулся совсем другим.

Посланник. К сожалению, не могу, не могу измениться. А если б мог, я бы не отдал Альмандара шефу.

Секретарша. Альмандар, да Альмандар. Кто он такой? Ученый, сделавший потрясающее открытие? Или — популярный певец?

Посланник. Нет.

Секретарша. Тогда футболист или хоккеист?

Посланник. Нет.

Секретарша. Может...

Посланник. Нет.

Секретарша. Или...

Посланник. Нет.

Секретарша. Кто же он? Что он такого выдающегося сделал?

Посланник. Ничего особенного. Самый обычный человек. Но я не встречал больше такого человека, который бы так ценил жизнь, так любил ее. Даже в самые тяжелые годы он не растерял вкуса к жизни, приподнятости духа. Он радуется своим односельчанам, они смотрят на него с надеждой. Стоит им побеседовать с ним, как сразу забывают — хотя бы на время о своих бедах. Надеются, что и они доживут до возраста Альмандара. Мало этого? Э, да что говорить, много мы с тобой в этом понимаем.

Секретарша. А зачем понимать? Может быть, это к лучшему, что не понимаем.

Посланник. Может быть. И все же...

Секретарша. Тем не менее знай, шеф на этот раз не забудет.

Посланник. Понял.

Секретарша. Идет... Я тебя уважаю, поэтому решила предупредить.
(Уходит.)

Ангел смерти (входит). Отправляйся в Альдермеш. И без Альмандара не возвращайся, не то я тебе такое устрою, никогда не забудешь!

Свет гаснет.

III картина

Сад старика Евстигнея в Антоновке. Евстигней занят делами на своей пасеке. Услышав крик: «Ястегней!» — снимает сетку.

Альмандар (его еще не видно). Ястегней!

Евстигней. Кто там?

Альмандар. Кто такой, знаешь? Не знаешь — маклашки получишь!

Евстигней. Альмандар?

Альмандар (выходит из-за деревьев). Гости пришел — чай давай, девка давай.

Евстигней (отложив сетку идет к Альмандару). Шайтан! Как дела, Альмандар! Хорошо? (Здороваются.)

Альмандар. Хорошо! Сам-то как?

Евстигней. Хорошо! Очень хорошо! Откуда пришел?

Альмандар. Из деревни. Своей деревни. Тебя давно не видел.

Евстигней. Хорошо! Очень хорошо! Давай, иди сюда, присаживайся. Я вот думал тебя провести. Да вот пчелы, мед нужен. Меда много. У тебя мед есть?

Альмандар. Много. Год хороший, дождь был, и солнце, и цветы, и пчелы туда-сюда много летали. У тебя кислый мед есть? У меня есть. Альмандар кислый мед пил. Посланник бежал. Посланник спал, Альмандар к Ястегнею бежал.

Евстигней. Посланник? Что за Посланник?

Альмандар. Смерти. Пришел. Говорит, старик, давай. Альмандар, давай. Туда-сюда, умирать пора. Я тоже туда-сюда. Бежал к тебе. Песни петь будем, гулять будем.

Евстигней (смеется). Балагур. Хорошо! Очень хорошо! Мед есть, Альмандар есть, Евстигней есть, старуха есть.

Альмандар. Старухи не надо, девка давай. Три верст пришел, девка нет — обратно бежать будем.

Евстигней. Не-ет! Дорогой Кунак! Друг мой! Альмандар!

Альмандар. Много лет знакомы! Хорошо знакомы.

Евстигней. Давай, Альмандар, заходи в избу.

Альмандар. Изба не надо. Здесь хорошо. Старуха не надо, чай не надо, кислый мед не надо. Песня нужна. Садись, песня петь будем. Во саду ли в огороде. Давай, Ястегней. *(Поет.)*

Во саду ли в огороде...

Давай, Ястегней.

Евстигней *(гует. Альмандар с удовольствием слушает).*

Во саду ли в огороде

Девуца гуляла.

За ней ходит, за ней ходит

Удалой молодчик,

За ней носит, за ней носит

Дороги подарки.

Альмандар. Спасибо, Ястегней. Спасибо. Хорошо мы прожили, а? С песней всю жизнь. Не сдавались. Сколько лет вместе! Шестидесят лет вместе, ты подумай, а! Помнишь, как-то на сенокосе мы все вместе плясали, я обнял Маручку из вашей деревни? Юзумбике меня потом заругала, бессовестным назвала. А еще помнишь, когда в наши края пришли белые, мы вместе в лесу наших отыскали и ушли с ними? А еще спас меня от смерти, когда мы строили колхозы, помнишь, во время войны...

Евстигней. Да, много было и прошло.

Альмандар. Мало, Ястегней. Очень мало. Как жить хочется, Ястегней! Вот бы сейчас лет пятьдесят было, а? Так жизнь хороша, Ястегней. Не хочется уходить. Смерть пришла ко мне, поэтому я пришел к тебе, пешком пришел, попрощаться с тобой хочу. Смерть пришла, понимаешь?

Евстигней. Ерунду не говори, Альмандар.

Альмандар. Не ерунда это, я чувствую. Ты же знаешь, я никогда не ныл. Я любил жить, и жил с удовольствием. Терпеть не могу

нытиков. И не плакаться я пришел. Нет. Даже с Посланником смерти разговаривал шутя.

Евстигней. Правильно, так и надо. Я тоже, знаешь, маху не давал. Поживем еще, Альмандар.

Альмандар. Да. Я обрадовался, увидев тебя в добром здравии. Как здоровье, Ястегней?

Евстигней. Дело молодое.

Альмандар. Вот именно, держись. Ты же меня на шесть лет моложе.

Евстигней. Молокосос.

Альмандар. Точно! Давай, споем.

Евстигней (напевает). Красна птица — серая ворона...

Альмандар. Именно так.

Красна птица — серая ворона,
Зачем на дубе ты сидишь?
Если не знаешь, так зачем
Выбираешь ты верхушку дуба?

Помнишь, Ястегней, как пришла похоронка на твоего Ивана и моего Хайретдина? В один день...

Евстигней. Да-а...

Альмандар. Пошли к нам, Ястегней. Пусть поищет меня Посланник. Он будет меня искать, а мы погуляем... На моей даче погуляем, я в своем саду городскую дачу построил.

Евстигней. Не-ет, Альмандар. Ты мой гость. В моей избе ночевать будешь.

Альмандар. Твоя сноха заругает.

Евстигней. Не-ет. Сноха хорошая. Любит тебя. Посиди немного, скажу-ка... (Уходит.)

Альмандар одевает сетку Евстигнея и идет к ульям, но внезапно обессилев, останавливается. Появляется Посланник.

Посланник. Значит так, Альмандар. Сбежал?

Альмандар (снимает сетку и садится на землю). Не успел подумать, что это вдруг со мной случилось, а это ты, оказывается.

Посланник. Да, ваш покорный слуга. Говорил же тебе, от меня не убежишь. Пошли, возвращаемся в Альдермеш.

Альмандар. Давай сюда свою бумагу, подпишусь и отвяжусь от тебя, проклятого.

Посланник. Нет, сначала вернемся в Альдермеш.

Альмандар. Тебе-то какая разница?

Посланник. Там ты заставил меня строгать доски, заколачивать гвозди. И расчет там будем делать.

Альмандар. У меня сил нет на обратную дорогу.

Посланник. Не хитри. Пошли, Альмандар, по-хорошему. Не будем ссориться из-за пустяков. Вставай, мне все равно, где ты подпишешься, для тебя же стараюсь. В своем доме, в лачужке, которую ты начал строить...

Альмандар. Думаешь, так лучше? Ладно, пусть Ястегней выйдет, попрощаюсь с ним.

Посланник. Может быть, не стоит?

Альмандар. Почему?

Посланник. Как почему... Сам подумай. Он тоже не молод, увидит, что тебе стало плохо, расстроится. Ты же не хочешь, чтобы люди расстраивались.

Альмандар. Это верно.

Посланник. Вставай. Пойдем потихоньку. Что тебе стоит пройти три версты. А чтобы тебе полегче было, я пойду немного в стороне.

Альмандар (встает). Что-то очень сладко поешь на этот раз.

Посланник. Разве дело в том, как говорю? Я рассердился на тебя за твое бегство, но все равно восхищаюсь тобой. В девяносто один решиться пройти три километра пешком — это какое мужество надо иметь! Ты, наверно, забыл, что тебе еще и возвращаться надо будет. Ну как? Оклемайся немного? Может, в самом деле подождешь, когда Евстигней выйдет? Помог бы довести тебя до деревни.

Альмандар. Нет, не люблю никого беспокоить. Пошли.

Не спеша уходят из сада. Входит Евстигней.

Евстигней. Альмандар. Ты где? Шалишь все? Вот, балагур!

Свет гаснет.

IV картина

Сад Альмандара. На полу недостроенной лачужки сидят Альмандар и Посланник. Время — ночь. Слышны звуки гармошки, поющие голоса.

Посланник. Полежи, отдохни, Альмандар. Дорога утомила тебя.

Альмандар. Ума палата. Уговариваешь отдохнуть, чтобы усыпить навсегда?

Посланник. Что ты в самом деле! За кого меня принимаешь? Это ты все время меня обманываешь, а я с тобой всегда начистоту говорю. Разве я тебя трону, пока ты не подпишешься... Попадет за тебя. Но все равно последнюю ночь я дарю тебе.

Альмандар. Чего-то ты мудришь.

Посланник. Честное слово. Я не хочу забирать тебя ночью. Уйдешь на рассвете, в начале нового дня. Твоя душа всегда была полна света, значит, и уйти ты должен в светлое время. Так что, сегодня ночью ты можешь делать все, что захочешь.

Альмандар. Летняя ночь так коротка, что можно успеть за это время?

Посланник. Подумай. Может, надо что-то исправить, покаяться.

Альмандар. Нет. Я никогда не делал ничего такого, в чем бы потом раскаивался. Все, что задумал и начал делать, завершил. Недоделанной остается только вот эта лачуга и еще... еще... Мир вот этот остается. Несовершенный мир. Хотелось бы достроить его так, чтобы всем в нем было хорошо. Пусть нельзя избежать смерти, пусть хотя бы люди доживали до моих лет и умирали своей смертью. Не сгорали.

Посланник. Что-то ты совсем расклеился, Альмандар? Так весело было с тобой, и вдруг угас. Не кисни, не вешай носа! Вставай, достроим твою лачугу.

Альмандар. Не надо ночью шуметь, нехорошо это. Люди спят.

Посланник. Что же делать с тобой?

Альмандар. Давай свою бумагу.

Посланник. Альмандар...

Альмандар. Давай, тебе говорят.

Посланник. Зачем ты так... Я же сам тебе предлагаю...

Альмандар. Только заруби себе на носу: не вздумай хвастать, что победил Альмандара, заставил его подписаться. Я сам подписываюсь.

Посланник. Хотя бы с сыном, со снохой, с внучкой попрощайся.

Альмандар. Пусть спят.

Посланник. Ладно, ничего не поделаешь. Только потом на меня не обижайся. *(Передает Альмандару повестку и карандаш.)* Альмандар, знал бы, как не хочу тебя уносить. Честное слово, так хочу тебе помочь. Только не знаю как. *(Вдруг его осеняет.)* Придумал! Придумал, Альмандар. Ты останешься в живых!

Альмандар *(бросив бумагу)*. Говори быстрее!

Посланник. Искандар! Твой сын Искандар! Фамилия у вас одна, имена похожи. Шеф не заметит. Все аккуратно сделаю. Искандар и сам давно ждет смерти. Сбегаю-ка я к нему, пусть подпишется.

Альмандар *(вскакивает)*. Что ты несешь?! Ты что такое придумал, злодей?! Моего единственного сына? *(Набрасывается на Посланника смерти.)*

Посланник. Что ты делаешь, пусти!

Альмандар. Ты на что меня толкаешь?

Хватает Посланника смерти за грудки. Посланник сопротивляется. Борются. Оба, обессилев, падают на землю, катаются, затем в изнеможении усаживается спина к спине и отдыхают.

Посланник. Можно подумать, для себя стараюсь.

Альмандар. Молчи!

Посланник. О тебе думаю, сам ведь пожить хочешь.

Альмандар. Молчи говорю!

Посланник. Молчу! Молчу! Иди к черту, будь по-твоему. Ума у тебя ни на грош. Все что умеешь, так это песенки про ворону распевать. Если хочешь знать, то ворона совсем неприглядная птица.

Альмандар. Ну и что. Она тоже живая.

Посланник. Кому она нужна?

Альмандар. Живет на свете — значит нужна.

Пауза.

Посланник. Прости, Альмандар. Я сглупил, что заговорил про Искандара. Забыл, что говорю с Альмандаром. Эх, жизнь... Во саду ли в огороде... Послушай, Альмандар, а Евстигней? Может быть, он подойдет?

Альмандар стремительно поворачивается к Посланнику смерти, тот, потеряв равновесие, падает.

Альмандар. Ты опять за свое?

Посланник (отодвигается). Все, все, больше не буду. Молчу. Только, не сердись. (Подняв с земли повестку.) Ладно, будь по-твоему. Все только так, как ты хочешь. Держи карандаш.

Альмандар берет повестку и карандаш, но в это время к заборчику подходят Гульфира и Мансур. Мансур стоит в отдалении от Гульфиры. Альмандар, позабыв о повестке, начинает прислушиваться к их разговору.

Мансур. Гульфира, и почему вы не родились в нашей деревне?

Гульфира. Такие странные вопросы задаете, Мансур.

Мансур. Нельзя?

Гульфира. А сами как думаете?

Мансур. Я не думаю.

Гульфира. Подумайте, прежде чем такие вопросы задавать.

Мансур. В деревне все так. Никто не раздумывает прежде, чем задать вопрос. Задают и все. В городе все думают и думают... Можно подумать, чем-то отличаются от нас. И у них пара ног, и у нас пара ног.

Гульфира. У курицы тоже пара ног, и у гусей.

Мансур (смеется). Умеете...

Альмандар. И ты тоже умей, растяпа. Чего зеваешь? В другое время вон какой герой.

Посланник. Подожди, Альмандар, давай послушаем.

Альмандар. Тебе-то зачем знать, о чем говорят парень с девушкой?

Посланник. Интересно же. Чем же разговор закончится?

Гульфира. Почему ушли с игрищ?

Мансур. Вы же тоже ушли.

Гульфира. Мало ли что я делаю. Мне дедушка Альмандар сказал, смотри у меня, чтобы до десяти дома была!

Альмандар. Ты, посмотри на эту пигалицу, обманывает и не краснеет.

Мансур. Дедушки Альмандара нет дома. Я видел его, он пошел в Антоновку. Он оттуда обычно через два-три дня возвращается.

Альмандар. Молодец!..

Мансур. Он мне сказал, мол, твоя Гульфира приехала.

Гульфира. Как это твоя?

Альмандар. Эх, не рассчитал ты, парень.

Посланник. Потихе ты!

Альмандар. Не могу потихе, это же моя правнучка.

Мансур. Не знаю, дедушка Альмандар так сказал.

Гульфира. Ему за это попадет. Хорошо, Мансур, до свидания, мне пора, спать хочу.

Мансур. При разговоре с парнем нельзя говорить, что хочешь спать.

Гульфира. Почему?

Мансур. Это нехорошо, некультурно. Деревенские девушки так не говорят.

Гульфира. Тогда идите к деревенским девчатам.

Мансур. Ну, зачем же вы так?

Гульфира. Что вы все пристаёте? Как только приеду — так и пристаёте.

Мансур. Потому что хочу видеть и разговаривать... Потому и жду так вашего приезда.

Гульфира. Может, еще вздумаете сказать, что влюбились?

Мансур. Нет. Зачем думать — сказать или не сказать: люблю. Надо подумать, прежде, чем сказать: не люблю.

Гульфира. Интересно... А почему?

Альмандар. Разговаривают совсем по-другому, не так, как в наши времена. Хороший разговор.

Посланник. Чего тут хорошего! Тырк-пырк.

Альмандар. Дело в том, что в наше время только мы, парни, говорили. У женщины язык только через десять лет после замужества развязывался. Ночью старались подальше, на краешек постели отодвинуться. Что за радость обнимать женщину, которая тебя боится? Пусть сама скользнет в твои объятия, и сама немножко поругает.

Посланник. Старый повеса ты, Альмандар.

Альмандар. А как же!

Гульфира. Почему? Чего молчите?

Мансур. Скажу, если будете говорить мне «ты».

Гульфира. Ты сам начал на «вы».

Мансур. Я хотел по-культурному...

Гульфира (смеется). Умираю! Уморишь ведь совсем.

Мансур. Дело обстоит вот как, Гульфира. Для того, чтобы сказать «люблю» не надо думать, потому что говоришь то, что у тебя на душе. А вот прежде чем сказать «не люблю», надо хорошенько подумать. Потому что можешь ошибиться. А если скажешь «не люблю», то сказать «люблю» будет уже сложнее.

Гульфира. Можно ошибиться, и «люблю» сказав.

Мансур. Душа не ошибается.

Гульфира. Спасибо за лекцию, буду иметь в виду. Ты когда в армию уходишь?

Мансур. Почему ты об этом спрашиваешь?

Гульфира. Спокойно бы ходила по деревне.

Мансур. В этом году избавишься, а через два года все равно появлюсь.

Гульфира. Через два года в деревню приезжать не буду.

Мансур. Куда же будешь ездить?

Гульфира. В этом году поступаю учиться. Стану студенткой, буду со студотрядами ездить.

Мансур. А сможешь поступить?

Гульфира. Я же не ты. У меня одни «пятерки».

Альмандар. На меня похожа, любит прихвастнуть. Правильно, дочка, не сдавайся. Твой дедушка тоже маху не давал.

Мансур. Ты, Гульфира, говоришь, когда от меня избавишься, а сама радуешься, когда меня видишь.

Гульфира. Откуда знаешь?

Мансур. Мансур все чувствует. И в деревню ты из-за меня приезжаешь.

Гульфира. Вот это неправда.

Мансур. Не спеши говорить, что неправда, Гульфира, все равно придется признаться.

Гульфира. Смотри какой!

Мансур. Такой! Я раньше все стеснялся. Сейчас... В армию ухожу. А там стеснительных не любят. Ты не обижайся, что говорю про то, что ты из-за меня в деревню приезжаешь. Что тут такого! Я тоже жду твоего приезда, скучаю. И ты чувствуешь, что я скучаю.

Гульфира. Умираю!!!

Мансур. Я тебя спрашивал, почему ты не родилась в нашей деревне?

Гульфира. Спрашивал.

Мансур. Если бы ты родилась в нашей деревне, выросла здесь, мы бы все время были вместе. Вышила бы мне платочек, когда я уходил в армию...

Гульфира. Умираю, сейчас платочков и здесь, в деревнях, не вышивают.

Мансур. Ты бы вышила, Гульфира.

Альмандар. Правильно! Вышила бы. Если я полюбил по-настоящему, я бы... из песка веревку бы свил!

Посланник. Ну и где веревка?

Альмандар. Какая веревка?

Посланник. Не любил ни разу?

Альмандар. Ах, ты про это. Я же не дурак, веревки из песка вить, я вилами по воде писать не мастер. Да... Но когда родился Искандар, такую колыбельку сделал! А до того топор даже в руки не брал, а получилась не колыбелька, а соловьиное гнездышко.

Гульфира. Мансур... Ты... Ты почему мне... не говоришь, что любишь?

Мансур. А ты в ответ скажешь, что не любишь меня...

Гульфира. А я прежде подумаю.

Мансур (обнимает Гульфиру). Люблю, Гульфира.

Альмандар (не знает что делать от радости). Поцелуйтесь же быстрее. Что тянете!

Посланник. Тише, тише, Альмандар. (Увидев, что Гульфира и Мансур целуются.) Эх, почему я не родился человеком!

Гульфира (отодвигается от Мансура). Правда, Мансур?

Мансур (кричит изо всех сил). Люблю! Лю-ю-ю-люб-лю-ю-ю!

Гульфира. Что ты делаешь, дурачок!

Мансур (поет).

Причесал бы я твои кудри
Гребнем из самой Уфы;
Сердце мое разрывается
Лишь от взгляда одного.
Я нашел уфимский гребень
У реки, у Агидели;
На всю жизнь ты привязала
Мысли мои к себе.

Гульфира. Что ты, Мансур! Люди услышат!

Мансур. Никого нет, Гульфира, мы одни с тобой на всем белом свете!

Альмандар (кричит так, чтобы его услышала Гульфира и Мансур.) А я?! Меня куда денете? Вот я — свидетель! (Мансур и Гульфира услышав Альмандара исчезают. Альмандар встает в полный рост.) А я?! Я еще есть на этом свете! Я жив! Уходи, Посланник. Уйди пока! Эх!.. (Напевая песенку Мансура, ходит по саду.)

Кто причесал твои кудри
Гребнем из самой Уфы;
Говорят, что жизнь тяжела,
Кто же ее приподнял.
Потерял уфимский гребень
Собираясь кудри причесать...

В сад выходит Оммия. Удивленно смотрит на Альмандара. Альмандар продолжает петь и подболевшись подходит к ней.

Как прекрасна родная сторона,
И нелегка жизнь на чужбине.

Оммия. Умом, что ли, тронулся? Дома же тебя не было. Сказали, что в Антоновку ушел. Когда успел вернуться? Надо же, а!

Альмандар. Спой вместе со мной, сноха!

Оммия. Прости меня, Аллах. *(Почти бегом уходит.)*

Альмандар. Невежа! *(Идет к лачужке и приговаривает.)* Не чувствует вкуса жизни. Такие молодые и спать ложаться вместе с курами. Эх, если бы я был на двадцать лет моложе! *(Садится на пол лачуги.)* На тридцать!.. На сорок... Пятьдесят... Шестьдесят... Семьдесят...

Из-за яблонь выходит Юзумбике с коромыслом на плечах. Она лицом, голосом похожа на Гульфиру. Одежда только другая.

Альмандар. Юзумбике!

Юзумбике *(останавливается, закрывает лицо платком).* Кто это?

Альмандар. Это я, Юзумбике, Альмандар.

Юзумбике. Что делаешь на мостках, Альмандар?

Альмандар. Охраняю луну.

Юзумбике. Луну? Разве ее могут украсть? Она так далеко, кто ее достанет?

Альмандар. Луну — на земле. Охраняю луну с коромыслом на плечах и парой расписных ведер, Юзумбике.

Юзумбике. Неужели меня?

Альмандар. Разве ты — луна?

Юзумбике. Болтун. Уйди, не сиди на дороге.

Альмандар. А если не уйду, что будешь делать?

Юзумбике. Сброшу тебя в воду.

Альмандар. Потом достанешь и развесишь на веревке, чтобы подсох?

Юзумбике *(смеется).* Ты, наверно, дурачок. Ночью один сидишь на мостках.

Альмандар. Ты вон тоже одна ночью за водой пришла. Не побоялась.

Юзумбике. Днем времени нет.

Альмандар. И у меня нет.

Юзумбике. Мой папа тебя хвалит. Говорит, что за десятерых работаешь. Видел, как косишь!

Альмандар. Тогда дело выгорит.

Юзумбике. Какое дело?

Альмандар. Если посватаюсь к тебе, твой отец не откажет.

Юзумбике. Отец не любит сватов, говорит, пусть мои дочери выберут себе мужей по сердцу.

Альмандар. Еще лучше, осенью свадьбу сыграем.

Юзумбике. Я не собираюсь выходить за тебя.

Альмандар. Почему?

Юзумбике. Ты такой странный. Тебе нельзя верить. Всем деревенским девушкам подмигиваешь.

Альмандар. Здесь есть свой секрет, Юзумбике. Другим девушкам я, вроде, подмигиваю, на самом же деле смотрю на них одним глазом, а на тебя люблюсь в оба.

Юзумбике. Почему?

Альмандар. Другие девушки как овцы, стадом бродят, своей тени боятся. Одна ты, как козочка, ни на кого внимания не обращаешь, одна по самой середке улицы ходишь.

Юзумбике. Отец так велит. Говорит, Аллах не дал мне сыновей, так пусть дочери не будут забитыми, никому, говорит, не дам их в обиду.

Альмандар. Поэтому тебя дразнят парнишкой?

Юзумбике. Пусть. Мне все равно.

Альмандар. Иди, садись рядом со мной, Юзумбике.

Юзумбике. Зачем?

Альмандар. Посмотрим, как водяная расчесывает свои волосы.

Юзумбике. Вдруг кто-нибудь увидит...

Альмандар. Ты же никого не боишься.

Юзумбике. Я не боюсь, когда одна.

Альмандар. Пусть только кто попробует хоть слово сказать, я ему покажу, где раки зимуют... Что смеешься?

Юзумбике. Ты не злой.

Альмандар. Тебе злые нравятся?

Юзумбике. Нет. Ну их — злых. (*Садится на пол лачужки, подалее от Альмандара.*)

Пауза.

Альмандар. Знаешь, почему луна так ярко светит, Юзумбике?

Юзумбике. Не знаю, Альмандар.

Альмандар. Это облака ходят и все трутся, отполировали до блеска.

Юзумбике с удовольствием смеется.

Почему звезды мерцают тоже не знаешь?

Юзумбике. Не знаю.

Альмандар. На мостках сидит красивая, как картинка девушка, вот они и щурятся, гадают, кто это такая.

Юзумбике. Дурачок!

Пауза.

Альмандар, когда мы состаримся луна будет так же светить?

Альмандар. Нет.

Юзумбике. А как?

Альмандар. Я достану ее и прибью к крыше нашего дома.

Юзумбике. Не говори так, Альмандар. Луна нужна и другим.

Альмандар. Хорошо, не буду трогать, пусть висит.

Юзумбике. Мы постареем, Альмандар?

Альмандар. Только несчастные стареют.

Юзумбике. Мы умрем, Альмандар?

Альмандар. Нашла о чем говорить.

Юзумбике. О чем же нам говорить?

Альмандар. Только несчастные умирают.

Юзумбике. Нельзя обойти то, что предписано Аллахом.

Альмандар. Не знаю, что там предписано, я читать не умею.

Юзумбике. Не говори так, Альмандар.

Альмандар. Что ты как жена муллы рассуждаешь? Чурту-матыр.

Юзумбике. Что такое чурту-матыр?

Альмандар. Отец в Антоновке, у русских мужиков научился. Так говорят, когда злишься.

Юзумбике. Не сердись, Альмандар. Мне этих слов не говори.

Альмандар. Не выводите меня из себя, не буду говорить.

Слышен голос петуха.

Юзумбике (*встает*). Скоро рассвет, петухи поют.

Направляется в ту сторону, откуда пришла. Альмандар смеется.

Юзумбике (*поворачивается*). Почему ты смеешься, Альмандар?

Альмандар. Забыла воды набрать.

Юзумбике. Ну, тебя... Выходи.

Альмандар. А ты пройди мимо меня.

Юзумбике. Мостки узкие — упаду.

Альмандар. Я удержу.

Юзумбике. Ой.

Альмандар. Трусиха.

Юзумбике. Сам ты трус. (*Встает на пол лачужки.*) Руками не прикасайся, хорошо?

Шагает по полу. Альмандар стоит на краю. Уступая дорогу Юзумбике, встает на одну ногу.

Альмандар. Быстрее набирай воды, нога устала.

Голос Юзумбике. Не шали, упадешь.

Сразу после этих слов Альмандар покачнувшись встает на обе ноги. В сад выходят Оммия и Искандар.

Оммия. Вот, посмотри своими глазами.

Альмандар. Смотрю, Юзумбике, смотрю.

Искандар (*подходит к Альмандару*). Папа...

Альмандар (пристально смотрит на Искандара). Сынок, это ты?

Искандар. Я, папа, я...

Альмандар. Я только что разговаривал с твоей мамой.

Омния. Только этого нам не хватало.

Альмандар. Сноха, и ты здесь?

Омния (со страхом). Здесь, папа, здесь.

Альмандар. Не сердись, сноха.

Омния. Не сержусь, папа, не сержусь.

Альмандар. Я же никогда не обижал тебя грубым словом. И ругал тебя по-свойски, любя.

Омния. Да, папа, да...

Альмандар. Сладко говоришь. Совсем как соловушка поешь. Сорок лет свои способности прятала от меня.

Искандар. Папа, пойдем домой.

Альмандар. Ругаться со мной доставляло удовольствие, а, сноха? Твой бестолковый муж за день ведь и трех слов не свяжет. А женщине надо разговаривать. Правду я говорю, сноха?

Омния. Правду, папа, чистую правду. (*Шепотом Искандару.*) Детям надо сообщить.

Альмандар. О чем говоришь, сноха?

Омния. Тебя хвалим, папа.

Альмандар. Правильно. А то смотри у меня, сноха. Идите, садитесь ко мне поближе. (*Садится на пол лачужки.*) Сынок, ты садись по правую руку, а ты, сноха, присаживайся слева.

Омния. Сядем, папа, конечно сядем.

Усаживаются. Омния старается сесть подальше.

Альмандар. Поближе, сноха. Вот так. Видите, дети, светает. Скоро появится солнце. (*Искандару.*) Ты почему так легко одет? В это время на улице прохладно. (*Снимает с себя камзол и накидывает его на плечи Искандара.*)

Омния. Папа, у тебя ничего не болит?

Альмандар. Душа не на месте. Летает как птица.

Оммия. Вот как... А ты знаешь, где находишься, что делаешь?

Альмандар. Сноха, иди позови Хамдебану.

Оммия. Хамдебану?... Она, наверно, спит.

Альмандар. Кто же спит на рассвете?

Оммия. Все. Тебе бы тоже полежать... Полегчает...

Альмандар. Делай, что тебе говорят.

Оммия. Искандар, что делать?

Искандар. Иди, позови.

Оммия. О Аллах... *(бормоча себе под нос идет к садовой калитке, там встречает Гульфиру и Мансура.)* Где ты ходишь? Дедушка Альмандар...

Гульфира. Что случилось?..

Оммия. Случилось... Умом тронулся. Иди, позови бабушку Хамдебану.

Гульфира. Зачем?

Оммия. Знаешь ведь. Жениться собрался. Умираю, вот посмешище! Вот оно как бывает, если не сумеешь вовремя помереть. Иди, позови, пусть порадуетя.

Альмандар. Сноха, не перепоручай то, что тебе велено сделать.

Оммия. Умираю. Все слышит. О Аллах... *(Уходит.)*

Гульфира *(забегает в сад к Альмандару)*. Дедушка...

Альмандар. А где наш любимый?

Гульфира. Дедушка...

Альмандар. Иди, позови.

Гульфира. Там никого нет.

Альмандар. Позови.

Гульфира идет к калитке и зовет Мансура. Мансур несмело подходит к Альмандару.

Альмандар. Что стоишь, как будто украл что-то?

Мансур. Здравствуйте, дедушка Альмандар, здравствуй, дедушка Искандар.

Альмандар. Здравствуем, что нам еще делать. Как ты сказал? Мы вдвоем на всем белом свете? Хорошо сказал, молодец. Смотри у меня, если впустишь третьего между вами, уши откручу. Вот, Искандар, это жених твоей внучки. Знал?

Искандар. Папа...

Альмандар. Да чего я тебе говорю, как будто не знаю, кто ты такой. (Гульфира). Ты очень похожа на свою прабабушку, дай Аллах, будешь такой же счастливой. Иди, садись ко мне. И ты, жених... Тебя же Мансур зовут?

Мансур. Мансур.

Альмандар. У тебя же есть братишка — Ильсур?

Мансур. Есть.

Альмандар. Где он?

Мансур. Спит, наверно.

Альмандар. Приведи.

Мансур. Сюда?

Альмандар. Если говорю: приведи, наверно, сюда.

Гульфира. Дедушка...

Альмандар. Если не сможешь разбудить, принеси его. Иди, дорогой, иди. Мужчина не заставляет себя упрашивать.

Мансур уходит.

Искандар. Папа, пойдем домой.

Альмандар. Я позвал в сад гостей, а теперь уйду в дом? Разве это правильно, дочка?

Гульфира. Дедушка, ты же притворяешься?

Альмандар. Что ты сказала?

Гульфира. Ты же просто шалишь?

Альмандар. Твой дедушка всю жизнь шалил, доченька.

Около садовой калитки Хамдебану и Оммия.

Оммия. Что поделаешь, Хамдебану. И раньше умом не блистал, теперь и того лишился. Стыд, срам, что поделаешь.

Хамдебану. Не будем думать о плохом.

Альмандар. Почему не проходишь, Хамдебану!

Хамдебану. Прохожу, Альмандар-абый, прохожу.

Подходит вместе с Оммией к лачужке.

Альмандар. Спала, Хамдебану?

Хамдебану. Нет, Альмандар-абый, уже проснулась.

Альмандар. Одной не спится. Вот я тоже не могу уснуть.

Хамдебану. Поспишь еще, даст Аллах.

Альмандар. Скажи: поспим, Хамдебану.

Хамдебану. Ай Аллах...

Оммия. И не говори...

Альмандар. Так, значит, говоришь, не выйдешь за меня замуж, Хамдебану?

Хамдебану. Выйдем, Альмандар-абый, выйдем.

Альмандар. За кого?

Хамдебану. Как за кого... Ай Аллах... Вот выздоровеешь, и выйдем.

Альмандар. Разве я болею?

Хамдебану. Нет, Альмандар-абый, не дай Аллах.

Альмандар (*вдруг начинает смеяться. Остановившись.*). Ну, сноха! Все хочешь свекра больным выставить. Не болею я, Хамдебану, здоров, как бык.

Хамдебану. Конечно... Конечно, Альмандар-абый.

Альмандар. Иди, сядь рядышком. Ты, сынок, подвинься, нечего тебе слушать, как молодые воркуют. Садись, Хамдебану, поближе садись, не бойся, не трону.

Хамдебану. Сажусь, Альмандар-абый, чего мне бояться. (*Садится.*)

Альмандар. Если нечаянно тебя задену, залепи мне такую же пощечину, которой ты угостила теленка Закира, с нижнего конца деревни. Помнишь? В двадцать пять осталась ты вдовой и никого к себе не подпустила. Все время одна. Упрямая ты женщина, Хамдебану. Сколько я пытался сосватать, чтобы не проходила молодость без семьи, ругал тебя. Не послушалась. Приставал, чтобы за меня замуж

вышла — отругала. Спасибо тебе, Хамдебану, настояла на своем, не оскорбила ничем памяти мужа. Если бы я был в правительстве, я бы таких, как ты, Хамдебану награждал медалями за мужество. Ты меня слышишь, Гульфира?

Со стороны дома в сад выходит Евстигней.

Евстигней. Альмандар, ай, Альмандар!..

Альмандар. Здесь я, Ястегней.

Евстигней (*подходит к лачужке*). Ты — шайтан, Альмандар. Чего убежал? Выхожу в сад — тебя нет. Удивился. Нашел бригадира, уговорил дать лошадь, говорю, еду к Альмандару. Плохо, Альмандар, убежал. Приехал. В избу захожу — нет тебя. Слышу — в саду твой голос.

Альмандар. Садись, Ястегней. Вот, сидим, говорим. Сын, сноха, внучка, Хамдебану. День идет, солнце встает.

Евстигней (*остальным*). Здравствуйте?

Омния. Зрастуй, Ястегней. Старика не слушай. Один по саду ходит, песня поет. (*Увидев, что Гульфира смеется.*) Чему смеешься?

Искандар. Не умеешь говорить по-русски, Омния, лучше помолчи!

Омния. Только вы на все руки мастера.

Евстигней. Ничего! Все хорошо, сноха. (*Садится к Альмандару.*) Ну, как дошел? Беспокоился я за тебя.

Альмандар. Хорошо, Ястегней. Во саду ли в огороде. Спасибо.

Входит Мансур со спящим Ильсуром на руках. Старается разбудить мальчика.

Мансур. Просыпайся! (*Мнет Ильсуру уши.*) Давай!

Ильсур отбивается.

Альмандар. Тише! Не трогай ребенка.

Мансур. Не просыпается же.

Ставит Ильсура на землю. Мальчик садится на землю, трет глаза.

Альмандар. Разве так будят? (*Встает на колени перед Ильсуром.*) Что, спать хочется? Сон так сладок? Спи, спи.

Ильсур открывает глаза, смотрит на Альмандара.

Узнал? Это я. Конфет хочешь?

Ильсур. Не нужно.

Альмандар. Меду принести?

Ильсур. Не-ет.

Альмандар. А яблок?

Ильсур. Не надо.

Омния. Не мучай ребенка.

Альмандар. Ильсур, я ведь уйду.

Ильсур. Куда?

Альмандар. Далеко, больше не вернусь.

Ильсур. Не уходи.

Альмандар. Проснешься, не уйду.

Ильсур. Я не сплю.

Альмандар. Вот молодец. Ну-ка спой чего-нибудь.

Ильсур. Не хочу.

Альмандар. Тогда я спою?

Ильсур. Спой.

Альмандар *(наговаривает без мелодии)*.

Мы удальцы такие,

Такие, да эдакие:

Наши головы не рыбешки

Не пожарят, не съедят.

Ильсур *(улыбается)*. Не так.

Альмандар. А как?

Ильсур. Ты знаешь, просто так притворяешься.

Альмандар. Да нет. Забыл. Поэтому тебя и позвал.

Ильсур. Смеешься.

Альмандар. Не смеюсь!

Ильсур *(тоже без мелодии)*.

Мы удальцы такие,

Такие, да эдакие:

Мы годимся для всего —

Не ржавая железка.

Альмандар. Молодец! Давай, теперь спой...

Ильсур. Яблоко дай.

Альмандар. Яблоко? Дам. Сам возьми любое.

Ильсур. Нет, ты сам дай.

Альмандар. Сам? Сейчас, сейчас... (*Срывает с ближайшего дерева яблоки кладет их кучкой у ног Ильсура.*) Вот... Хватит?

Ильсур. Хватит. (*Поет.*)

Мы удалцы такие,
Такие, да эдакие:

К Ильсуру присоединяется Альмандар.

Мы годимся для всего —
Не ржавая железка.

Альмандар замечает за яблоней Посланника.

Альмандар. Ну-ка, Ильсур, давай еще одну. «Шырдый»...

Ильсур. Напеваю я: бырдый,
Бырдый, бырдый и шырдый;
Я пою, а тебе не любо,
Спой, попробуй, сам такую.

Пока Ильсур поет, Альмандар подходит к Посланнику смерти. Взяв у него из рук повестку и карандаш, расписывается, положив бумагу на спину Посланника смерти. Повторяя две последние строчки песни, идет к лачужке.

Свет гаснет.

ЭПИЛОГ

Декорации как в прологе и интермедии. С одной стороны сцены выходит Ангел смерти, с другой — Посланник.

Ангел смерти. Где Альмандар?

Посланник (*протягивает повестку*). Держите, все исполнено. Как вы и хотели.

Ангел смерти. Где он сам?

Посланник. В приемной.

Ангел смерти. Приведи.

Из приемной слышится визг Секретарши. Секретарша буквально влетает на сцену.

Ангел смерти. Что случилось?

Секретарша (*кокетливо*). Обнимается!

Ангел смерти. Кто?

Секретарша. Старик.

Посланник. Не старик — Альмандар. Альмандар из Альдермеша.

Из приемной слышится песенка Альмандара «Шырдый».

Занавес.

КОНЕЦ.

Minnullin Tufan

ALMANDAR FROM ALDERMESH

Tatar P.E.N. Centre.
420111, Kazan, Kremlevskaya Str., 33
Tel./fax: (8432) 387-318

Magarif Publishing House.
420111, Kazan, Bauman Str., 19
Tel./fax: (8432) 925-748
[Http://magarif.kazan.ru](http://magarif.kazan.ru)
E-mail: magarif@mail.ru

ӘЛДЕРМЕШТӘН ӘЛМӘНДӘР

Татар ПЕН үзәге.
420111, Казан, Кремль ур., 33
Тел./факс: (8432) 387-318

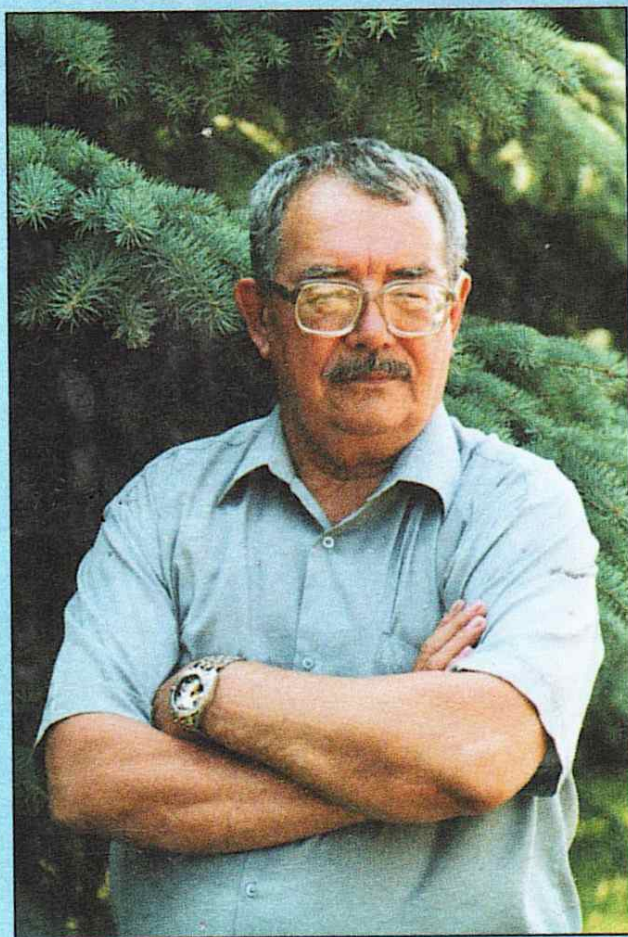
Татарстан Республикасы «Мәгариф» Милли нәшрияты.
420111, Казан, Бауман ур., 19
Тел./факс: (8432) 925-748

АЛМАНДАР ИЗ АЛДЕРМЕША

Татарский ПЕН-центр.
420111, Казань, ул. Кремлевская, 33
Тел./факс: (8432) 387-318

Национальное издательство Республики Татарстан «Магариф».
420111, Казань, ул. Баумана, 19
Тел./факс: (8432) 925-748

Отпечатано в типографии ОАО ПИК «Идел-Пресс».
420066, г. Казань, ул. Декабристов, 2.

Tufan Minnullin (1935) –
is a famous Tatar writer,
playwright. He graduated
Moscow Theatre Secondary
School named after
M. Shchepkin. He is the author
of more than 40 plays,
many novels and essays.
The writer lives and works
in Kazan city.